

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ:
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

Ο Καντάφι και η Δύση:
Από τη Δαιμονοποίηση στη Συνεργασία και την Ανατροπή

Επιβλέπων Καθηγητής: Μάριος Λ. Ευρυβιάδης

Φοιτήτρια: Δέσποινα Σπανού

ΑΜ: 1212Μ026

Σεπτέμβριος 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική ολοκληρώνεται ένας κύκλος σπουδών, μια περίοδος που πρόσθεσε αναμνήσεις, εμπειρία και κυρίως γνώση, εφόδια απαραίτητα για το μέλλον και την απόκτηση κριτικής σκέψης. Η Διπλωματική εργασία έχει ως θέμα τη δεύτερη πατρίδα μου, την Λιβύη, ένα θέμα που αποτέλεσε πρόκληση για τη συγγραφή της και τη μετρίαση του υποκειμενικού αισθήματος. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα Καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, Αναπληρωτή Καθηγητή Μάριο Α. Ευρυβιάδη για την αμέριστη συμπαράσταση και τις υποδείξεις του για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Παράλληλα ευχαριστώ το σύνολο των Καθηγητών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές του Παντείου Πανεπιστημίου που φρόντισαν να μεταδώσουν τις γνώσεις τους μέσα από τις συζητήσεις και τις διαλέξεις τους, και τους συμφοιτητές μου για την άφογη συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα του τμήματος.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου για τη στήριξη και την υπομονή, τις ανιψιές μου Ανδριάνα και Έλενα που αποτελούν για μένα πηγή αναζωογόνησης καθώς και την αγαπημένη οικογενειακή και προσωπική μου φίλη Δήμητρα Πέτρουλα που φροντίζει μαζί με την οικογένειά μου να με στηρίζουν επί σειρά ετών και να βοηθούν στην επίτευξη των στόχων μου.

Περίληψη : Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, τις εντάσεις στις σχέσεις Λιβύης και Δύσης που οδήγησαν στην απομόνωση του Qadhafi, τους παράγοντες που αργότερα συνέβαλλαν στην ομαλοποίηση των σχέσεων και την επανεμφάνιση της Λιβύης στη διεθνή σκηνή ως συνεργάτη της Δύσης και σύμμαχο στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, και τέλος τα αίτια που οδήγησαν στην πτώση του και τη δολοφονία του.

Λήμματα : Qadhafi, Λιβύη, αραβική άνοιξη, R2P, NATO, NTC

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ. 1
----------	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ	σελ. 4
Από την οθωμανική αυτοκρατορία στην ιταλική κατοχή	σελ. 5
Η εκδίωξη των Ιταλών και η ανεξαρτησία	σελ. 8
Η κατάργηση του ομοσπονδιακού κράτους	σελ. 10
Η οικονομική εξάρτηση από τη Δύση	σελ. 11
Ο αντίκτυπος του αραβο-ισραηλινού πολέμου του 1967	σελ. 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ 1969	σελ. 14
Jamahiriyah, το νέο πολιτικό σύστημα	σελ. 16
Ισότητα γυναικών	σελ. 17
Ο ρόλος των φυλών	σελ. 18
Άξονες της κοινωνικής πολιτικής	σελ. 19
Η ανάδυση της αντιπολίτευσης	σελ. 20
α) Το φοιτητικό κίνημα	σελ. 21
β) Η στρατιωτική αντιπολίτευση	σελ. 22
γ) Θρησκευτική αντιπολίτευση	σελ. 22
δ) Οι Οργανώσεις των εξόριστων	σελ. 23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ QADHAFI	σελ. 27
Οι Σχέσεις με τους Άραβες και την Αφρική	σελ. 27
Οι σχέσεις του Qadhafi με τη Δύση	σελ. 31
Ομαλοποίηση των σχέσεων. Η Λιβύη επανέρχεται στο προσκήνιο	σελ. 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΑΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗ	σελ. 44
Η Ανατροπή εκ των έσω	σελ. 45
Εξωτερικοί παράγοντες στην ανατροπή Qadhafi	σελ. 48
α) Η πολιτική της Γαλλίας	σελ. 49
β) Η πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου	σελ. 51
γ) Η πολιτική των ΗΠΑ	σελ. 51
δ) Ο ρόλος των αραβικών κρατών κατά την κρίση	σελ. 54
ε) Ο ρόλος της Αφρικανικής Ένωσης	σελ. 56
Το τέλος της εποχής Qadhafi	σελ. 57
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 72

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέγερση στη Λιβύη τον Φεβρουάριο του 2011 έφερε το τέλος της διακυβέρνησης Qadhafi που μέτραγε 40 και πλέον χρόνια. Η αινιγματική πολιτική που ο ίδιος ακολούθησε θεωρείται σήμερα από πολλούς η αιτία για το χάος που επικρατεί στη χώρα 3 χρόνια μετά την ανατροπή του και τη δολοφονία του από αντάρτες της αντιπολίτευσης. Η αστάθεια αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα δεν έχει ακόμα αναπτύξει μία εθνική ταυτότητα και η διαπάλη των σημερινών αντιπολιτευόμενων δυνάμεων εμποδίζει την επίτευξη αυτού του στόχου. Παρά την αρχική υποστήριξη των ΗΠΑ και των ισχυρών χωρών της Ευρώπης, τα σχέδια για τον εκδημοκρατισμό της χώρας αποδείχτηκαν ουτοπικά. Η χώρα αδυνατεί να βρει τον βηματισμό της και η βία σε καθημερινή βάση γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Επιπλέον, σε αντίθεση με το όραμα της Δημοκρατίας, φαίνεται να επικρατεί εκείνο του πολιτικού Ισλάμ, αυτό που τόσο οι ξένες δυνάμεις όσο και η μεγαλύτερη μερίδα των εξεγερθέντων δεν προέβλεψαν και απεύχονταν.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, τις εντάσεις στις σχέσεις Λιβύης και Δύσης που οδήγησαν στην απομόνωση του Qadhafi, τους παράγοντες που αργότερα συνέβαλλαν στην ομαλοποίηση των σχέσεων και την επανεμφάνιση της Λιβύης στη διεθνή σκηνή ως συνεργάτη της Δύσης και σύμμαχο στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, και τέλος τα αίτια που οδήγησαν στην πτώση του και τη δολοφονία του.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην πορεία της Λιβύης προς τη συγκρότηση της σε κράτος. Εξετάζονται ο ανταγωνισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις, κυρίως την Ιταλία. Αναλύεται η άνοδος της θρησκευτικής αδελφότητας των Sanusi και ο ρόλος της στα πολιτικά δρώμενα από την αποικιοκρατία μέχρι την ανεξαρτησία. Παρουσιάζονται οι επιπτώσεις της ιταλικής αποικιοκρατικής πολιτικής, ιδίως στην αποδόμηση των φυλετικών σχέσεων και την αποδυνάμωση της αδελφότητας των Sanusi. Στη συνέχεια, περιγράφεται η πορεία προς την ανεξαρτησία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ίδρυση πολιτικών κομμάτων και η διαμόρφωση του πολιτειακού συστήματος του

νεοσύστατου κράτους. Ακολουθεί η ανάλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η κυβέρνηση της Λιβύης και τα μέτρα που έλαβε για την επίλυση τους.

Στο ίδιο κεφάλαιο, εξετάζονται οι σχέσεις της Λιβύης με τις Δυτικές Δυνάμεις πριν την ανακάλυψη κοιτασμάτων πετρελαίου. Γίνεται σχετική αναφορά στις συμμαχίες με τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και τη Γαλλία για την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων στη χώρα, καθώς και στην αναθεώρηση των συμφωνιών αυτών μετά την ανάπτυξη της βιομηχανίας πετρελαίου στη Λιβύη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες που συνέβαλλαν στην εκδήλωση πραξικοπήματος το Σεπτέμβριο 1969. Σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Πόλεμος των Έξι Ημερών τον Ιούνιο 1967. Η ταπεινωτική ήττα των αραβικών στρατών από το Ισραήλ πυροδότησε στη Λιβύη, όπως και σε άλλα αραβικά κράτη, έντονη εθνικιστική αντίδραση η οποία κλυδώνισε το μοναρχικό καθεστώς, ανοίγοντας την πόρτα για την εκδήλωση στρατιωτικού πραξικοπήματος το 1969. Καταγράφονται οι στόχοι και η πολιτική της νέας κυβέρνησης, ιδίως στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα, όπως και οι επιπτώσεις που αυτοί είχαν στην εξέλιξη της χώρας. Μία από αυτές ήταν και η ανάδυση ομάδων της αντιπολίτευσης, οι οποίες δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στο εξωτερικό. Γίνεται ουσιώδη αναφορά στις κυριότερες από αυτές και τις σχέσεις που διατηρούσαν με εξωτερικά κέντρα εξουσίας.

Το τρίτο κεφάλαιο διαπραγματεύεται την εξωτερική πολιτική του Qadhafi. Αναλύει τις σχέσεις του με τα αραβικά κράτη και εξετάζει τις προσπάθειες του να εδραιώσει την επιρροή του στην υποσαχάρια Αφρική. Στη συνέχεια, παρουσιάζει τις σχέσεις του Λίβου ηγέτη με τις Δυτικές Δυνάμεις, όχι μόνο σε περιφερειακά θέματα αλλά και στην πετρελαϊκή πολιτική που αυτός ακολούθησε. Εξετάζεται η πολιτική του Qadhafi στο Παλαιστινιακό, οι κατηγορίες της Δύσης ότι υποθάλλει την τρομοκρατία και η απαρχή της επιβολής πετρελαϊκού και εμπορικού αποκλεισμού της Λιβύης. Ακολουθεί ανάλυση των επιπτώσεων που είχαν οι κυρώσεις αυτές στην οικονομία της Λιβύης, και σημειώνει την αλλαγή της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής που αναγκάστηκε ο Qadhafi να εφαρμόσει. Περιγράφει λεπτομερώς την πορεία των συνομιλιών και διαπραγματεύσεων με τον ΟΗΕ και τις Δυτικές Δυνάμεις, καθώς και τις δεσμεύσεις που ο Qadhafi ανέλαβε προκειμένου να ολοκληρωθεί η άρση των κυρώσεων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζονται τόσο οι εσωτερικοί όσο και οι εξωτερικοί παράγοντες που συνέδραμαν στην έναρξη της εξέγερσης, την παρέμβαση ξένων δυνάμεων και τελικά στην ανατροπή του καθεστώτος και τη δολοφονία του ίδιου του Qadhafi. Αναλύονται οι πολιτικοί στόχοι των ΗΠΑ, της Γαλλίας και της Βρετανίας και οι ενέργειες τους στα πλαίσια του ΟΗΕ για την έκδοση απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας που θα νομιμοποιούσε τη στρατιωτική δράση. Αναφέρεται επίσης στο ρόλο του Αραβικού Συνδέσμου και της Οργάνωσης Αφρικανικής Ένωσης. Ακολουθεί καταγραφή της στρατιωτικής και πολιτικής υποστήριξης που προσέφερε το NATO στη λιβυκή αντιπολίτευση μέχρι την πτώση του καθεστώτος Qadhafi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ

Η Λιβύη, μια σχετικά πρόσφατη ιδρυθείσα χώρα, απέκτησε για πρώτη φορά αυτονομία το 1711 όταν ο οθωμανικής καταγωγής Ahmed Karamanli κατάφερε να πείσει τον Σουλτάνο Ahmed III να τον αναγνωρίσει ως Πασά. Η Δυναστεία Karamanli διήρκησε μέχρι το 1835. Στην περίοδο αυτή, υπήρξαν σημαντικές προσωπικότητες και ικανοί πολιτικοί που ήλεγξαν ολόκληρη τη χώρα διαμορφώνοντας ένα ισχυρό οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Το 1835, ο Σουλτάνος, εκλαμβάνοντας την επέκταση της Γαλλίας στην Αλγερία και την Τυνησία ως απειλή, προέβη στην ανακατάληψη της Λιβύης και την υπαγωγή της στην απευθείας διοίκηση από την Πύλη. Το μέλλον της χώρας κατά το 19^ο αιώνα ήταν αντίστοιχο με εκείνο των άλλων περιοχών του «Μεγάλου Ασθενή της Ευρώπης», γεμάτο με φαινόμενα διαφθοράς, καταδυνάστευσης και εξεγέρσεις.

Την περίοδο αυτή, ωστόσο, σφράγισε η επέκταση της επιρροής των Σανούσι (Sanusi). Η Σανουσίγια (Sanusiyya) ήταν μια θρησκευτική μυστικιστική αδελφότητα που ίδρυσε ο Muhammad Ibn Ali Al Sanusi, ο οποίος εγκαταστάθηκε στο Jebel al-Akhdar της Κυρηναϊκής το 1834. Από εκεί, η αδελφότητα εξαπλώθηκε, ιδρύοντας στοές (*Zawia*) σε όλη τη Λιβύη και σε άλλα μέρη της βόρειας Αφρικής. Το 1855 η έδρα των Sanusi μεταφέρθηκε στο Jaghbub για να αποφύγει η αδελφότητα την αντιπαλότητα των Τούρκων και των Ευρωπαίων. Τον Sanusi διαδέχθηκε στο θάνατό του το 1859 ο γιος του, Muhammad Al Mehdi, ο οποίος ηγήθηκε της αδελφότητας μέχρι το 1901.¹

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, καθώς η Sanusiya επεκτεινόταν στις περιοχές που η Γαλλία διεκδικούσε ως μέρος της αυξανόμενης αυτοκρατορίας της, η αδελφότητα ανέπτυξε μια μαχητική αντίσταση κατά της Ευρωπαϊκής αποικιοκρατικής πολιτικής στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Οι δεσμοί συμμετοχής σε μια μυστικιστική αδελφότητα είχε ως αποτέλεσμα την ενοποίηση φυλών που ιστορικά ανταγωνίζονταν η μία την άλλη, δημιουργώντας έτσι μια πολεμική δύναμη την οποία ο ηγέτης της Sanusiyya μπορούσε να στρέψει εναντίον των Ευρωπαίων.

¹ Edward Evans-Pritchard, *The Sanusi of Cyrenaica*, (Oxford University Press, 1949), σσ. 15-29.

Από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Ιταλική Κατοχή

Η διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ανέδειξε την Ιταλία σε κύριο παίκτη της Μεσογείου, η οποία θεωρούσε πως ως κληρονόμος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δικαίως θα έπρεπε να κατέχει τη μερίδα του λέοντος στη Βόρειο Αφρική. Την εδραίωση του ρόλου της υποβοήθησαν η επανάκτηση του κύρους της και η επεκτατική πολιτική την οποία ξεκίνησε από την Τριπολίτιδα, η οποία διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι η Αγγλία δεν ενδιαφερόταν για την συγκεκριμένη περιοχή.²

Τα συμφέροντα της Ιταλίας, όμως, προσέκρουσαν σε αυτά της Τουρκίας αλλά και της Γερμανίας, οι οποίοι είχαν ήδη καταφέρει να εγκαθίστανται στην περιοχή χάρη στην επιρροή που ασκούσαν στην Κωνσταντινούπολη. Η σύρραξη για την εξασφάλιση των συμφερόντων της ήταν αναπόφευκτη. Έτσι, περί τα τέλη του Σεπτεμβρίου 1911, και εκμεταλλευόμενη την γαλλογερμανική κρίση του Μαρόκου, η Ιταλία έκανε γνωστή την πρόθεσή της να καταλάβει την Τρίπολη και την Κυρηναϊκή και κάλεσε την Πύλη να μην αντισταθεί. Παρά τις αντιδράσεις της Τουρκίας, η Τρίπολη καταλήφθηκε αμέσως τον Οκτώβριο του 1911 και σχεδόν ταυτόχρονα η Ιταλία κατέλαβε σημαντικές πόλεις όπως τη Βεγγάζη, το Τόμπρουκ, Ντέρνα, και το Χόμς. Η πολιορκία των Ιταλών συνεχίστηκε και λίγους μήνες μετά, τον Απρίλιο 1912, οι Ιταλοί κατέλαβαν και τα Δωδεκάνησα. Έχοντας ηττηθεί στο Βαλκανικό Πόλεμο, η Τουρκία εναγωνίως επιζητούσε την ειρήνη και στις 18 Οκτωβρίου 1912 υπέγραψε με την Ιταλία τη Συνθήκη της Λωζάνης, σύμφωνα με την οποία η Ρώμη θα έπρεπε να χορηγήσει διοικητική αυτονομία στην Τριπολίτιδα και την Κυρηναϊκή. Η δέσμευση αυτή δεν υλοποιήθηκε ποτέ.

Στην πραγματικότητα, όμως, η υπογραφείσα Συνθήκη Ειρήνης δεν σήμαινε απλά ειρήνη για την Ιταλία. Για λόγους γοήτρου, ο Σουλτάνος δημοσίευσε φερμάνι με το οποίο παραχωρούσε πλήρη αυτονομία στους πληθυσμούς της Τριπολίτιδας και της Κυρηναϊκής και διόρισε έναν πνευματικό εκπρόσωπο για τις επαρχίες αυτές. Από την πλευρά του, ο Ιταλός Βασιλιάς δημοσίευσε νόμο με τον οποίο επισήμως η Λιβύη προσαρτήθηκε στην Ιταλία. Στα αμέσως επόμενα δυο χρόνια όλοι οι κάτοικοι της πρωτεύουσας είχαν αποπλιστεί και η χώρα τελούσε υπό ιταλική κατοχή, χωρίς όμως να αντιμετωπίζει ανάλογη αντίσταση από τους Λίβυους.

² Eduard Driault, «*Το Ανατολικό Ζήτημα Από τις Αρχές του έως τη Συνθήκη των Σεβρών*», Μέρος Β', (Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 2000), σσ. 179-181.

Δεδομένης της ιδιαίτερης συγκρότησης της λιβυκής κοινωνίας από δεκάδες φυλές με αντιμαχόμενα συμφέροντα, κάποιοι υποστήριζαν την ιταλική κατοχή με την ελπίδα και την προοπτική να διατηρηθεί η ισχύς τους και να εξασφαλιστούν τα συμφέροντά τους, ενώ κάποιοι άλλοι προέβαλαν σθεναρή αντίσταση κατά των Ιταλών. Βασικοί πολέμιοι της ιταλικής κυριαρχίας ήταν η Sanusiyya, με πρωτεργάτη τον Sayyid Ahmed Sharif al-Sanusi ο οποίος λειτουργούσε ως εκπρόσωπος του Σουλτάνου και διεξήγαγε αγώνα κατά των Ιταλών με την υποστήριξή του. Η υποστήριξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να αναδυθεί γύρω από τον Sharif και τους υποστηρικτές του μια σημαντική πολιτική κίνηση με βάση τη Βεγγάζη. Διάδοχος του Sharif αναδείχθηκε ο Sayyid Idris al-Sanusi, ο οποίος το 1916 επεδίωξε την προσέγγιση με τους Ιταλούς και τους Βρετανούς πετυχαίνοντας την υπογραφή των Συμφωνιών Άκραμα τον Απρίλιο του 1917 σύμφωνα με τις οποίες όλη η περιοχή της Κυρηναϊκής, πλην της παράκτιας λωρίδας, τέθηκε υπό τον έλεγχο της Σανουσίγιας.

Ο Idris al-Sanusi επεδίωξε να επεκτείνει τον έλεγχο του και στην Τριπολίτιδα όπου απέτυχε μετά από ήττα στη μάχη του Bani Walid και αναγκάστηκε να υπαναχωρήσει και να περιοριστεί στην περιοχή της Κυρηναϊκής. Η πολιτική ιεραρχία της Τριπολίτιδας αρνιόταν να προχωρήσει σε συνένωση με την Κυρηναϊκή και, διαπιστώνοντας την αδιαλλαξία των δυο πλευρών, η Ιταλία δημιούργησε δυο ξεχωριστές επαρχίες – την Αυτόνομη περιοχή της Κυρηναϊκής και τη Δημοκρατία της Τριπολίτιδας.³ Η ίδια, όμως, διατηρησε την κυριαρχία της χώρας, αναγνωρίζοντας τον Idris ως αρχηγό των Sanusi και ορίζοντας τον ως Εμίρη της Κυρηναϊκής, γεγονός που ενίσχυε το διπλωματικό του κύρος ως συνομιλητή.

Οι σχέσεις μεταξύ των φυλών κάθε άλλο παρά να βελτιώνονται έδειχναν. Τον Νοέμβριο του 1920 οι επικεφαλής της Τριπολίτιδας συναντήθηκαν με τους αρχηγούς πολλών φυλών, με στόχο την διευθέτηση των διαφωνιών τους. Η συνάντηση έληξε με την αποχώρηση των βερβερικών φυλών και με τις απαιτήσεις μια εκάστης των φυλών να παραμένουν ανικανοποίητες. Παρ' όλα αυτά, εκπρόσωποι της φυλής των Γαριάν, επέδωσαν στον Εμίρη Idris κείμενο με το οποίο αποδέχονταν την ένωση του Εμιράτου με την Τριπολίτιδα, και τη συγκρότηση μιας ενιαίας κυβερνήσεως, αποστέλλοντας αντιπροσωπεία τους στην Ιταλία για να κοινοποιήσει στην κυβέρνηση της Ρώμης την απόφασή τους. Ταυτόχρονα, οι αποικιοκρατικές αρχές στην Τρίπολη συγκρότησαν δική τους αντιπροσωπεία, απαρτιζόμενη από τοπικούς πολιτικούς ηγέτες που διαφωνούσαν με την ένωση, και τους έστειλαν στη

³ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, (Cambridge University Press, 2011), σελ. 28.

Ρώμη για να την εμποδίσουν. Τελικά, η αντιπροσωπεία των Γαριάν δεν κατάφερε να συναντηθεί με αξιωματούχους της ιταλικής κυβερνήσεως και επέστρεψε στη Λιβύη. Τον Ιανουάριο 1922, εκπρόσωποι των Γαριάν επισκέφθηκαν ξανά τον Εμίρη Idris για να του υπέβαλλαν την ίδια απόφαση για ένωση. Ο Idris βρέθηκε αντιμέτωπος με ένα δίλημμα. Εάν δεχόταν την απόφαση της αντιπροσωπείας θα προκαλούσε την οργή των Ιταλών με κίνδυνο η Ρώμη να καταργήσει την αυτονομία της Κυρηναϊκής. Εάν δεν την αποδεχόταν, θα δυσαρεστούσε της ηγεσία της Τριπολίτιδας. Κατέφυγε, λοιπόν, σε μια έξυπνη λύση: Δέχθηκε την απόφαση της αντιπροσωπείας και αυτοεξορίστηκε στην Αίγυπτο.

Με την άνοδο των φασιστών στην εξουσία, ο Μουσολίνι αποφάσισε να ακυρώσει τις όποιες διατάξεις του *Legge Fondamentale* παρείχαν την παραμικρή αυτονομία στις επαρχίες και να καταλάβει τη χώρα δια της βίας. Η Τριπολίτιδα κατελήφθη το 1923, το Φεζάν το 1930 και η Κυρηναϊκή το 1932. Έτσι, άρχισε η περίοδο της ιταλικής κατοχής όπου η Ρώμη κυβερνούσε όχι σε συνεργασία με τους φυλάρχους, ούτε και εναντίον τους αλλά χωρίς αυτούς. Προκειμένου να εδραιώσει την παρουσίας της στη Λιβύη, η Ιταλία μετέφερε μεγάλο αριθμό Ιταλών αποίκων, με αποτέλεσμα σε λίγα χρόνια ο αριθμός τους να αγγίζει τους 150.000, αριθμός που ανταποκρινόταν στο 20% του συνολικού πληθυσμού.

Από τη φυγή του Idris στην Αίγυπτο και μέχρι το 1928 ο αγώνας κατά των Ιταλών συνεχίστηκε από το αδελφό και διάδοχό του, Shaykh Rida, ο οποίος όμως συνελήφθη από τους Ιταλούς και εξορίστηκε στη Σικελία. Εκείνη την περίοδο εμφανίστηκε ο μετέπειτα εθνικός ήρωας των Λιβύων, Sayyid Omar al-Mukhtar. Η προσωπικότητά του ένωσε τον λιβυκό λαό στον αγώνα για την εκδίωξη των Ιταλών που είχε όμως μικρή διάρκεια, με βαριές απώλειες. Ο Omar Mukhtar συνελήφθη και εκτελέστηκε δια απαγχονισμού το 1930 ενώπιον 20.000 πολιτών. Ο θάνατος του σήμανε το τέλος του ένοπλου αγώνα εναντίον της ιταλικής κατοχής.

Μεταξύ του 1936 και 1942, η Ιταλία δαπάνησε τα 2/3 των επενδύσεών της στη Λιβύη. Οι Ιταλοί άποικοι, πάμφτωχοι στην πλειοψηφία τους και αναλφάβητοι, με την πάροδο του χρόνου έγιναν η ελίτ της Λιβυκής κοινωνίας και οι Λίβυοι πλέον αντιμετώπιζονταν με τη χειρίστη μεταχείριση. Παρέμειναν αποκλεισμένοι από κάθε είδους προνόμια ενώ δεν είχαν το δικαίωμα συμμετοχής στην όποια οικονομική, πολιτική, διοικητική εξέλιξη, γεγονός που εξανάγκασε σε μετανάστευση μεγάλο μέρος του πληθυσμού προς τη Συρία, το Τσάντ, το Σουδάν, την Τυνησία και την Αλγερία. Μεταξύ αυτών υπήρξαν σημαντικές προσωπικότητες

των ισχυρών φυλών, οι οποίοι οργάνωσαν πλέον την αντίσταση κατά των Ιταλών από το εξωτερικό.

Η εκδίωξη των Ιταλών και η Ανεξαρτησία

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έφερε το τέλος της ιταλικής κατοχής. Η Ιταλία και η Βρετανία κατήρτισαν το Σχέδιο Μπέβιν-Σφόρτσα, το οποίο προέβλεπε την ίδρυση ανεξάρτητου λιβυκού κράτους υπό βρετανική, ιταλική και γαλλική κηδεμονία. Η περιοχή της Τρίπολης τέθηκε υπό ιταλική διοίκηση, η Κυρηναϊκή υπό Βρετανική και το Φεζάν υπό γαλλική. Στο σχέδιο αυτό αντιτάχθηκαν οι Άραβες και η Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι ως αντιπρόταση υπέβαλλαν την πενταετή κηδεμονία υπό τον ΟΗΕ. Το Σχέδιο Μπέβιν-Σφόρτσα απερρίφθη από την Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και ακολούθησε μια περίοδος διαπραγματεύσεων με τον απεσταλμένο του ΟΗΕ, Δρ. Αντριαν Πέλτ.⁴

Το 1951 τα Ηνωμένα Έθνη ανακήρυξαν τη Λιβύη ως ανεξάρτητο Ηνωμένο Βασίλειο με ομοσπονδιακό σύστημα. Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1951, το κράτος της Λιβύης ήταν Ομοσπονδιακή Μοναρχία, Βασιλιάς ήταν ο Muhammad Idris al-Mahdi al-Sanusi και διάδοχοι οι κληρονόμοι του. Το κράτος συγκροτούνταν από τρεις επαρχίες – την Τρίπολη, την Κυρηναϊκή και το Φεζάν. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση συγκροτούνταν από δυο σώματα. Τη Βουλή των Αντιπροσώπων αποτελούμενη από 55 εκλεγμένα μέλη, και την Γερουσία συγκροτούμενη από 24 μέλη, 8 από κάθε επαρχία. Το 50% των μελών της Γερουσίας διορίζονταν από το Βασιλιά και οι υπόλοιποι από τα νομοθετικά συμβούλια των επαρχιών. Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου διορίζονταν επίσης από τον Βασιλιά και ήταν το ανώτατο ελεγκτικό όργανο της Βουλής των Αντιπροσώπων. Στις αρμοδιότητες του Μονάρχη συμπεριλαμβάνονταν ο διορισμός του 50% της Γερουσίας, η πρόταση νομοσχεδίων καθώς και η απόρριψή τους ασκώντας βέτο, και τέλος η κατά την κρίση του διάλυση της Βουλής. Το Σύνταγμα προέβλεπε επίσης τη δυνατότητα σύστασης επιπλέον νομοθετικών σωμάτων για τη διοίκηση των μικρότερων επαρχιών.

Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας έκανε εμφανείς τις αδυναμίες και τα κενά του κράτους. Οι προκλήσεις και τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει το νεοσύστατο ομοσπονδιακό κράτος στο πεδίο της οικονομίας και του πολιτικού συστήματος ήταν πολλαπλά και μείζονος

⁴ Peter Calvocoressi, *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, (Εκδόσεις Τουρική, Αθήνα, 2004), σελ. 853

σημασίας. Από τα σημαντικότερα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν ήταν αυτό της εθνικής ταυτότητας και ενότητας. Το φυλετικό σύστημα προϋπήρχε και υπερείχε του πολιτικού συστήματος. Κάθε φυλή κατείχε το δικό της έδαφος, τη δική της πατρίδα, τα δικά της βοσκοτόπια και πηγάδια. Κάθε μια από αυτές διαχωρίζονταν σε μικρότερες ομάδες με γεωγραφικά όρια και ήταν έτοιμες να υπερασπιστούν τα εδάφη τους έναντι μιας άλλης φυλής ή ομάδας. Το σύστημα αυτό συνέχισε να υφίσταται με την εγκαθίδρυση της μοναρχίας όπου σε συνδυασμό με την μεγάλη έκταση της ερήμου και την συνεπακόλουθη έλλειψη επικοινωνίας και τη μεταξύ τους αντιπαλότητα, καθιστούσαν ανέφικτη τη δημιουργία ενός σταθερού και ισχυρού κράτους με αποτελεσματική διοίκηση.

Ένα επιπλέον πρόβλημα ήταν η έλλειψη ισχυρών πολιτικών ομάδων και θεσμών. Αρχικά τα κόμματα εμφανίστηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Καθώς υπέστησαν ασφυκτική πίεση κατά την περίοδο της ιταλικής κατοχής, οι Λίβυοι έδραξαν την ευκαιρία αμέσως με την ανεξαρτησία τους και ίδρυσαν πολιτικά κόμματα.

Το πρώτο πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε ήταν το **Εθνικό**, με αρχηγό τον επίσης εθνικιστή Ahmad al-Faqih al-Hasan, το 1944. Το Εθνικό κόμμα πρέσβευε την ένωση και ανεξαρτησία της χώρας με κυρίαρχη την πρωτεύουσα. Σε περίπτωση που αυτό δεν ήταν εφικτό εισηγούνταν την διοικητική υπαγωγή της χώρας στον Αραβικό Σύνδεσμο.

Το **Ηνωμένο Εθνικό Μέτωπο** υπήρξε το δεύτερο κόμμα που ιδρύθηκε το Μάιο του 1946 και επεδίωκε να κερδίσει την εύνοια και υποστήριξη του Sayyid Muhammad Idris al-Mahdi al-Sanusí, προωθώντας την ένωση της Τρίπολης και της Κυρηναϊκής υπό το Εμιράτο της Κυρηναϊκής με επικεφαλής τον ίδιο.

Το τρίτο πολιτικό κόμμα, ο **Ελεύθερος Εθνικός Συνασπισμός**, ιδρύθηκε την ίδια χρονιά, ως αντίβαρο του Ηνωμένου Εθνικού Μετώπου. Αντιτίθονταν στην υπαγωγή της Τριπόλεως στο Εμιράτο της Κυρηναϊκής και στην επέκταση της εξουσίας και της επιρροής του Sanusi στην Τρίπολη. Εισηγούνταν την σύσταση Συνταγματικής Συνέλευσης με στόχο τον προγραμματισμό και τη δημιουργία της μελλοντικής κυβέρνησης της χώρας.

Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1940, αναδύθηκαν και άλλες πολιτικές δυνάμεις συμπεριλαμβανόμενου του **κόμματος της Ένωσης Αιγύπτου – Τριπόλεως** το οποίο προωθούσε την Ένωση κυρίως της Τρίπολης αλλά και της Κυρηναϊκής με την Αίγυπτο, το

Εργατικό Κόμμα και το **Φιλελεύθερο Κόμμα**. Όλα τα κόμματα στήριζαν την ελεύθερη και ενιαία κρατική υπόστασή της Λιβύης και την απόκτηση της ταυτότητας του μέλους του Αραβικού Συνδέσμου. Η κύρια διαφωνία τους επικεντρωνόταν στη μορφή της ηγεσίας του νέου κράτους, και τον ρόλο του Sayyid Idris. Ωστόσο, το 1950, οι τρεις επαρχίες συμφώνησαν στη σύσταση ενός ομοσπονδιακού κράτους υπό τον Idris ως Βασιλιά.

Αμέσως μετά την ανεξαρτησία της Λιβύης και την εγκαθίδρυση της μοναρχίας, τα κόμματα που ιδρύθηκαν μετά τον πόλεμο είτε διαλύθηκαν είτε πέρασαν στην αφάνεια, επειδή απέτυχαν να διαμορφώσουν πολιτικές που ήταν ελκυστικές για τον πολιτικό σώμα. Η έλλειψη πραγματικής ιδεολογικής διαφοράς ή προγραμμάτων με ευρύτερα θέματα πολιτικής εξάλειψε το λόγο ύπαρξής τους. Το 1952, ο Βασιλιάς Idris αποφάσισε την κατάργηση των πολιτικών κομμάτων και την υποβάθμιση και τον περιορισμό του ρόλου του κοινοβουλίου, καθιστώντας το απλά ως επικυρωτικό όργανο των δικών του αποφάσεων και του διβανιού του. Στην ουσία, η πολιτική μετατράπηκε σε μια διαπάλη μεταξύ οικογενειών, φυλών και τοπικών συμφερόντων, καθώς ένα δίκτυο οικογενειακών δεσμών και φατριών συντηρούσε την οργανωτική δομή του πολιτικού ανταγωνισμού. Αντί να στηρίζεται σε ιδεολογική αφοσίωση ή διοικητική αρμοδιότητα, η μοναρχία ανέθετε εξουσίες σε τοπικά ισχυρές οικογένειες, οι οποίες ισχυροποιούσαν τις οικονομικές και πολιτικές τους θέσεις μέσω επιγαμίας. Κατά συνέπεια, το στοιχείο της φυλής αποτελούσε μια βασική πτυχή της πολιτικής ηγεσίας στη Λιβύη την περίοδο 1952-1969, με μόνο λίγες οικογένειες να ελέγχουν την χώρα και να καθορίζουν το πεπρωμένο του.

Η κατάργηση του ομοσπονδιακού κράτους

Το 1960, οκτώ χρόνια μετά την ανεξαρτησία, διενεργήθηκαν οι πρώτες εκλογές. Δεδομένου ότι δεν υπήρχε κομματικό σύστημα εν λειτουργία, οι περισσότερες από τις βουλευτικές έδρες διεκδικήθηκαν επί προσωπικής βάσης. Το αποτέλεσμα ήταν να επιστρέψει στην εξουσία η τότε υπηρετούσα κυβέρνηση. Ελλείψει κομματικού συστήματος, το έργο της κυβέρνησης αποδείχθηκε εξαιρετικά πολύπλοκο και ακολούθησαν αρκετοί ανασχηματισμοί μεταξύ το 1960 και 1963. Τελικά, το Μάρτιο του 1963, ένα νέο υπουργικό συμβούλιο διορίστηκε υπό την πρωθυπουργία του Mohieddin Fekini. Ένα μήνα αργότερα, ο Fekini κατέθεσε στο Κοινοβούλιο νομοσχέδιο που περιείχε μια σειρά από σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Πρώτον, παραχωρούσε στις γυναίκες το δικαίωμα ψήφου. Δεύτερον, η Λιβύη διατηρούσε το

κοινοβουλευτικό της σύστημα, αποτελούμενο από δύο νομοθετικά σώματα, αλλά στο εξής ο βασιλιάς θα διορίζει όλα τα μέλη της Γερουσίας. Τρίτον, το Βασίλειο της Λιβύης θα έπανε να είναι ένα ομοσπονδιακό κράτος που περιλάμβανε τις τρεις επαρχίες της Τριπολίτιδας, Κυρηναϊκής και Φεζάν, και θα μετατρεπόταν σε ένα ενιαίο βασίλειο διαμερισμένο σε δέκα διοικητικές περιοχές. Τέταρτον, τα εκτελεστικά και νομοθετικά συμβούλια που είχαν συσταθεί σε κάθε μία από τις τρεις επαρχίες θα καταργούνταν και οι εκτελεστικές αρμοδιότητες τους θα μεταφέρονταν στο Υπουργικό Συμβούλιο. Οι μεταρρυθμίσεις επικυρώθηκαν με βασιλικό διάγγελμα στις 27 Απριλίου 1963. Οι εκλογές για την ανάδειξη νέας Βουλής με το νέο εκλογικό σύστημα διεξήχθησαν τον Οκτώβριο του 1964 για να ακολουθήσει τέσσερις μήνες αργότερα η διάλυση της βουλής από τον βασιλιά Idris.

Η Οικονομική Εξάρτηση από τη Δύση

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ανεξάρτητη Λιβύη ήταν το οικονομικό. Ανίσχυρη οικονομικά, μη έχοντας μέχρι εκείνη την περίοδο ανακαλύψει τα κοιτάσματα πετρελαίου, η βιωσιμότητά της εξαρτιόταν από τη διάθεση κεφαλαίων από το εξωτερικό για την κάλυψη των τακτικών εξόδων της κυβέρνησης και τη χρηματοδότηση των έργων υποδομής. Το μοναδικό πλεονέκτημα ως αντάλλαγμα που διέθετε η χώρα για τη διασφάλιση της οικονομικής βοήθειας ήταν η γεωστρατηγική της θέση και αυτό της επέβαλλε να εισχωρήσει σε στρατιωτική συμμαχία με τη Δύση.

Τον Ιούλιο 1953, η Λιβύη σύναψε μια 20ετή συμφωνία με τη Μεγάλη Βρετανία βάσει της οποίας η τελευταία εγκατέστησε στρατιωτικές βάσεις στις περιοχές του Τόμπρουκ, της Τρίπολης και της Βεγγάζης. Από τη συμφωνία αυτή η Λιβύη εξασφάλιζε το ποσό των 1 εκ. λιρών ετησίως για την οικονομική της ανάπτυξη και 2.750.000 λιρών για την κάλυψη λοιπών δημοσιονομικών αναγκών της. Ένα χρόνο περίπου μετά, το Σεπτέμβριο 1954, σύναψε παρόμοια συμφωνία με τις ΗΠΑ η οποία έληγε το 1971. Οι ΗΠΑ εγκατέστησαν και αυτές αεροπορικές βάσεις, με σημαντικότερη εκείνη του “Wheelus” στην Τρίπολη, τη μεγαλύτερη στρατιωτική βάση εκτός αμερικανικών συνόρων. Ως αντάλλαγμα, η Ουάσινγκτον υποσχέθηκε τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας ύψους 40 εκατομμυρίων δολαρίων για τα επόμενα είκοσι χρόνια, ποσό που το 1960 αναπροσαρμόστηκε σε 10 εκατομμύρια δολάρια ετησίως. Την ίδια περίοδο, η Λιβύη προχώρησε σε υπογραφή Συμφώνου Φιλίας με την Γαλλία το 1955, και εμπορικών συναλλαγών με την Ιταλία το 1956. Το Σύμφωνο με τη

Γαλλία παραχωρούσε στο Παρίσι το δικαίωμα να διατηρεί στρατιωτικές βάσεις προς υπεράσπιση των αφρικανικών της κτήσεις με αντάλλαγμα την συνεισφορά 130 εκ. γαλλικών φράγκων το 1955 και άλλων 350 εκατομμυρίων το 1956 για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Η ανακάλυψη των κοιτασμάτων πετρελαίου πρόσφερε στη Λιβύη τη δυνατότητα ανεξαρτητοποίησής της από τη Δύση. Οι πρώτες εξορύξεις πραγματοποιήθηκαν το 1955-56 αλλά τα οφέλη στη οικονομία εμφανίστηκαν μετά από μια πενταετία. Η τρομακτική αύξηση παραγωγής πετρελαίου κατά την τετραετία 1962-66, που άγγιξε τα 70 εκατομμύρια τόνους το 1966 από τα 8 εκατομμύρια του 1962, ώθησε τη Λιβύη να αναθεωρήσει και να επανεξετάσει τις σχέσεις της με τη Δύση. Η περίοδος του 1960, κατά την οποία τα περισσότερα αφρικανικά κράτη αποκτούσαν την ανεξαρτησία τους, οδήγησε τη Γαλλία να αναθεωρήσει το Σύμφωνο Φιλίας αφού η διατήρηση στρατιωτικών βάσεων στη Λιβύη ήταν περιττή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Λιβύη προχώρησε στην υπογραφή συμφωνιών με το Μαρόκο το 1962 και την Αλγερία το 1963 με στόχο τη σύσφιξη των σχέσεων της με τις χώρες του Μαγκρέμπ. Τα νέα δεδομένα οδήγησαν τον τότε πρωθυπουργό Mahmud Muntasser να ανακοινώσει ότι η χώρα του θα επιδιώξει να τερματιστούν οι υφιστάμενες συμφωνίες με τη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες και να οριστεί προθεσμία για την εκκένωση των βάσεων τους στη Λιβύη. Την ανακοίνωση του πρωθυπουργού ήρθε να επικυρώσει το ψήφισμα της Βουλής των Αντιπροσώπων σύμφωνα με το οποίο, αν οι διαπραγματεύσεις δεν κατέληγαν σε συμφωνία των εμπλεκομένων μερών, η εκκένωση των βάσεων θα πραγματοποιούνταν δια νόμου.

Η Μεγάλη Βρετανία άρχισε να αποσύρει το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεων της τον Φεβρουάριο και Μάρτιο 1966 και ολοκλήρωσε την εκκένωση των βάσεων της το Μάρτιο 1970. Από το 1964, η Λιβύη είχε ζητήσει από τις Ηνωμένες Πολιτείες να επανεξετάσουν το μελλοντικό καθεστώς της αεροπορικής βάσης Wheelus στην Τρίπολη, πράγμα που οι ΗΠΑ δέχθηκαν κατ' αρχήν να κάνουν. Μετά το πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου 1969, το Επαναστατικό Διοικητικό Συμβούλιο απαίτησε την άμεση εκκένωση της βάσης, η οποία ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο το 1970.

Ο αντίκτυπος του αραβο-ισραηλινού πολέμου του 1967

Ο Πόλεμος των Έξι Ημερών το 1967 έφερε το μοναρχικό καθεστώς αντιμέτωπο με μια πρωτόγνωρη κρίση στο εσωτερικό της χώρας. Η λαϊκή αντίδραση υπήρξε άμεση με βίαιες διαδηλώσεις στο λιμάνι από λιμενεργάτες και φοιτητικά κινήματα. Ο πρωθυπουργός Husayn Maziq, αποδείχτηκε ανίκανος να διαχειριστεί την κρίση και εξαναγκάστηκε σε παραίτηση υπό την κατακραυγή του λαού για την αδυναμία της χώρας να υποστηρίξει του Άραβες στον πόλεμο. Τον αντικατέστησε ο Abdul Qader Badfi, ο οποίος αν και προέβη στη λήψη μέτρων για την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης, η λαϊκή δυσαρέσκεια τον ανάγκασε να παραιτηθεί τον Οκτώβριο 1967. Νέος πρωθυπουργός της χώρας ορίστηκε ο Abdul Hamid Bakush, μια προοδευτική προσωπικότητα που υιοθέτησε μια σειρά μεταρρυθμιστικών μέτρων, στοχεύοντας στη αναμόρφωση του διοικητικού τομέα, του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος πολιτικής προστασίας. Εντούτοις, τόσο η φύση όσο και η ταχύτητα των μεταρρυθμίσεων αποξένωσε ορισμένους συντηρητικούς κύκλους και έτσι το Σεπτέμβριο 1968 αντικαταστάθηκε από τον Wanis al-Qaddafi. Ο νέος πρωθυπουργός υπήρξε έμπειρος πολιτικός, είχε διατελέσει Υπουργός Εξωτερικών της χώρας, Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Ο ίδιος ακολούθησε μια πρακτική και τεχνοκρατική πολιτική προσέγγιση στη διακυβέρνηση της χώρας, η οποία διακόπηκε με το πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου 1969.

Πέρα από τις εσωτερικές αναταραχές και την αστάθεια που προκάλεσε ο αραβο-ισραηλινός πόλεμος και το κλείσιμο της Διώρυγας του Σουέζ, η εξαγωγή πετρελαίου της χώρας αυξήθηκε και η οικονομία της σημείωσε θετικά πρόσημα. Η παραγωγή πετρελαίου σημείωσε αύξηση κατά 50% καθιστώντας τη Λιβύη, το 1968, τη δεύτερη κατά σειρά πετρελαιοπαραγωγική χώρα μεταξύ των αραβικών κρατών και προμηθευτή της Δύσης. Παρά την οικονομική ευημερία και την αύξηση των εσόδων, οι αντιδράσεις από τη βάση αυξήθηκαν εξαιτίας της δυσαρέσκειας για τη συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια της ολιγαρχίας και της βασιλικής οικογένειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1969

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1969, μια ομάδα Λίβυων αξιωματικών υπό την ηγεσία του Muammar al-Qaddafi, οργάνωσε πραξικόπημα κατά του βασιλιά Idris, εκμεταλλευόμενοι την απουσία του για ιατρικούς λόγους στην Τουρκία. Το πραξικόπημα ήταν καθ' όλα στρατιωτικό, τόσο στη σύλληψη, την οργάνωση και την εκτέλεση του χωρίς την παραμικρή ανάμειξη πολιτών. Ο Qaddafi και οι συνάδελφοί του αξιωματικοί υπήρξαν ένθερμοι Άραβες εθνικιστές και αντίπαλοι του βασιλιά τον οποίο θεωρούσαν άκρως συντηρητικό και αδιάφορο για την ενότητα των Αράβων. Η απάθειά του μετά την ταπεινωτική ήττα των Αράβων στον πόλεμο του 1967 και η μετέπειτα απέλαση Παλαιστινίων, Ιορδανών, Λιβανέζων καθώς και Μπααθιστών με την κατηγορία της συνομοσίας κατά του κράτους στην οποία προέβη εξόργισαν το κοινό αίσθημα και χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο συσπείρωσης του λαού εναντίον του.

Εντός ολίγων ημερών το νέο καθεστώς απέκτησε τον πλήρη έλεγχο της χώρας. Το αξιοσημείωτο γεγονός ήταν η απουσία της όποιας λαϊκής αντίστασης και το αναίμακτο του πραξικοπήματος. Το μέχρι πρότινος κοινοβούλιο καταργήθηκε και τη θέση του έλαβε το Επαναστατικό Διοικητικό Συμβούλιο (Revolutionary Command Council – RCC). Τα μέλη του RCC αρχικά παρέμειναν ανώνυμα, αλλά σύντομα αποκαλύφθηκε ότι αποτελούνταν από μια ομάδα νέων αξιωματικών, με τον Muammar al-Qaddafi ως ηγέτη τους. Ο Idris απομονωμένος από τη Δύση και τον λαό του, παρά την αρχική άρνησή του να εγκαταλείψει το θρόνο, εξορίστηκε στην Αίγυπτο όπου παρέμεινε μέχρι το θάνατό του.

Τον Δεκέμβρη του 1969, το RCC, αντικατέστησε το Σύνταγμα της μοναρχίας με ένα προσωρινό κατακυρώνοντας το Συμβούλιο ως την ανώτατη αρχή της χώρας. Η απαγόρευση των πολιτικών κομμάτων διατηρήθηκε ως είχε, και σε σύντομο χρονικό διάστημα η Λιβύη διοικούνταν υπό την ηγεσία του Qaddafi μέσω ψηφισμάτων, διαταγμάτων και νόμων.

Το προσωρινό Σύνταγμα τόνιζε τις προθέσεις των νέων κυβερνώντων σχετικά με την αντίσταση κατά των αποικιοκρατικών χωρών, την εξάλειψη των εμποδίων για την επίτευξη

της αραβικής ενότητας και όριζε τη Λιβύη ως αραβικό κράτος. Συνόμησε τις θέσεις και τους στόχους της επανάστασης για ελευθερία, σοσιαλισμό και εθνική ενότητα. Διευκρίνιζε ότι η Λιβύη αποτελούσε μέρος του αραβικού έθνους και μέρος της Αφρικής, μια ιδεολογία η οποία έγινε εντονότερη κατά τη δεκαετία του 1970 και έπειτα όταν ο Qaddafi, απογοητευμένος από την πορεία της παναραβικής ένωσης, στράφηκε στον παναφρικανισμό και στον πανισλαμισμό. Το Σύνταγμα επίσης όριζε το Ισλάμ ως επίσημη θρησκεία του κράτους αποφεύγοντας όμως να δίνει έμφαση σε αυτό, πράγμα που διαφοροποιούσε τη Λιβύη από τις γειτονικές αραβικές χώρες.

Τα πρόσωπα που ανέλαβαν τις καίριες θέσεις στη νέα κυβέρνηση, προέρχονταν από μικρότερης ισχύος και αναγνωρισιμότητας φυλές και το κοινωνικό-οικονομικό και το πολιτικό τους προφίλ ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με αυτό των προκατόχων τους. Η εκπαίδευσή τους ήταν κυρίως στρατιωτική, συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου του Qaddafi. Η Λιβύη χαρακτηρίστηκε το «κράτος των μαζών», με τη «λαϊκή κυριαρχία» και την «άμεση δημοκρατία», όπως ο ίδιος αποκάλεσε το πολιτικό σύστημα που διαμόρφωσε, να αποτελεί το βασικό γνώρισμά της.

Εμπνευσμένος από τον Νάσερ, το σύμβολο ενότητας των Αράβων, του Κινήματος των Αδερμεύτων Χωρών και της εθνικοποίησης της διώρυγας του Σουέζ, ο Qaddafi δεσμεύθηκε να εκδιώξει τους Ιταλούς, να κλείσει όλες τις ξένες στρατιωτικές βάσεις, να ακολουθήσει ουδετερότητα μεταξύ των υπερδυνάμεων, να στηρίξει την εθνική ενότητα, την ενότητα όλων των Αράβων, καθώς και να καταργήσει τα πολιτικά κόμματα. Επιπλέον έλαβε τα πρωτόγνωρα μέχρι την εποχή εκείνη οικονομικά μέτρα άμεσης ανακούφισης όπως την αναγκαστική μείωση των ενοικίων, το διπλασιασμό του ελάχιστου μισθού, και την κρατικοποίηση επιχειρήσεων και τραπεζών. Στα πλαίσια αυτής της μεταρρύθμισης και με το σκεπτικό της ανάκτησης του κύρους των Αράβων αποφάσισε την μετονομασία όλων των οδών και τη γραφή των ονομάτων μόνο στην αραβική γλώσσα,⁵ απαγόρευσε την πώληση αλκοολούχων ποτών, περιόρισε όλες τις επιχειρησιακές δραστηριότητες της βασιλικής οικογένειας και κατήγγησε όλους τους μη μουσουλμανικούς φορείς.⁶

⁵ Lilian Craig Harris, *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State*, (Westview Press 1986), σελ. 14.

⁶ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, (Cambridge University Press, 2011), σελ.79

Jamahiriyah, το νέο πολιτικό σύστημα

Προτεραιότητα του Qadhafi στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ήταν η απομάκρυνση της παλιάς ελίτ που αποτελούσε πηγή αποσταθεροποίησης του νέου καθεστώτος. Ο μόνος τρόπος για να περιοριστεί η ισχύς της ήταν η αντικατάστασή της με νέα πρόσωπα προερχόμενα από λιγότερο ισχυρές και δημοφιλές φυλές, τα οποία στήριζαν πολιτικές και κοινωνικές απόψεις που συμπλέανε με αυτές του RCC. Η μέχρι πρότινος ισχυρή αδελφότητα των Sanusi απομακρύνθηκε από την κυβέρνηση ενισχύοντας έτσι την αντιπαλότητα μεταξύ των φυλών, κυρίως εκείνων που συνδέονταν με τη Sanusiya με τις υπόλοιπες φυλές της Τρίπολης. Η αντιπαλότητα αυτή συνέχισε να εντείνεται κατά τις επόμενες δεκαετίες διαδραματίζοντας, τελικά, καθοριστικό ρόλο στην εξέγερση της «αραβικής άνοιξης».

Το 1973, ο Qadhafi παρουσίασε την «Τρίτη Παγκόσμια Θεωρία», ένα μείγμα αρχών σοσιαλισμού και Ισλάμ που αποτυπώθηκαν στο «Πράσινο Βιβλίο» (Green Book). Η Τρίτη Παγκόσμια θεωρία συνέδεε τη θρησκεία με τον αραβικό εθνικισμό, στόχευε στην «πολιτιστική επανάσταση» και έθετε τους εξής στόχους:

1. Την αντικατάσταση όλων των νόμων με επαναστατικούς νόμους
2. Τη λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων για την εξάρθρωση της διαφθοράς,
3. Τη μεταρρύθμιση στο Δημόσιο και την εξάλειψη της γραφειοκρατίας
4. Την ίδρυση Λαϊκών Επιτροπών
5. Την εξάλειψη κάθε «δηλητηριώδους ιδέας» που αντίκειται στους στόχους της Επανάστασης.⁷

Μέσω της Τρίτης Παγκόσμιας θεωρίας, παρουσιάστηκε ο οικονομικός προσανατολισμός της χώρας, βασισμένος στον ισλαμικό σοσιαλισμό και όχι τον μαρξιστικό, καθώς ο ίδιος ήταν πολέμιος του κομμουνισμού αλλά ταυτόχρονα και του καπιταλιστικού συστήματος. Στο Βιβλίο του, ο Qaddafi ενθάρρυνε τους πολίτες να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά, υποστηρίζοντας πως μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η άμεση δημοκρατία και ο λαός μπορεί να «πάρει την τύχη στα χέρια του».

⁷ Lilian Craig Harris, *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State* (Westview Press 1986), σελ. 18

Ως συνέχεια των διακηρύξεών του, το 1977 κατήργησε το RCC, μετονόμασε τη χώρα σε «Μεγάλη Σοσιαλιστική Λαϊκή Λιβυκή Αραβική Τζαμαχίρια» (Great Socialist People's Libyan Arab Jamahitiya), και το θεσμικό ρόλο του RCC ανέλαβαν οι «λαϊκές επιτροπές» στις οποίες συμμετείχαν οι εκπρόσωποι των φυλών και των πόλεων της Λιβύης, αναγνωρίζοντας για πρώτη φορά την ισότητα της γυναίκας και το δικαίωμά της για συμμετοχή στα κοινά.

Ισότητα Γυναικών

Από τα αδιαμφισβήτητα επιτεύγματα του Qadhafi ήταν η «κοινωνική επανάσταση» και η βελτίωση της θέσης της γυναίκας. Ο Qadhafi ανέτρεψε τα μέχρι τότε δεδομένα προκαλώντας τη σθεναρή αντίδραση των σκληροπυρηνικών μουσουλμάνων. Καθιέρωσε την ισότητα των γυναικών έναντι των ανδρών αλλά με διακριτό ρόλο. Από την ανεξαρτησία της Λιβύης το 1951 και έπειτα ο ρόλος της γυναίκας εν συγκρίσει με άλλες αραβικές και αφρικανικές χώρες ήταν σαφώς αναβαθμισμένος στα πλαίσια πάντοτε του ισλαμικού νόμου. Όφειλε να διαφυλάττει την τιμή του συζύγου, του πατρός της και του αδελφού της. Η «πολιτιστική επανάσταση» του Qadhafi δεν της αφαιρέσει ουσιαστικά αυτήν την «υποχρέωση» αλλά της αναγνώρισε το δικαίωμα στην επιλογή του γάμου, ειδικότερα με την συμπλήρωση των 21 ετών, και την προστάτεψε από το γάμο στην παιδική ηλικία, καθιερώνοντας ως κατώτατο όριο τα 16 χρόνια. Ταυτόχρονα, απαγόρευσε εν μέρει την πολυγαμία, επιτρέποντάς την μόνο με τη γραπτή συγκατάθεση της πρώτης συζύγου, επιβάλλοντας την ίση διαχείριση και αντιμετώπιση των συζύγων. Της κατοχυρώθηκε το δικαίωμα να προσφεύγει ή ίδια σε διαζύγιο χωρίς να χρειάζεται προηγούμενη συγκατάθεση της οικογένειάς της.⁸ Επίσης, κατοχυρώθηκε νομικά το δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, την εργασία, τη στρατιωτική εκπαίδευση και την εισαγωγή στις Ένοπλες Δυνάμεις και στα Σώματα Ασφαλείας της χώρας.⁹ Το 1977, με την ίδρυση των Πρώτων Επαναστατικών Επιτροπών Θηλέων, οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμά να συμμετέχουν στα κοινά, εδραιώνοντας έτσι τον γυναικείο πληθυσμό βραχίονα της κυβερνητικής πολιτικής.

Παρά τις μεταρρυθμίσεις που επιθυμούσε να πραγματοποιήσει η νέα ηγεσία, οι στόχοι της προσέκρουαν στην απροθυμία των πολιτών να συμμετάσχουν στα κοινά και την καχυποψία ότι ο Qadhafi χρησιμοποιούσε το Ισλάμ για να κατοχυρώσει την εξουσία και τον ρόλο του.

⁸ Lilian Craig Harris, *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State* (Westview Press 1986), σελ.112.

⁹ οπ.π. σελ. 34-37.

Υπήρχαν επίσης αρκετές αντιδράσεις για την «παράβαση» των ισλαμικών νόμων με την αναγνώριση της γυναίκας ως ισότιμη. Επιπλέον, άλλα ουσιώδη θέματα δυσχέραιναν το έργο της κυβέρνησης, όπως η αστικοποίηση και η διείσδυση της δυτικής κουλτούρας, η εξάρτηση του κράτους από το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό και ο εκπατρισμός διανοομένων που δεν αποδεχόντουσαν την κατάσταση.

Ο Ρόλος των Φυλών

Αν και το αρχικό πλάνο και στρατηγική ήταν ο περιορισμός της ισχύος των φυλάρχων, στην πρώτη δεκαετία που διήνυσε το νέο καθεστώς, αντιλήφθηκε ότι η στρατηγική του έναντι των φυλών έπρεπε να αλλάξει.¹⁰ Ακολούθησε ένα νέο μοντέλο διακυβέρνησης στο οποίο αν και δεν ταυτιζόταν προς τις αρχικές του διακηρύξεις περί σοσιαλισμού, εθνικής ενότητας κλπ, εξασφάλιζε εντούτοις την παραμονή του νέου καθεστώτος στην εξουσία. Η νέα μέθοδος στηριζόταν στη συσπείρωση των φυλών γύρω από μια νέα ιδεολογία, την οποία θα ακολουθούσαν με αφοσίωση ενώ ταυτόχρονα ο Συνταγματάρχης Qadhafi θα ισχυροποιούσε και θα εδραίωνε τη θέση του ακόμα περισσότερο. Έτσι, οι φυλές, ακόμα και μετά την επανάσταση, διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στα κοινά και τη διακυβέρνηση της χώρας αλλά δεν ήταν οι κυρίαρχοι δρώντες.

Ελλείπει υποδομών και τοπικής αυτοδιοίκησης, με την δυτική έννοια του όρου, το φυλετικό σύστημα φαινόταν το καταλληλότερο προς υιοθέτηση. Οι φύλαρχοι και οι φυλές, που αποτελούσαν μέλη των λαϊκών επιτροπών, εισηγούνταν και προέβαιναν στην ψήφιση των νόμων. Για την ευρωπαϊκή κουλτούρα ένα τέτοιο πολιτικό σύστημα δύναται να είναι απαράδεκτο, αναχρονιστικό, ή μη αποδεκτό. Όμως, η σκέψη του Qadhafi περί του συγκεκριμένου συστήματος στην πραγματικότητα κάθε άλλο παρά εξωπραγματική ήταν. Οι βεδουϊνικές φυλές λειτουργούν με έναν ιδιότυπο τρόπο. Η εξουσία πηγάζει από την ατομική ελευθερία και διανέμεται κοινή συναινέσει.¹¹ Ουσιαστικά, είναι ένα σύστημα ισορροπημένης διαφυλετικής αντιπολίτευσης και διανομής εξουσιών μεταξύ των μελών μιας εκάστης φυλής.

¹⁰ Haala Hweio, "Tribes in Libya: From Social Organization to Political Power", *African Conflict & Peacebuilding Review*, Vol.2, No.1 (Spring 2012), σελ. 111-121.

¹¹ John Davis, «Libyan Politics: Tribe and Revolution», στο Michael Gilson (ed.), *Society and Culture in the Modern Middle East*, (I. B. Tauris, London, 1987), σελ. 310.

Η εξουσία εντός των φυλών είναι διακριτή μεταξύ των μελών και τα μέλη πειθαρχούν σε αυτήν και λειτουργούν πάντα εντός των ορίων τους.¹²

Ο Qadhafi προερχόμενος και ο ίδιος από βεδουϊνική φυλή διέθετε το «χάρισμα» να διαχειρίζεται εκατοντάδες φυλές, να επιβάλλεται, να διατηρεί την τάξη και ασφάλεια στο εσωτερικό της χώρας μεταξύ φυλών, αφού αυτά που σαφώς τους χώριζαν ήταν λιγότερα από αυτά που τους ένωναν. Φρόντιζε να διανείμει τις καίριες θέσεις, ακόμα και διπλωματικές, μεταξύ των φυλών, καθιστώντας έτσι το φυλετικό σύστημα βασικό κορμό της πολιτικού οικοδομήματος.

Άξονες της Κοινωνικής πολιτικής

Είναι αρκετά δύσκολο να κατανοήσει κανείς το είδος και τον αριθμό προβλημάτων που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Λίβυοι στη μεταβατική περίοδο, από την περίοδο της ανεξαρτησίας και για τις τρεις δεκαετίες που ακολούθησαν, ακροβατώντας μεταξύ εκμοντερνισμού και εθνικής ταυτότητας. Το ποσοστό του αναλφαβητισμού εκείνη την περίοδο άγγιζε το 90% του πληθυσμού. Δεν υπήρχε δε, καμία συμβατότητα του δυτικού τρόπου ζωής και της, ελάχιστης, εθνικής ενότητας υπό το μοναρχικό καθεστώς. Ακόμα και σήμερα δεν υφίσταται μια διακριτή «Λιβυκή ταυτότητα». Τον κυρίαρχο ρόλο και λόγο κατείχαν οι φυλές και οι φύλαρχοι, και σε πολλές περιπτώσεις αυτοί καθοδηγούσαν τις ατομικές συμπεριφορές και οι Λίβυοι είχαν μάθει να λειτουργούν κατ' αυτόν τον τρόπο, και να λειτουργούν υπό καθεστώς κατοχής.

Για το λαό, η επανάσταση του 1969 φαινόταν να δημιουργεί μια κατάσταση πολλά υποσχόμενη και γέννησε μεγάλες προσδοκίες, γι' αυτό και το μεγαλύτερο μέρος του την αποδέχτηκε και δεν αντέδρασε στις ρεφορμιστικές πρακτικές του Qadhafi και τα ριζοσπαστικά κοινωνικο-οικονομικά του προγράμματα για την ανάπτυξη της χώρας. Ουσιαστικά, η μετάβαση σε μια πιο εξελιγμένη κοινωνία ξεκίνησε με την ανακάλυψη των φυσικών πόρων το 1959, αλλά ενισχύθηκε μετά την επανάσταση του 1969. Κατά την περίοδο της μοναρχίας το επίπεδο της φτώχειας ήταν αρκετά υψηλό και αποτελούσε τροχοπέδη στην περαιτέρω ανάπτυξη των υποδομών.

¹² Evans-Pritchard, *The Sanusi of Cyrenaica* (Oxford University Press, 1949), σελ. 59

Με την ανακήρυξη της λιβυκής δημοκρατίας την 1^η Σεπτεμβρίου 1969, ο Qadhafi δήλωσε ότι αντικειμενικός του σκοπός ήταν η εδραίωση της λιβυκής αξιοπρέπειας για την οποία δεσμεύτηκε προχωρώντας στην ακύρωση οποιασδήποτε άλλη πολιτική του παρελθόντος που την θρυμάτιζε. Η πρόκληση που είχε να αντιμετωπίσει η ηγεσία ήταν η έλλειψη τεχνογνωσίας και κατάλληλου προσωπικού για τις επιχειρήσεις που πέρασαν στη δικαιοδοσία του κράτους. Αυτός υπήρξε και ο κύριος λόγος για τον οποίο το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών εργαζομένων των ιδιωτικών επιχειρήσεων που απασχολούνταν κυρίως στην εξόρυξη πετρελαίου, παρέμεινε στην εργασία του.

Ως οπαδός του Νασερισμού και του ισλαμικού σοσιαλισμού έθεσε ως προτεραιότητα του τη διανομή του πλούτου και την προώθηση κοινωνικής πολιτικής. Κατά την άποψή του ο κάθε πολίτης θα έπρεπε όχι να είναι ένας απλός εργαζόμενος αλλά συνétairos και συνιδιοκτήτης. Θέσπισε νόμο σύμφωνα με τον οποίο το κράτος εξασφάλιζε την παροχή κατοικίας σε κάθε Λίβυο πολίτη. Οι έχοντες έπρεπε να μοιραστούν την περιουσία τους με τους μη έχοντες. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, θα έπρεπε το κράτος να προβεί σε εθνικοποίηση ξένων εταιρειών και ο πλούτος τους να διανεμηθεί στους πολίτες. Πέρα από τις εθνικοποιήσεις και ουσιαστικά την κατάσχεση περιουσιών, το κράτος προχώρησε στην κατασκευή κατοικιών οι οποίες διανεμήθηκαν στους πολίτες με την καταβολή ενός ελάχιστου αντιτίμου (καπάρο) για την κατοχύρωσή τους, ενώ όσοι διέμεναν ως ενοικιαστές σε κατοικίες αποκτούσαν άμεσα την κυριότητά τους, βάσει το νόμου *al-Bayit Li Sakinihi* («το σπίτι ανήκει στον διαμένοντα»)¹³.

Η Ανάδυση της Αντιπολίτευσης

Από τις πρώτες μέρες της επανάστασης του 1969, ο Qadhafi απέκτησε ισχυρούς φίλους αλλά και ισχυρούς εχθρούς. Κύριοι πολέμιοι του ήταν οι Sanussi τους οποίους εκδίωξε από τις κυβερνητικές θέσεις και κατέσχεσε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας τους αμέσως μετά την ανατροπή του μοναρχικού καθεστώτος. Από την άλλη πλευρά, ο Qadhafi, εμφανιζόμενος ως ρεφορμιστής του Ισλάμ και υποστηρίζοντας ότι η «τυφλή» υπακοή στην θρησκεία αποτελεί τροχοπέδη στην εξέλιξη του ανθρώπου και ότι η θρησκεία θα πρέπει να

¹³ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya* (Cambridge University Press, 2011), σελ. 107. Ο Qadhafi εφάρμοσε τη συγκεκριμένη αυτή πολιτική προς εκπλήρωση υπόσχεσης που είχε κάνει στους γονείς του, «*Να μην υπάρξει Λίβυος χωρίς ιδιόκτητη κατοικία*», οι οποίοι διέμεναν σε σκηνή στην περιοχή της Σύρτης όταν ανέλαβε την εξουσία.

προσαρμόζεται στην εποχή, δημιούργησε έντονες αντιπάθειες στους κύκλους των φανατικών ισλαμιστών, αλλά και σε ισχυρά αραβικά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία, που ακολουθούσαν αυστηρά και χωρίς παρεκκλίσεις τον ισλαμικό νόμο.

Με την καθιέρωση της πολιτικής Qadhafi, η ανάδυση διαφόρων ομάδων αντιπολίτευσης κάθε άλλο παρά έκπληξη μπορούσε να προκαλέσει. Οι προνομιούχες φυλές και θρησκευτικές ομάδες ένιωσαν προσβλητικά με την περιθωριοποίηση που τους επιβλήθηκε από το νέο καθεστώς, και η δυσαρέσκεια τους σταδιακά διαδόθηκε στις τάξεις των φοιτητών, διανοούμενων, τεχνοκρατών και φυλάρχων που για δικούς τους λόγους αντιμάχονταν άλλους για κυριαρχία.

Οι θρησκευτικοί ηγέτες της χώρας αντιτάχθηκαν στον Qadhafi που ακύρωνε το ρόλο τους και το κύρος τους ως καθοδηγητές και ερμηνευτές του Ισλάμ, και ενστάλαξε το λαό με πατριωτισμό και πίστη στο καθεστώς.

Ενδεικτικά την αντιπολίτευση συγκροτούσαν οι εξής κατηγορίες ομάδων:

α) Το φοιτητικό Κίνημα

Η φοιτητική νεολαία αποτελούσε έναν από τους στόχους προσέγγισης του νέου καθεστώτος. Η επανάσταση υποστηρίχθηκε από την πλειοψηφία των φοιτητών και διασπάστηκε με το πέρασμα του χρόνου όταν η πολιτική που ακολουθήθηκε δεν έβρισκε σύμφωνο ένα μεγάλο μέρος της. Οι πρώτες μεγάλες αντιδράσεις των φοιτητών σημειώθηκαν το 1976 στο Πανεπιστήμιο της Βεγγάζης, στους οποίους δεν επιτράπη να συμμετάσχουν στις εκλογές επειδή δεν είχαν την ιδιότητα του μέλους της Αραβικής Σοσιαλιστικής Ένωσης (Arab Socialist Union - ASU). Η οργή των φοιτητών γρήγορα ξέσπασε σε θερμά επεισόδια μεταξύ των προσκείμενων στο καθεστώς φοιτητών και των «επαναστατημένων» και έληξε με τη βίαιη καταστολή των αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων. Έκτοτε το φοιτητικό κίνημα υιοθέτησε μια αντικαθεστωτική στάση και κατά καιρούς συγκρούονταν με το καθεστώς. Σε μια από αυτές τις συγκρούσεις το 1984, δυο φοιτητές απαγχονίστηκαν δημόσια για παραδειγματισμό.

β) Η στρατιωτική αντιπολίτευση

Ο πόλεμος στο Τσάντ κατά τη δεκαετία του 1980 και οι βαριές απώλειες του στρατού προκάλεσαν έντονη δυσαρέσκεια στις τάξεις του στρατεύματος. Πολλά υψηλά στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας ήταν αντίθετα με τον πόλεμο στο Τσάντ και αναγκάστηκαν σε παραίτηση από τα αξιώματά τους ενώ κάποιοι από αυτούς αποσκίρτησαν από το καθεστώς και αιτήθηκαν άσυλο στο εξωτερικό.

Ο στρατός αποτελούσε τη μόνιμη απειλή κατά του καθεστώτος και ήταν ο βασικός αυτουργός στις απόπειρες ανατροπής και δολοφονίας του Qadhafi από το 1976 και έπειτα.

γ) Η θρησκευτική αντιπολίτευση

Τον Απρίλιο του 1973 ο Qadhafi εισήγαγε τους πέντε πυλώνες της πολιτιστικής Επανάστασης. Μεταξύ αυτών ήταν η αντικατάσταση της ισχύουσας νομοθεσίας με το ισλαμικό δίκαιο (*Sharia*).

Ο Qadhafi, αμφισβήτησε ευθέως τον ρόλο των νομοδιδασκάλων (*ulama*) ισχυριζόμενος ότι η αραβική γλώσσα του Κορανίου ήταν το εργαλείο για όσους γνώριζαν την αραβική να κατανοήσουν το Κοράνι και συνεπώς οι ενδιάμεσες ερμηνείες ήταν περιττές μεταξύ Θεού και ανθρώπων. Για το λόγο αυτό, δεν χρειάζονταν διαμεσολαβητές στο πρόσωπο των ουλεμάδων. Επεδίωξε επίσης έναν νέο ρόλο για τον εαυτό του, αυτόν του νομομαθή του Ισλάμ (*mujtahid*) που ερμηνεύει τον ισλαμικό νόμο βάσει μιας σχολής εκ των τεσσάρων του Ισλάμ, προσαρμοσμένο στη σύγχρονη εποχή. Η εμμονή του να ερμηνεύει το Κοράνι, αγνοώντας την παραδοσιακή γνώση και ερμηνεία του Ισλάμ και των hadith (των λεγομένων του Προφήτη Μωάμεθ), προκάλεσε δυσαρέσκεια στον Ισλαμικό κόσμο και τον έφερε αντιμέτωπο με τους μουσουλμάνους φονταμενταλιστές. Ιδιαίτερα προσβλητική ήταν η προσπάθεια του να αντικαταστήσει τον ισλαμικό νόμο με το «Πράσινο Βιβλίο», πιστεύοντας ότι με τη χαλάρωση των δεσμών του Ισλάμ θα πετύχει την πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη.¹⁴ Η αντιπαράθεση του Qadhafi με τους ουλεμάδες ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 όταν αυτοί τον κατέκριναν για την ιδιοσυγκρασία του και τη ρίζοσπαστική του ιδεολογία και έκτοτε συνεχίστηκε μέχρι την ανατροπή του.

¹⁴ Ray Takeyh, “Qadhafi’s Libya and the Prospect of Islamic Succession” *Council on Foreign Relations*, 1 February 2001, (<http://www.cfr.org/world/qadhafis-libya-prospect-islamic-succession/p7437>, (πρόσβαση 17 Σεπτεμβρίου 2014)

Πέρα από τις συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις με την θρησκευτική ηγεσία, ο Qadhafi ξεκίνησε έναν μακροχρόνιο πόλεμο με τη μουσουλμανική αδελφότητα και άλλα φονταμενταλιστικά κινήματα των οποίων τα μέλη εγκατέλειψαν τη χώρα και δρούσαν από το εξωτερικό. Μετά από μία αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας που έκαναν ισλαμιστές εναντίον του το 1987, ο Qadhafi απαγόρευσε τη λειτουργία Ισλαμικών Ιδρυμάτων που διηύθυνε η λιβανέζικη οργάνωση Hizballah, η οποία τον κατηγορούσε για την εξαφάνιση του ηγέτη της, Imam Moussa al-Sadr, κατά τη διάρκεια επίσκεψης του στη Λιβύη τον Αύγουστο 1978, και επίσης έθεσε το σύνολο των ιμάμηδων υπό στενή παρακολούθηση, καθώς και τους τόπους λατρείας των φονταμενταλιστών και τους θρησκευτικούς ηγέτες τους.

δ) Οι οργανώσεις των εξόριστων.

Η πρώτη απόπειρα κατά του Qadhafi έλαβε χώρα από τις πρώτες μέρες της διακυβέρνησής του. Ο τότε Υπουργός Άμυνας και ο Υπουργός Οικονομικών συνελήφθησαν με την κατηγορία υποκίνησης ανατροπής του καθεστώτος, και μαζί με αυτούς συνελήφθησαν περίπου 500 άτομα με την ίδια κατηγορία. Η πλειοψηφία των κατηγορουμένων παραπέμφθηκε στα λαϊκά δικαστήρια όπου τους επιβλήθηκαν βαριές ποινές και σε κάποιους η ποινή του θανάτου. Παρόλα αυτά, κανείς από τους καταδικασθέντες δεν οδηγήθηκε στο θάνατο.

Η σοβαρότερη απόπειρα κατά του Qadhafi έλαβε χώρα το 1975 από τον τότε Υπουργό Προγραμματισμού Omar al-Meheishi μετά από μια σειρά διαφωνιών περί των οικονομικών προγραμμάτων της χώρας. Ο Υπουργός φαινόταν πεπεισμένος ότι παρά τα δημοφιλή κοινωνικό-οικονομικά μέτρα υπέρ του λαού, την συνεχώς αυξανόμενη δημοτικότητα του Qadhafi και την ασφάλεια που του προσέφερε ο τίτλος του νέου Ηγέτη του Ισλάμ, τα υποσχόμενα του «Πράσινου Βιβλίου» δεν θα πραγματοποιούνταν. Η συνομιλία για την ανατροπή του Qadhafi έγινε αντιληπτή τον Αύγουστο του ίδιου έτους και ο Maheishi εξαναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα και να συνταχθεί με την αντιπολίτευση που ήδη βρισκόταν στο εξωτερικό και διεργαζόταν σχέδια ανατροπής του νέου καθεστώτος.

Κατά την πρώτη δεκαετία της ανάληψης εξουσίας, πραγματοποιήθηκαν τουλάχιστον δεκαπέντε απόπειρες δολοφονίας ή ανατροπής του.¹⁵ Οι περισσότερες από αυτές έλαβαν χώρα στις περιοχές που δρούσε η Sanusiya και οι συμμαχικές φυλές (Βεγγάζη, Μισράτα). Οι

¹⁵ Lilian Craig, *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State* (Westview Press 1986), σσ. 76 - 78

αντιδράσεις κατά του καθεστώτος Qadhafi προκαλούνταν από μια σειρά πρακτικών του καθεστώτος που αφορούσαν κυρίως:

- Την κατάχρηση της εξουσίας από τα μέλη του RCC και στενού κύκλου του Qadhafi
- Την σειρά δολοφονιών εξόριστων Λιβύων για τις οποίες θεωρούσαν υπεύθυνο τον ίδιο τον Qadhafi,
- Την εθνικοποίηση, κατάσχεση, δέσμευση των περιουσιών της «άρχουσας» τάξης
- Τον έλεγχο της περιουσίας και των καταθέσεων
- Τον μιλιταρισμό που επεβλήθη στη λιβυκή κοινωνία και ειδικότερα την ένταξη του γυναικείου πληθυσμού στις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων και δυνάμεων ασφαλείας της χώρας
- Την εξωτερική πολιτική που οδηγούσε σε συρράξεις με αφρικανικές χώρες (Τσάντ, Αίγυπτο, Νιγηρία κλπ)
- Την κρατική παρέμβαση στο χώρο του εμπορίου

Οι απόπειρες και η υποκίνησή τους συνήθως προέρχονταν από Λίβυους, οι οποίοι με την έλευση του Qadhafi στην εξουσία εγκατέλειψαν την χώρα και δημιούργησαν κινήματα που οργάνωναν επί δεκαετίες την ανατροπή ή τη δολοφονία του.

Οι αντι-κανταφικές οργανώσεις που δρούσαν στο εξωτερικό απαριθμούνται περίπου σε είκοσι με σημαντικότερη εξ' αυτών την οργάνωση το «Εθνικό Μέτωπο για τη Σωτηρία της Λιβύης» (*Libyan National Salvation Front - LNSF*), που ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1981 από τον Muhammad Yusuf al-Magariaf, πρώην διπλωμάτη και πρέσβη της Λιβύης στην Ινδία και πρώτου πρόεδρου του Κογκρέσου της Λιβύης μετά την ανατροπή του Qadhafi έως τον Μάιο του 2013, όποτε και παραιτήθηκε κατόπιν απειλών που δέχθηκε από παραστρατιωτικές οργανώσεις. Η οργάνωση διατηρούσε την έδρα της μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στο Σουδάν, και απεχώρησε μετά την πτώση του καθεστώτος Jaafar al-Numayri. Η LNSF απέρριπτε την στρατιωτική και δικτατορική διοίκηση του καθεστώτος Qadhafi και καλούσε τους πολίτες της Λιβύης στην ανατροπή του, πρεσβεύοντας την εγκαθίδρυση μιας δημοκρατικής κυβέρνησης που θα προέκυπτε από ελεύθερες εκλογές, την ελευθερία λόγου, και τον διαχωρισμό των εξουσιών.

Σημαντικό μέλος της LNSF ήταν ο Khalifa Haftar στρατιωτικός που υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη του RCC, στενός συνεργάτης του Qadhafi και αρχηγός μεραρχίας στον πόλεμο του Τσάντ. Ο Haftar αποσκήρτησε από το καθεστώς το 1987 και έκτοτε διέμενε μόνιμα στις

ΗΠΑ. Υπήρξε από τους πρωτοπόρους της εξέγερσης το 2011, και καθοδηγούσε τους εξεγερμένους από τις ΗΠΑ σε συνεργασία με τις άλλες οργανώσεις της αντιπολίτευσης.¹⁶ Σήμερα ο Khalifa Haftar ηγείται της «Επιχείρησης Αξιοπρέπεια» (*Amaliyat Karama*) στον εμφύλιο κατά των παραστρατιωτικών και ισλαμιστικών οργανώσεων που δρουν στην Λιβύη.

Μια δεύτερη σημαντική οργάνωση είναι η «Λιβυκή Ομάδα Ισλαμικού Αγώνα» (*Libyan Islamic Fighting Group*). Ιδρύθηκε το 1995 από εξόριστους Λίβους, κυρίως μαχητών που συμμετείχαν στον πόλεμο του Αφγανιστάν. Στόχος της οργάνωσης είναι η ανατροπή του Qadhafi και η εδραίωση ενός ισλαμικού κράτους στην Λιβύη. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ κατέταξαν τη LIFG στις τρομοκρατικές οργανώσεις που συνδέονται άμεσα με την al-Qaeda, κάτι που η ίδια η οργάνωση αρνείται ισχυριζόμενη την αντίθεση της στο κάλεσμα του Osama Bin Laden το 1998 για ένα ενιαίο ισλαμικό μέτωπο. Η συγκεκριμένη οργάνωση διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ανατροπή του Qadhafi και ο επικεφαλής της, Abdelhakim Belhaj αυτοδιορίστηκε στρατιωτικός διοικητής της Τρίπολης μετά την πτώση του καθεστώτος τον Αύγουστο 2011.

Λιγότερο γνωστές οργανώσεις της αντιπολίτευσης ήταν η «Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Λιβύης» (*Libyan Liberation Organization*) με επικεφαλής τον Abdul Hamid Bakush, πρώην Πρωθυπουργό του μοναρχικού καθεστώτος, και «Το Ηφαίστειο» (*Al Burkan*) μια εξτρεμιστική οργάνωση που δολοφόνησε Λίβους αξιωματούχους στο εξωτερικό, μεταξύ αυτών τον Λίβνο Πρέσβη στην Ιταλία τον Ιανουάριο του 1984, τον επικεφαλής του Γραφείου Πληροφοριών στη Ρώμη καθώς και τον στενό συνεργάτη του Qadhafi στην Αθήνα Abdul Salam Turayki, επίσης το 1984.¹⁷

Μολονότι είχαν ως κοινό στόχο την ανατροπή του Qadhafi, όλες οι οργανώσεις που δρούσαν στο εξωτερικό διακρίνονταν στην ιδεολογία την οποία υπηρετούσαν – Μπάαθιστές, σοσιαλιστές, μοναρχιστές, φιλελεύθεροι και σκληροπυρηνικοί μουσουλμάνοι. Μια πρώτη προσέγγιση για την μεταξύ τους συνεργασία έλαβε χώρα το 1987 όταν οκτώ από τις οργανώσεις αυτές, καθοδηγούμενες από δύο πρώην συνεργάτες του Qadhafi, τους Abd al-Munim al-Huni και Umar Muhayshi, προέβησαν σε μια αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του. Η απάντηση του καθεστώτος έναντι όλων αυτών των προσπαθειών ήταν ανάλογη. Ο

¹⁶ "Unrest Reported in Eastern Libya", *The Washington Post*, 26 March 1996.

¹⁷ Βλ. σχετικά, Helen Chapin Metz, ed. *Libya: A Country Study* (Washington: GPO for the Library of Congress, 1987).

Qadhafi κατηγορήθηκε ότι ο ίδιος έδινε την εντολή στα εκτελεστικά του όργανα για τη δολοφονία Λιβύων αντικαθεστωτικών που δρούσαν και διέμεναν μόνιμα στο εξωτερικό.¹⁸

¹⁸ Lilian Craig Harris, *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State* (Westview Press 1986).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ QADHAFI

Οι Σχέσεις με τους Άραβες και την Αφρική

Η πολιτική που ακολούθησε ο Qadhafi, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό, αλλά και η ιδιότροπη προσωπικότητά, του απέδωσαν δυο εκ διαμέτρου αντίθετους χαρακτηρισμούς από τη διεθνή κοινότητα. Ο ένας ήταν αυτός του Αμερικανού προέδρου Ronald Reagan όταν ο ίδιος τον χαρακτήρισε ως «τρελό σκυλί της Μέσης Ανατολής» (*The mad dog of the Middle East*)¹⁹ και ο δεύτερος αυτός του «ορθολογιστή», αφοσιωμένου στα ιδεώδη του αραβικού εθνικισμού και της μεταρρύθμισης του Ισλάμ, σοσιαλιστή και εμπνευστή της Τρίτης Παγκόσμιας Θεωρίας.

Από τα πραξικοπήματα της περιόδου εκείνης που ανέτρεψαν κυβερνήσεις στην Αφρική (Σομαλία, Σουδάν) αυτό της Λιβύης, θεωρήθηκε το πιο αξιοσημείωτο.²⁰ Η εξωτερική του πολιτική ήταν ξεκάθαρη από την πρώτη μέρα της αναίμακτης επανάστασης του 1969 και την ανατροπή του μοναρχικού καθεστώτος. Η παραμονή των στρατιωτικών βάσεων των μεγάλων δυνάμεων για τον Qadhafi αποτελούσε δείγμα υποταγής και υποτέλειας και η ιδεολογία στην οποία στηρίχθηκε η επανάστασή του επέβαλλε το κλείσιμο των στρατιωτικών βάσεων. Έκτοτε ο Qadhafi έφερε τον τίτλο του δικτάτορα, τύραννου και του αναρχικού τρομοκράτη.

Το λαμπρό πεδίο της εξωτερικής πολιτικής του θεωρείται αυτό στην υποσαχάρια περιοχή. Η απομόνωσή του από τη Δύση αλλά και οι κακές του σχέσεις με τα ισχυρά κυρίως αραβικά κράτη ήταν αυτά που τον οδήγησαν στην αναζήτηση νέων συμμάχων. Για τις χώρες της Αφρικής, ο Qadhafi ήταν κάθε άλλο παρά μανιακός, τρομοκράτης, αιμοσταγής και σχιζοφρενής. Ήταν ιδιότροπος, απρόβλεπτος, αλλά χρήσιμος και απαραίτητος για αυτούς.

¹⁹ Ronald Reagan στο *The President's News Conference*, 9 April 1986, (<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=37105>, πρόσβαση στις 18 Αυγούστου 2014).

²⁰ Arthur Goldschmidt Jr, *A Concise History of the Middle East* (Westview Press, 2001) σελ. 328.

Η προσέγγιση της Αφρικής ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 όταν ο επαναστατικός ακτιβισμός, ο Νασερισμός και ο αραβικός εθνικισμός βρίσκονταν στο απόγειό τους. Ο Qadhafi εκείνη την περίοδο παρείχε οικονομική και στρατιωτική στήριξη στα απελευθερωτικά κινήματα της Αφρικής, θεωρώντας ότι η χώρα του είχε το ιερό καθήκον και την υποχρέωση να στηρίξει όλα τα επαναστατικά κινήματα, ειδικότερα εκείνα της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Η προσέγγιση αυτή, όμως, δεν σήμαινε ότι ο Qadhafi αποχωριζόταν την ιδέα της ενότητας των Αράβων, αφού θεωρούσε τον εαυτόν του συνεχιστή της πολιτικής του Νάσσερ.

Η ιδεολογία του, το στρατιωτικό του παρελθόν και η καταγωγή του τον οδηγούσαν πολλές φορές να αναμειγνύεται στα εσωτερικά των γειτονικών του χωρών συμβάλλοντας, άλλοτε παρασκηνιακά και άλλοτε εμφανέστατα, στις απόπειρες ανατροπής καθεστώτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η ανατροπή του Προέδρου του Ζαΐρ στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και τα επαναστατικά κινήματα στο Σουδάν, τη Σομαλία, Αλγερία, Μαυριτανία, Μάλι, Σενεγάλη, Τυνησία, Γκάμπια και Γκάνα.

Η προσφιλής πολιτική του Qadhafi ήταν αυτή του μαστίγιου και του καρότου. Στην πραγματικότητα κανείς δεν μπορούσε να αμφισβητήσει την ευελιξία του και την οξυδέρκειά του, παρά την παράτολμη και παράλογη συμπεριφορά του. Ίσως αυτό είναι το μοναδικό χαρακτηριστικό που όλοι του αναγνωρίζουν. Είχε το χάρισμα της διαχείρισης των γειτόνων του με μεθόδους που ναι μεν του απέδιδαν τον τίτλο του «σχιζοφρενή» αλλά από την άλλη πραγματοποιούσαν τον στόχο του. Οι ανίσχυροι γείτονες του ήταν πολύ διστακτικοί στο να του εναντιωθούν, φοβούμενοι τυχόν αντίποινα.

Οι σχέσεις της χώρας με τους γείτονές της στη Αφρική χαρακτηρίζονταν από αστάθεια. Ο Qadhafi δεν δίστασε να συγκρουστεί με έξι από τις γείτονες χώρες. Ο Νίγηρας ήταν το μόνο κράτος με το οποίο δεν συγκρούστηκε γιατί υπήρξε πάντα πολύ αδύναμο έναντι της Λιβύης και για τον λόγο αυτό ακολούθησε φιλο-λιβυκή πολιτική. Αντίθετα, δυο ισχυροί γείτονές του, η Αλγερία και η Τυνησία, απειλήθηκαν για την μη υποστήριξη τους όταν επεβλήθησαν στη Λιβύη κυρώσεις από τα Ηνωμένα Έθνη. Οι πάλαι ποτέ σύμμαχοι και αδελφές χώρες, η Αίγυπτος και η Λιβύη, διατηρούσαν στενότερες σχέσεις κατά την περίοδο της επανάστασης του Qadhafi αλλά λίγα χρόνια μετά, το 1977, έφτασαν στον πόλεμο. Κύρια αιτία στάθηκε η κατηγορία κατά του Qadhafi ότι υποκινούσε τη δολοφονία του τότε Αιγυπτίου Προέδρου, Anwar al Sadat, μετά την επίσκεψη του τελευταίου στη Ιερουσαλήμ για να δρομολογήσει

συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ, πράξη που τόσο ο Qadhafi και ο Yasser Arafat θεωρούσαν «προδοτική». Έκτοτε αποζητούσε όχι μόνο μια λύση του Παλαιστινιακού αλλά και ένα γενικότερο πλαίσιο διευθέτησης των αραβο-ισραηλινών θεμάτων που συμπεριλάμβανε τη Συρία και την Ιορδανία.²¹ Η ένταση κορυφώθηκε με τις τριήμερες αεροπορικές επιθέσεις της Αιγύπτου κατά της Λιβύης, με την υποστήριξη των ΗΠΑ.

Η μεγαλύτερη, όμως, στρατιωτική περιπέτεια της Λιβύης ήταν η αντιπαράθεσή της με, και για, το Τσάντ. Από την ανεξαρτησία της Λιβύης το 1951, το Τσάντ αποτελούσε ζήτημα υψηλής σημασίας και προτεραιότητας της λιβυκής εξωτερικής πολιτικής. Οι επιδιώξεις του Qadhafi για την κατίσχυση επί του Τσάντ δεν ήταν μόνο για οικονομικούς λόγους αλλά και για ιδεολογικούς. Το 1970 η πρώτη προσπάθεια ανατροπής του Qadhafi σχεδιάστηκε από μια ομάδα αντιφρονούντων, προσκείμενων στο βασιλιά Idris, οι οποίοι είχαν ως βάση το Τσάντ. Της ομάδας αυτή ηγούνταν δυο αντίπαλοι του Qadhafi, ο Omar Shalhi και ο Abdallah al-Abid al-Sanussi, ο λεγόμενος «μαύρος πρίγκιπας»²². Συνεπώς, το Τσάντ αποτελούσε για τον Qadhafi μια απειλή για αποσταθεροποίηση της χώρας δια της ανατροπής του. Το 1981 ο Qadhafi κατέλαβε μέρος του εδάφους του Τσάντ προκαλώντας την άμεση αντίδραση και εμπλοκή της Γαλλίας με αποκορύφωμα την αποστολή γαλλικών στρατευμάτων για την προστασία της χώρας. Δυο χρόνια μετά ο Qadhafi συμφώνησε από κοινού με την Γαλλία την απόσυρση των δυνάμεων παραχωρώντας αυτονομία και πάλι στο Τσάντ. Όμως, ενώ η Γαλλία τήρησε τη συμφωνία και αποχώρησε από το Τσάντ μέσα στον επόμενο χρόνο, η Λιβύη διατήρησε υπό τον έλεγχό της ένα μικρό κομμάτι εδάφους υψίστης σημασίας για αυτήν.

Τον Αύγουστο του 1987, στην περιοχή Ούζο, έλαβε χώρα η σκληρότερη μάχη που έγινε ποτέ από την λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, με μεγάλες απώλειες εκατέρωθεν και τις σημαντικότερες απώλειες που είχε ποτέ η Λιβύη. Η διαφωνία για την περιοχή του Ούζο έλαβε τέλος το 2002 αφού προηγήθηκε συμφωνία μεταξύ των εμπλεκομένων να προσφύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο, το οποίο το 1994 απεφάνθη υπέρ του Τσάντ. Η απόσυρση των λιβυκών στρατευμάτων ολοκληρώθηκε 8 χρόνια αργότερα, όταν η Λιβύη είχε ξεκινήσει την επαναπροσέγγιση με τη Δύση και την ομαλοποίηση των σχέσεών της με τις μεγάλες δυνάμεις.

²¹ Οπ.π. σελ. 350.

²² Ανεπιός του εξόριστου βασιλιά Idris.

Η διαμάχη και η στρατιωτική σύγκρουση με το Τσάντ, όμως, είχε ιδιαίτερη σημασία διότι αποκρυστάλλωσε την άποψη που τελικά διαμόρφωσαν οι αφρικανικές και αραβικές χώρες για τον Qadhafi και την πολιτική του. Τον θεωρούσαν επικίνδυνο αλλά ταυτόχρονα απαραίτητο για πολλές από αυτές τις χώρες, δεδομένης κυρίως της οικονομικής βοήθειας που τους παρείχε.

Η αντιπαλότητα του Συνταγματάρχη Qadhafi με τις ισχυρές αραβικές χώρες τον οδήγησαν στην εγκατάλειψη της ιδέας του παναραβισμού και την αντικατάστασή της με αυτήν του «παναφρικανισμού». Η ιδέα αυτή άρχισε να εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του '90 όταν χαρακτήρισε τον παναραβισμό ως ψευδαίσθηση και κατήργησε το Υπουργείο Αραβικής Ενότητας, τονίζοντας ότι οι πραγματικοί σύμμαχοι της Λιβύης ήταν οι Αφρικανοί και όχι οι Άραβες. Το Μάρτιο του 1999, σε Συνάντηση Κορυφής των αραβικών κρατών που έλαβε χώρα στην Αίγυπτο, προκλήθηκε φραστικό επεισόδιο μεταξύ του Qadhafi και του Πρίγκιπα Abdulla bin Abdul Aziz της Σαουδικής Αραβίας, γεγονός που οδήγησε τον Λίβυο ηγέτη να ανακοινώσει ότι «δεν είχε πια χρόνο να χάσει σε συζητήσεις με τους Άραβες και ότι πρωταρχικός στόχος του εις το εξής είναι να προωθήσει τον «Παναφρικανισμό και την ένωση της Αφρικής». Λίγους μήνες αργότερα, κατά τη διάρκεια των εορτασμών των 30 χρόνων στην εξουσία, ο Qadhafi διοργάνωσε στην γενέτειρά του Σύρτη Συνάντηση Κορυφής του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας (*Organization African Unity – OAU*), όπου παρουσίασε το σχέδιό του για τη δημιουργία των Ηνωμένων Αφρικανικών Κρατών.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 2001, ο Qadhafi κατέστη ακόμα πιο επικίνδυνος για τη Δύση με την πρότασή του για τη δημιουργία της «αφρικανικής λίρας» ή το «χρυσό δηνάριο» το οποίο θα αντικαθιστούσε το δολάριο και το Ευρώ στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ Αφρικής και Δύσης. Η πρότασή του έγινε αποδεκτή από πληθώρα αραβικών και αφρικανικών κρατών με μοναδικούς αντίθετους στην πρότασή τη Νότιο Αφρική, επικεφαλής τότε της OAU. Η πρότασή αυτή, ειδικά στην απαρχή της οικονομικής κρίσης, προκάλεσε τη σθεναρή αντίδραση της Ευρώπης και των ΗΠΑ με τον Nicola Sarkozy να αποκαλεί τον Qadhafi ως απειλή για την οικονομική σταθερότητα.²³

²³ David Swason, «Libya: another neocon war», *The Guardian*, 21 April 2011, <http://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2011/apr/21/libya-muammar-gaddafi> (πρόσβαση 19 Αυγούστου 2014)

Η πρόταση του Qadhafi για την Ένωση Αφρικανικών Κρατών περιλάμβανε σημεία τα οποία κάποιες από τις αφρικανικές χώρες αντιμετώπισαν με δυσπιστία. Προέβλεπε έναν κοινό πρόεδρο για όλα τα κράτη, κοινό στρατό και ενιαία αμυντική, οικονομική και εμπορική πολιτική. Σε αντάλλαγμα αυτών, ο Qadhafi δεσμεύτηκε για τη συνεχή αρωγή σε οικονομικό επίπεδο, διασφαλίζοντας και την παραμονή ενός και πλέον εκατομμυρίου αφρικανών εργαζομένων στη χώρα του. Η τροπολογία, όμως, που ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την δυσπιστία των υπολοίπων χωρών ήταν η πρόταση του το 2002 για διαγραφή του δικαιώματος οικειοθελούς αποχώρησης από την Ένωση. Το 2004 όλοι οι ηγέτες της Αφρικής συνυπέγραψαν το κείμενο για την Πολιτική Ασφαλείας παραχωρώντας στην Αφρικανική Ένωση το δικαίωμα επέμβασης στο εσωτερικό των χωρών κατά τη διάρκεια εμφυλίων συγκρούσεων, αντιμετωπίζοντας με σκεπτικισμό την κοινή αμυντική γραμμή που ο Qadhafi είχε προτείνει.

Επιδιώκοντας την αύξηση της δημοφιλίας του και της χειραγώγησης των αφρικανικών χωρών προέβαινε σε δωρεές και επενδύσεις εκατομμυρίων δολαρίων στην αφρικανική ήπειρο. Οι «κανταφικές» επενδύσεις ήταν πάντα ευπρόσδεκτες ασχέτως αν κάποιος τις αντιμετώπιζαν με επιφύλαξη ενώ στις δυτικές πρωτεύουσες προκαλούσαν σύγχυση ειδικά όταν από το 2000 και έπειτα η Λιβύη πήρε το δρόμο για την επαναπροσέγγιση με τη Δύση. Ήταν η περίοδος που ο Qadhafi ισχυροποιούσε τη κυρίαρχη θέση του, θεμελιώνοντας την Αφρικανική Ένωση με προτάσεις για την ίδρυση της Αφρικανικής Τράπεζας Επενδύσεων, του Αφρικανικού Νομισματικού Ταμείου και της Αφρικανικής Κεντρικής Τράπεζας. Οι επενδύσεις δεν σταμάτησαν εκεί αλλά φρόντισε να επηρεάσει και την κοινή γνώμη, τον μέσο πολίτη της Αφρικής, παρέχοντας του τη δυνατότητα πρόσβασης στα δορυφορικά κανάλια και στο διαδίκτυο, εκτοπίζοντας τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και προκαλώντας απώλειες κυρίως στην γαλλική οικονομία.

Οι σχέσεις του Qadhafi με τη Δύση

Η αντι-δυτική ρητορική του Qadhafi ήταν εμφανής από την πρώτη ημέρα της επανάστασης και οφειλόταν στο αποικιακό παρελθόν της αλλά και την πεποίθηση του και των συνεργατών του για το ρόλο της Δύσης και ειδικότερα των ΗΠΑ στην περιοχή, τον οποίο χαρακτήριζε ιμπεριαλιστικό και φιλοεβραϊκό.

Ως οπαδός του Νασερισμού και εμπνευστής της Τρίτης Παγκόσμιας θεωρίας, ο Qadhafi τάχθηκε αναφανδόν υπέρ των Παλαιστινίων και κατά του Ισραήλ. Οι στενές σχέσεις του με τον Yasser Arafat ήταν γνωστές καθώς και κάθε μορφής στήριξη που του παρείχε σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο στρατιωτικής εκπαίδευσης. Η Λιβύη παρέμενε ξεκάθαρα αντίθετη στην οποιαδήποτε διαδικασία συμφιλίωσης ή διαπραγματεύσεων με το Ισραήλ από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και τη δεκαετία του 1990. Υποστήριζε ότι ο μόνος τρόπος για να επιστραφούν τα αραβικά εδάφη στους πραγματικούς «ιδιοκτήτες» τους ήταν αυτός της ένοπλης αντίστασης. Αντιτάχθηκε ακόμα και στις Συμφωνίες του Όσλο, καλώντας τους Άραβες ηγέτες να απορρίψουν την οποιαδήποτε διαπραγμάτευση με το Ισραήλ και την αναγνώριση του. Λίγα χρόνια μετά, τον Ιανουάριο 2009, ο Qadhafi εγκατέλειψε την ιδέα της λύσης δυο κρατών και πρότεινε τη λύση ενός κράτους με την ονομασία «Isratine», ενός κράτους που θα προέκυπτε κατόπιν υποχωρήσεων και συμφωνιών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, με την προϋπόθεση της επιστροφής των Παλαιστινίων που εκδιώχθηκαν από το Ισραήλ το 1948.²⁴ Η στροφή αυτή στην πολιτική του έγινε χρόνια μετά το θάνατο του Arafat και τη θετική στάση του διαδόχου του, Mahmoud Abbas για συνομιλίες με το Ισραήλ.

Μετά την επανάσταση του 1969 και την απώλεια ενός πολύτιμου και υπάκουου σύμμαχου, οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν σχεδόν με ουδετερότητα το καθεστώς και προτίμησαν την αδράνεια σε ότι αφορά την ανατροπή της μοναρχίας. Ήταν αρκετά νωρίς για να κάνουν δηλώσεις στήριξης ή καταγγελίες κατά του συνταγματάρχη Qadhafi. Αυτό που κυρίως ενδιέφερε τις ΗΠΑ ήταν να μην υπάρξει σοβιετική επιρροή και προσέγγιση του νέου καθεστώτος από τους Ρώσους. Ο Qadhafi φαινόταν περίεργος για αυτούς αλλά και ιδανικός, δεδομένου ότι εξέφρασε δημοσίως την αντιπάθειά του στον κομμουνισμό. Η νέα ηγεσία της Λιβύης έδειχνε να τάσσεται κατά κάθε μορφής αποικιοκρατίας και ιμπεριαλισμού, να είναι πρόθυμη να τηρήσει τα συμφωνημένα με τις ήδη εκεί εγκατεστημένες επιχειρήσεις και να ιδρύσει ένα νέο κράτος του οποίου το Σύνταγμα και οι βασικοί νόμοι λειτουργίας του θα απέρρεαν από το Κοράνι.²⁵

²⁴ Muammar Qaddafi, «The One-State Solution», *New York Times*, 21 January 2009,

<http://www.nytimes.com/2009/01/22/opinion/22qaddafi.html?ref=opinion>, (πρόσβαση 19 Αυγούστου 2014)

²⁵ *Memorandum From Harold Saunders of the National Security Council Staff to the Special Assistant to the President's Assistant for National Security Affairs Tony Lake for the President's Assistant for National Security Affairs Kissinger, Washington, September 2, 1969.*

<http://www.paperlessarchives.com/FreeTitles/QaddafiRisetopowerinLibya.pdf>, (πρόσβαση 17 Σεπτεμβρίου 2014)

Κατά τις πρώτες ημέρες της επανάστασης το τοπίο ήταν ακόμα θολό και κανείς δεν γνώριζε ποιος θα είναι ο νέος ηγέτης. Το μόνο που θα έπρεπε να επιδιώξουν οι ΗΠΑ τότε ήταν η διαφύλαξη των αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή και εκείνων των αμερικανικών πετρελαϊκών επιχειρήσεων.²⁶ Την ίδια ανησυχία είχε και η Μεγάλη Βρετανία, η οποία υπήρξε το «πρώτο θύμα» της ανατροπής του Idris. Τον Δεκέμβριο 1971, έχοντας ήδη αποσυρθεί από τη Διώρυγα του Σουέζ, η Μεγάλη Βρετανία παραχώρησε ανεξαρτησία στα αραβικά εμιράτα του Κόλπου, αφήνοντας ανοικτό το θέμα της νήσου Abu Mussa την κυριαρχία του οποίου διεκδικούσαν τόσο το Ιράν όσο και νεοσύστατο κράτος των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Ο λόγος αυτός ήταν αρκετός για να στοχοποιήσει ο Qadhafi τη Μεγάλη Βρετανία, να τη χαρακτηρίσει εχθρό των Αράβων και να προβεί σε «αντίποινα», εθνικοποιώντας το 50% των αποθεμάτων της πετρελαϊκής εταιρείας BP. Το ίδιο έπραξε και με τους υπόλοιπους πετρελαϊκούς κολοσσούς Hunt Oil, Texaco, Shell, προβαίνοντας στην ολοκληρωτική εθνικοποίηση τους, όταν οι εν λόγω εταιρείες αρνήθηκαν να του παραχωρήσουν το 51% των αποθεμάτων και της παραγωγής τους. Παρά τις προσπάθειές τους να σαμποτάρουν την πώληση των αποθεμάτων, οι ενέργειες τους απέτυχαν μιας και η αγορά της Σοβιετικής Ένωσης, της Ευρώπης και κυρίως της Ιταλίας παρέμενε ανοιχτή.²⁷

Πέρα από την εθνικοποίηση των αμερικανικών και αγγλικών πετρελαϊκών εταιρειών, η λιβυκή κυβέρνηση κρατούσε την αντιπαράθεση με τη Δύση σε επίπεδο θεωρητικό. Η μεγαλύτερη αντιπαράθεση μεταξύ Λιβύης και Δύσης ήρθε όταν οι ΗΠΑ κατηγορήσαν την Λιβύη ότι υποθάλλει και υποστηρίζει την τρομοκρατία, μπούκοτάρει τις ειρηνευτικές διαδικασίες για το μεσανατολικό ζήτημα, και επιχειρεί την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής. Ο Qadhafi κατηγορήθηκε για σωρεία τρομοκρατικών ενεργειών, από τις αρχές του 1970. Ακόμα και αν δεν θεωρείτο ως ο άμεσα τελών των τρομοκρατικών κτυπημάτων, κατηγορήθηκε για την ανάμειξη του λόγω των σχέσεών του με Παλαιστινιακές οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένης της οργάνωσης Abu Nidal, το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης και την Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ. Συνολικά, ο Qadhafi το 1988 κατηγορήθηκε ότι υποστήριζε περί τις 30 τρομοκρατικές οργανώσεις. Η αντίθεση του Qadhafi στις Συμφωνίες του Camp David και την υπογραφή της αιγυπτο-ισραηλινής Συνθήκης Ειρήνης επέφερε τις πρώτες κυρώσεις των ΗΠΑ κατά της Λιβύης. Το 1978, ο πρόεδρος Jimmy Carter απαγόρευσε την πώληση όπλων, κατέταξε τη Λιβύη στις χώρες που

²⁶ *οπ.π.*

²⁷ Lilian Craig Harris *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State*, σελ. 68.

υποστηρίζουν την Τρομοκρατία και διέκοψε τις διπλωματικές τους σχέσεις, κλείνοντας την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Τρίπολη το 1980.²⁸

Από τον πρόεδρο Carter και έπειτα, οι σχέσεις Λιβύης-ΗΠΑ συνέχισαν να βρίσκονται σε ένταση. Ο νέος πρόεδρος, Ronald Reagan, συνέχισε την πολιτική του προκατόχου του, εντείνοντας τους χαρακτηρισμούς κατά του Qadhafi. Η Λιβύη προσέφερε την περίοδο εκείνη, της εποχής της σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν, ένα λαμπρό πεδίο αντιπαράθεσης για την πολιτική Reagan. Η αποκορύφωση της έντασης ήταν το 1981 όταν οι ΗΠΑ κατηγόρησαν τον Qadhafi για την απόπειρα δολοφονίας δυο Αμερικανών πολιτών. Η ένταση μεταφέρθηκε πλέον και σε επιχειρησιακό επίπεδο όπου τον Αύγουστο του ίδιου έτους, ο 6^{ος} Στόλος κατέρριψε δυο λιβυκά αεροσκάφη στα ανοιχτά του Κόλπου της Σύρτις, τον οποίο η Λιβύη χαρακτήριζε ως δικά της χωρικά ύδατα ενώ οι ΗΠΑ ως διεθνή.²⁹ Ακολούθησε από την κυβέρνηση των ΗΠΑ ταξιδιωτική απαγόρευση προς τους αμερικανούς πολίτες, όσοι από αυτούς διέμεναν στη Λιβύη κλήθηκαν να την εγκαταλείψουν και ένα χρόνο μετά οι ΗΠΑ επέβαλαν πετρελαϊκό εμπάργκο.

Οι σχέσεις οξύνθηκαν ακόμα περισσότερο όταν το 1984, κατά τη διάρκεια μια διαμαρτυρίας ομάδας Λιβύων αντιφρονούντων έξω από τη Λιβυκή πρεσβεία στο Λονδίνο, δολοφονήθηκε μια γυναίκα αστυνομικός, η Yvonne Fletcher. Αποτέλεσμα της δολοφονίας ήταν η περαιτέρω απομόνωση του λιβυκού καθεστώτος. Οι κυρώσεις κατά της Λιβύης εντάθηκαν με τις ΗΠΑ να επιβάλλουν εμπάργκο στα πετρελαϊκά προϊόντα προερχόμενα από Λιβύη ενώ οι ευρωπαϊκές χώρες φάνηκαν απρόθυμες να συνταχθούν με τις οικονομικές κυρώσεις κατά της χώρας αυτής. Λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο 1985, οι σχέσεις των δυο χωρών οξύνθηκαν ακόμα περισσότερο μετά από τρομοκρατικές ενέργειες στα αεροδρόμια της Βιέννης και της Ρώμης, την ευθύνη των οποίων ανέλαβε η τρομοκρατική οργάνωση Abu Nidal με την οποία το καθεστώς της Λιβύης διατηρούσε στενές επαφές. Αποδείξεις κατά του λιβυκού καθεστώτος δεν υπήρξαν, οι ενδείξεις όμως ήταν αρκετές για να επιβληθούν οι όποιες κυρώσεις και να ληφθούν τα όποια μέτρα κατά του λιβυκού κράτους.

Από την ανάληψη της προεδρίας, ο Reagan είχε θέσει ως στόχο της αποσταθεροποίηση του καθεστώτος Qadhafi και ενδεχομένως την ανατροπή του για αυτό και παρείχε την

²⁸ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, σελ. 130.

²⁹ Βλ. σχετικά, Francis A. Boyle, *Destroying Libya and World Order: The Three-Decade U.S. Campaign to Terminate the Qaddafi Revolution*, (Francis A. Boyle, Countercurrents.org, 2013)

υποστήριξη του στην αντιπολίτευση που δρούσε στο εξωτερικό.³⁰ Στα πλαίσια αυτά, ακολούθησε μια έντονη περίοδος με τις ΗΠΑ να επιβάλλουν συνεχείς κυρώσεις και να παγώνουν τις καταθέσεις του λιβυκού κράτους στο εξωτερικό. Το αποκορύφωμα ήταν ο βομβαρδισμός της Τρίπολης και της Βεγγάζης στις 14 Απριλίου 1986 ως αντίποινα για τη βομβιστική έκρηξη που έγινε σε Ντισκοτέκ στο Βερολίνο μια εβδομάδα νωρίτερα και είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο 2 Αμερικανών, 1 Τουρκάλα και τον τραυματισμό 229 ατόμων. Έξι μήνες περίπου μετά τον βομβαρδισμό, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καταδίκασε τον αεροπορικό βομβαρδισμό, χαρακτήρισε την ενέργεια αντίθετη με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και το Διεθνές Δίκαιο, και κάλεσε την Αμερική να διευθετήσει τις όποιες διαφορές της με το λιβυκό καθεστώς με ειρηνικά και διπλωματικά μέσα.³¹

Η περίοδος από το 1986 μέχρι το 2003 περίπου χαρακτηρίζεται ως η δυσκολότερη για το λιβυκό καθεστώς. Ο Κανταφισμός και οι αξίες τις οποίες διακήρυττε περί αραβικού εθνικισμού, αντίσταση στη Δύση αλλά και η ολοκλήρωση μιας κοινωνίας όπως ο Qadhafi την οραματιζόταν κατέρρεαν. Η Λιβύη βρισκόταν διπλωματικά απομονωμένη. Το μεγαλύτερο πλήγμα που δέχτηκε η χώρα ως εκείνη την περίοδο ήταν οι κυρώσεις και το επταετές εμπάργκο που της επιβλήθηκαν από το 1992 για την υπόθεση του Lockerbie. Ως ύστατη προσπάθειά της, μη αποδεχόμενη την εμπλοκή της στην τρομοκρατική αυτή ενέργεια, η Λιβύη αντιπρότεινε την εκδίκαση της υπόθεσης στο Διεθνές Δικαστήριο, βάσει της Σύμβασης του Μόντρεαλ για την ασφάλεια των αερομεταφορών.³² Οι ΗΠΑ, η Γαλλία και η Αγγλία δεν αποδέχτηκαν την λιβυκή πρόταση και απευθύνθηκαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ το οποίο, μη έχοντας αρμοδιότητα (όπως επιδίκασε το Δικαστήριο της Χάγης αργότερα) επέβαλλε αεροπορικό εμπάργκο στη χώρα.

Οι πολλαπλές κυρώσεις είχαν καταστροφικές συνέπειες για το λιβυκό κράτος και την οικονομία του. Η οικονομική ανάπτυξη της Λιβύης σημείωσε άνοδο μόνο 0,8 % και το κατά κεφαλήν εισόδημα, το μέχρι τότε υψηλότερο των αφρικανικών χωρών μειώθηκε από 7.311 δολάρια στα 5.896.³³ Μέχρι το 1999, οι κυρώσεις κόστισαν στην Λιβύη περίπου 18

³⁰ Bob Woodward, "CIA Anti-Qaddafi Plan Backed; Reagan Authorizes Covert Operation to Undermine Libyan regime," *The Washington Post*, 3 November 1985.

³¹ Ψήφισμα Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ, υπ' αριθμ. A/RES /41/38, 20 Νοεμβρίου 1986.

³² Στο άρθρο 14 της Σύμβασης προβλέπεται ότι αν μια διαφορά για την ασφάλεια των αερομεταφορών μεταξύ των μερών δεν μπορεί να επιλυθεί με διαπραγματεύσεις, τότε είτε ο διάδικος μπορεί να ζητήσει διεθνή διαιτησία, και αν αυτό δεν καθίσταται δυνατόν τα μέρη μπορούν να αποταθούν μονομερώς στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ανεξαρτήτως της βούλησης της άλλης πλευράς.

³³ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, σελ. 153.

δισεκατομμύρια δολάρια σε απώλεια εσόδων.³⁴ Επιπλέον το πάγωμα των λιβυκών καταθέσεων στο εξωτερικό, από τις επιπλέον κυρώσεις που επέβαλλαν οι ΗΠΑ, είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία πληρωμών προς τις εταιρείες ξένων συμφερόντων που δραστηριοποιούνταν στη Λιβύη. Οι εισαγωγές πλέον καθίσταντο αδύνατες, το λιβυκό δηνάριο υποτιμήθηκε έναντι του δολαρίου και το κόστος ζωής εκτινάχθηκε στα ύψη. Πέραν όλων των οικονομικών συνεπειών το επταετές εμπάργκο είχε τρομακτικές συνέπειες στην καθημερινότητα των πολιτών πράγμα που προκαλούσε εσωτερική αναταραχή και τριγμούς στο καθεστώς. Οι οικονομικές συνέπειες του εμπάργκο είχαν σοβαρό αντίκτυπο στη λιβυκή κοινωνία. Το βιοτικό επίπεδο των πολιτών, από τα ανώτερα μεταξύ των Αράβων, είχε πληγεί σημαντικά όπως και η ψυχολογία τους.

Ο Λίβυος ηγέτης γνώριζε πλέον πως θα έπρεπε να αλλάξει τη στάση του έναντι της Δύσης. Δεχόταν πιέσεις πλέον όχι μόνο από το λαό του αλλά και από τον υιό του Seif al-Islam, ο οποίος άρχισε να εμφανίζεται στο πολιτικό σκηνικό, θεωρούνταν ο πιθανότερος διάδοχος του πατέρα του και ήταν υπέρ της πολιτικής προσέγγισης με τη Δύση. Ο Seif εκπροσωπούσε τη νέα γενιά των Λιβύων, ήταν κάτοχος διδακτορικού διπλώματος από το London School of Economics και είχε καταφέρει κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Λονδίνο να δημιουργήσει ένα κύκλο υποστηρικτών για την αλλαγή και ανάκαμψη της πολιτικής στη Λιβύη.

Ομαλοποίηση των Σχέσεων. Η Λιβύη επανέρχεται στο προσκήνιο

Οι τρομοκρατικές ενέργειες κατά των αεροπορικών πτήσεων της UTA στην Djamena και της Pan Am στο Lockerbie έβαλαν τέλος στην πολιτική του *infatih* (άνοιγμα) που ο Qadhafi θέλησε να ακολουθήσει σε σχέση με τη Δύση στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Σε μια προσπάθειά του να κατευνάσει το λαό αποφάσισε να προβεί στην λήψη διορθωτικών οικονομικών και πολιτικών μέτρων έναντι κυρίως των ασθενέστερων ομάδων. Η εμφάνιση όμως των ισλαμιστικών κινημάτων και οι κυρώσεις του 1992 μετατόπισαν το κέντρο βάρους της πολιτικής του και τον εξανάγκασαν να ματαιώσει τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις³⁵. Η

³⁴ "Case Studies in Sanctions and Terrorism: Economic Impact", *Peterson Institute for International Economics*, <http://www.piie.com/research/topics/sanctions/libya3.cfm#economic>, (πρόσβαση 13 Αυγούστου 2014).

³⁵ Dirk Vandewalle, "Qadhafi's 'Perestroika': Economic and Political Liberalization in Libya," *The Middle East Journal*, Vol. 45, No. 2 (Spring 1991): σσ. 216-31.

άρνησή του να παραδώσει τους δυο υπόπτους για την υπόθεση του Lockerbie δημιουργούσε την αίσθηση, αν όχι τη βεβαιότητα, ότι την ευθύνη για την τρομοκρατική ενέργεια θα πρέπει να την αποδώσουν απευθείας στον ίδιο. Η πεποίθηση των Λιβύων διπλωματών ήταν ότι στόχος των Αμερικανών ήταν η ανατροπή του καθεστώτος και η αντικατάσταση του με μια φιλοδυτική, εκπαιδευμένη από την CIA και φιλικά προσκείμενη προς τη Δύση κυβέρνηση.

Λίγα χρόνια μετά οι υποψίες επιβεβαιώθηκαν όταν ένας Βρετανός πρώην πράκτορας της MI5, ο David Shayler, παραδέχτηκε ότι υπήρξε σχέδιο ανατροπής και δολοφονίας του Qadhafi το 1995 από ισλαμιστικές οργανώσεις και το σχέδιο ήταν εις γνώσιν των μυστικών υπηρεσιών. Το σχέδιο της δολοφονίας του ήταν οργανωμένο να πραγματοποιηθεί με εκρηκτικό μηχανισμό στο όχημα που θα μετέφερε τον Qadhafi την ημέρα της συνέλευσης του Λαϊκού Κογκρέσου στη Σύρτη, με ταυτόχρονες εξεγέρσεις κατά του καθεστώτος που θα ξεκινούσαν από τη Βεγγάζη και θα εξαπλώνονταν στις πόλεις Ντέρνα, Τόμπρουκ, Σύρτη, και άλλες. Προφανώς από σύμπτωση, η δολοφονία του Qadhafi απεφεύχθη καθώς ο ίδιος δεν επέβαινε στο όχημα στο οποίο υπήρχε ο εκρηκτικός μηχανισμός, είχε όμως ως αποτέλεσμα το θάνατο 5 πολιτών. Το αξιοσημείωτο είναι ότι σχεδόν 15 χρόνια μετά και με την αφορμή της «αραβικής άνοιξης», η εξέγερση κατά του καθεστώτος ξεκίνησε από τις συγκεκριμένες περιοχές.

Η υπόθεση του Lockerbie και της UTA ματαίωσαν όχι μόνο τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις αλλά και την πολιτική του ανοίγματος της Λιβύης προς τη Δύση. Καθ' όλη τη διάρκεια του επταετούς εμπόργκο που επιβλήθηκε στη Λιβύη υπήρξαν συχνές συνομιλίες και διαπραγματεύσεις για την επαναπροσέγγιση με τη Δύση. Ο Qadhafi άλλαξε πολιτική και τον Απρίλιο του 1999 αποφάσισε να παραδώσει τους δυο υπόπτους στα Ηνωμένα Έθνη για να δικαστούν στην Ολλανδία. Την απόφασή του διευκόλυνε η διαβεβαίωση της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία ήταν μία από τους κύριους συνομιλητές με το λιβυκό καθεστώς, ότι οι αποδείξεις περί εμπλοκής στην τρομοκρατική ενέργεια βαραίνουν μόνο τους συγκεκριμένους δυο υπόπτους και κανένα άλλο κυβερνητικό στέλεχος.

Η στιγμή επαναπροσέγγισης σηματοδοτήθηκε με την ανακοίνωση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών περί αναστολής των κυρώσεων και την άρση τους στη βάση του

ψηφίσματος 1192 (1998).³⁶ Οι ΗΠΑ συμφώνησαν η δίκη των δυο Λιβύων να πραγματοποιηθεί στην Ολλανδία, σε ουδέτερο έδαφος, όπως είχε ζητήσει το λιβυκό καθεστώς, αφού διαπίστωσε πως οποιαδήποτε άλλη αντίδρασή της θα προκαλούσε τη δυσαρέσκεια των Ευρωπαίων, οι οποίοι για την εξυπηρέτηση των δικών τους οικονομικών συμφερόντων επιθυμούσαν την άρση των κυρώσεων. Την ίδια άποψη με τους Ευρωπαίους συμμερίζονταν επίσης και μέλη του Αμερικανικού Κογκρέσου και ισχυρές αμερικανικές εταιρείες των οποίων τα συμφέροντα διακυβεύονταν λόγω του εμπάργκο. Υπό την πίεση αυτή οι ΗΠΑ υποχώρησαν και οι Ευρωπαίοι ανακουφίστηκαν αφού η άρση του εμπάργκο θα επέτρεπε τις εμπορικές συναλλαγές τους όχι μόνο με την Λιβύη αλλά και την Κούβα και το Ιράν.

Η πίεση για την άρση των κυρώσεων άρχισε να γίνεται πιο έντονη το 1998 από τον Βρετανό Πρωθυπουργό Tony Blair. Η κυβέρνηση Κλίντον είχε αντιληφθεί πλέον ότι ήταν ανώφελο να επιμένει στις κυρώσεις όταν κατόπιν ασφυκτικών πιέσεων συνειδητοποίησε ότι η στάση της δεν έχαιρε διεθνούς υποστήριξης και ιδίως εκείνης του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στα πλαίσια αυτά, τον Ιούνιο 1999, ο Kofi Annan κάλεσε σε συνομιλίες τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και την Λιβύη, σηματοδοτώντας επισήμως την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την άρση των κυρώσεων.³⁷ Σχεδόν αμέσως, ο Γενικός Γραμματέας των ΟΗΕ δήλωσε ότι η Λιβύη αποκηρύσσει κάθε μορφής τρομοκρατίας από όπου και αν αυτή προέρχονται, δήλωση που πιθανότατα να επέτρεπε τις ΗΠΑ, με τη σύμφωνη γνώμη του Ισραήλ, να συμφωνήσουν στην άρση των κυρώσεων δεδομένου ότι η Λιβύη αποστασιοποιούνταν από την παλαιστινιακές οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένης και της Abu Nidal, που αντιτίθονταν στις ειρηνευτικές συνομιλίες για το Μεσανατολικό.³⁸ Οι ΗΠΑ, όμως, πέραν των δηλώσεων και δεσμεύσεων από το λιβυκό καθεστώς, επέμεναν σε επιπλέον δεσμεύσεις σχετικά με την συνεργασία για την έρευνα και την εκδίκαση της υπόθεσης, την καταβολή αποζημιώσεων στις οικογένειες των θυμάτων του Lockerbie, καθώς και την ανάληψη των ευθυνών για όλες τις ενέργειες των Λιβύων αξιωματούχων. Η Λιβύη αντέδρασε χαρακτηρίζοντας παράλογη την απαίτηση των ΗΠΑ ειδικά πριν της εκδίκασης της υπόθεσης.

³⁶ United Nations, «Letter from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council», S/1999/378, April 5, 1999.

³⁷ United Nations, Report of the Secretary-General Submitted Pursuant to Paragraph 16 of Security Council Resolution 883 (1993) and Paragraph 8 of Resolution 1192 (1998), S/1999/726, June 30, 1999.

³⁸ "Compromising Positions," *The Washington Post*, 9 Ιουλίου 2000. Βλ. επίσης, Adam Zagorin, "Why Libya Wants In," *Time*, Vol. 155, No. 12, 27 Μαρτίου 2000, σελ. 66. Το 1998, η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι, «Δεν υπάρχουν αποδείξεις για ανάμειξη της Λιβύης σε διεθνείς τρομοκρατικές ενέργειες», U.S. Department of State. *Overview of State-Sponsored Terrorism Patterns of Global Terrorism, 1998*.

Οι ΗΠΑ συνέχισαν να αντιτίθενται στην άρση των κυρώσεων, αδιαφορώντας για την γνώμη των υπολοίπων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας εμμένοντας στην απόφασή τους να χρησιμοποιήσουν το βέτο σε περίπτωση που δεν λάβουν τις απαραίτητες δεσμεύσεις και τόνισαν ότι από πλευράς τους οι μονομερείς κυρώσεις κατά της Λιβύης θα συνεχίσουν να υφίστανται. Μοναδική εξαίρεση, που τη χαρακτήρισαν ως αναθεώρηση των κυρώσεων, ήταν η άρση των κυρώσεων σχετικά με την πώληση τροφίμων, φαρμάκων και ιατρικού εξοπλισμού. Σε μια προσπάθεια να ενισχύσει τη θέση του και να ανατρέψει τη κακή εικόνα του, ο Qadhafi αποδέχτηκε να συνεργαστεί με τη Δύση για την καταπολέμησή της τρομοκρατίας και σε συμφωνία με τον Αραβικό Σύνδεσμο αποφάσισε να εκδώσει άτομα που ήταν ύποπτα για τρομοκρατικές ενέργειες.³⁹

Ένα μείζον θέμα που απασχολούσε τις ΗΠΑ σχετικά με τη Λιβύη ήταν η επιδίωξή της να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής την οποία ο ίδιος ο Qadhafi εξέφρασε δημόσια από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τον ανοιχτό Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας που κήρυξαν οι ΗΠΑ, η Λιβύη, η Συρία και Κούβα συμπεριλήφθησαν στον ίδιο «Άξονα του Κακού» μαζί με το Ιράν, το Ιράκ και τη Βόρειο Κορέα.⁴⁰ Ο πόλεμος του Ιράκ και η ανατροπή του Saddam ήρθε να επιβεβαιώσει την αποφασιστικότητα των ΗΠΑ έναντι των χωρών αυτών στέλνοντας ταυτόχρονα μήνυμα στους «ανυπάκουους». Την ίδια περίοδο, αν και ήταν αντίθετη με την ανατροπή του Saddam και τη στάση των αραβικών κρατών απέναντι σε αυτή την εισβολή, η Λιβύη εργαζόταν σκληρά και κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια για την ολοκληρωτική της άρσης των κυρώσεων, την διαγραφή της από τη λίστα των κρατών που υποστηρίζουν την τρομοκρατία και την προσέγγιση της με τη Δύση.

Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις και στο εσωτερικό της χώρας. Νέοι θεσμικοί οργανισμοί δημιουργήθηκαν και ενθαρρύνθηκε η ιδιωτική πρωτοβουλία και η ιδιωτικοποίηση των πετρελαϊκής βιομηχανίας. Σε αυτό συνετέλεσε ο στενός συνεργάτης και μέντορας του Seif al-Islam, ο αμερικανοτραφής Shukri Ghanem, ο οποίος διετέλεσε Υπουργός Οικονομικών και Εμπορίου, Πετρελαίων και Πρωθυπουργός της χώρας. Ο Ghanem υπήρξε ο επικεφαλής της εθνικής εταιρείας πετρελαίου της Λιβύης και εκπρόσωπος

³⁹ Hussein Solomon & Gerrie Sward, “Libya’s Foreign Policy in Flux”, *African Affairs*, Vol. 104, No. 416 (July 2005), σσ. 482-3.

⁴⁰ John Bolton’s Lecture on Missile Defense, “Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction”, *The Heritage Foundation*, 6 May 2002, <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil>, (πρόσβαση στις 20 Αυγούστου 2014).

της στον OPEC. Ήταν ο άνθρωπος που με την πολιτική του και τις επαφές του, άλλοτε δημόσιες και άλλοτε παρασκηνιακές, κατέστησε την Λιβύη ισότιμο συνομιλητή στα διεθνή φόρα. Σε μια συνέντευξή του στο BBC, τον Φεβρουάριο του 2004, ο Ghanem ως εκπρόσωπος της χώρας του, και ενώ η δίκη Lockerbie είχε τελεσιδικήσει και η Λιβύη είχε δεχτεί να καταβάλλει αποζημιώσεις στις οικογένειες των θυμάτων, υποστήριξε πως η Λιβύη δεν ήταν ο πραγματικός ένοχος στην υπόθεση Lockerbie και τη δολοφονία της Yvonne Fletcher στο Λονδίνο. Όμως, παρ' όλα αυτά, η λιβυκή κυβέρνηση δέχτηκε να καταβάλλει αποζημιώσεις γιατί γνώριζε πως μόνο έτσι μπορεί να αποκτήσει ειρήνη. «Νιώθουμε πως αγοράσαμε ειρήνη. Μετά τις κυρώσεις, τα προβλήματα που αντιμετωπίσαμε, και την απώλεια χρημάτων, σκεφτήκαμε ότι μας είναι πιο εύκολο να αγοράσουμε ειρήνη, για αυτό και συμφωνήσαμε στην καταβολή αποζημιώσεων».⁴¹

Η νέα στάση της Λιβύης και η μεταστροφή της πολιτικής της θεωρούνταν αινιγματική ακόμα από τις ΗΠΑ. Αναγνώριζαν τις κινήσεις καλής θέλησης, αναγνώριζαν ότι η Λιβύη σταδιακά εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις και τις προϋποθέσεις που της είχαν επιβληθεί αλλά δίσταζαν να τη διαγράψουν από τη λίστα των κρατών που υποστηρίζουν την τρομοκρατία καθώς δεν είχαν την απαιτούμενη δέσμευση μέχρι τότε για την παύση του προγράμματος ανάπτυξης όπλων μαζικής καταστροφής. Τα οικονομικά συμφέροντα όμως των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών πίεζαν την κυβέρνηση να ομαλοποιήσει περαιτέρω τις σχέσεις της με το λιβυκό καθεστώς. Ο χρόνος που πέρανε λειτουργούσε εις βάρος των συμφερόντων τους δεδομένου ότι οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις είχαν επιστρέψει στην Λιβύη ενώ οι αμερικανικές παρέμεναν εκτός, παρά το κάλεσμα του Qadhafi για επιστροφή. Μόλις το 2000 η Αμερική επέτρεψε στις πρώτες αμερικανικές εταιρείες να δραστηριοποιηθούν στη χώρα οι οποίες έπρεπε να αναπληρώσουν το χαμένο χρόνο έναντι των ευρωπαϊκών που είχαν ήδη επεκτείνει τις δραστηριότητες τους και στον τομέα των υδρογονανθράκων.

Μέχρι και το 2003 οι σχέσεις ΗΠΑ-Λιβύης πέραναν εντάσεις με την καχυποψία και τις αμφιβολίες αμφοτέρων των πλευρών. Τον Αύγουστο του 2003, ο Λίβυος εκπρόσωπος στα Ηνωμένα Έθνη παρέδωσε στον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας επιστολή με την οποία η χώρα του παρείχε εγγυήσεις και δεσμευόταν για την εκπλήρωση όλων των προϋποθέσεων που της είχαν τεθεί. Με την επισήμανση ότι η Λιβύη είχε ήδη εγγυηθεί τη στενή συνεργασία για την καταπολέμηση της Διεθνούς Τρομοκρατίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας ήρε τις

⁴¹ “Libyan PM denies country's guilt”, *BBC NEWS*, 24 February 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/3515589.stm, (πρόσβαση 20 Αυγούστου 2014)

κυρώσεις με το ψήφισμα 1506 της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 2003, σύμφωνα με το οποίο το ζήτημα του Lockerbie θέτονταν εκτός ατζέντας ενώ από την πλευρά της η Λιβύη απέσυρε τις όποιες αγωγές κατά της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ στο Διεθνές Δικαστήριο. Για τους επόμενους 4 μήνες, η απειλή του βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας εκ μέρους των ΗΠΑ δεν είχε εξαλειφθεί. Τον Δεκέμβριο του 2003, οι ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία και η Λιβύη σε παράλληλες δηλώσεις επιβεβαίωσαν την ολική μεταστροφή της Λιβύης στο ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής. Όλα έδειχναν ότι τα ζητήματα που επιδείνωναν τις σχέσεις μεταξύ των τριών κρατών έπρεπε να λάβουν ένα τέλος. Τα «καπρίτσια» όλων έπρεπε να ικανοποιηθούν και να γίνουν αμοιβαίες υποχωρήσεις. Ο Qadhafi χρειαζόταν τη στήριξη της Δύσης για δύο λόγους. Πρώτον, χρειαζόταν την τεχνογνωσία και την τεχνολογία της Δύσης για να καταπολεμήσει τις ισλαμιστικές οργανώσεις. Άλλωστε, σε μια συνάντηση με τον τότε Επικεφαλής Πληροφοριών, Mussa Kussa, η Δύση του το είχε υποσχεθεί⁴². Δεύτερον, ο Qadhafi έπρεπε να αποκτήσει και πάλι την εύνοια του λαού του, να αποδείξει στο εσωτερικό της χώρας ότι το «κακό παρελθόν» είχε πλέον περάσει, ότι οι Λίβυοι δεν είναι τρομοκράτες, αλλά αντιθέτως ισότιμοι συνομιλητές.

Από την άλλη, η Δύση χρειαζόταν έναν σύμμαχο και έναν συνεργάτη στην περιοχή. Πέρα από τις πιέσεις που ασκούνταν από τους κύκλους των πετρελαϊκών επιχειρήσεων, η απειλή των τζιχαντιστών γινόταν όλο και πιο έντονη. Ο Qadhafi υπήρξε ο ίδιος στόχος των ισλαμιστών, βρισκόταν σε ανοιχτό πόλεμο μαζί τους, και η Λιβύη προσφερόταν γεωγραφικά ως κέντρο παρατήρησης και ελέγχου των ισλαμιστικών οργανώσεων.

Ο Qadhafi είχε ήδη επιτύχει κάποιους από τους στόχους του. Αξιωματούχοι ευρωπαϊκών χωρών αντάλλασσαν επίσημες επισκέψεις και η νέα πολιτική Qadhafi απέδιδε. Από τις σημαντικότερες επιτυχίες υπήρξε, το 2008, η αποδοχή καταβολής αποζημιώσεων από την Ιταλία προς τη Λιβύη για τις ζημίες που υπέστη η χώρα κατά το αποικιακό της παρελθόν. Η Ιταλία ήταν η πρώτη χώρα, πρώην αποικιακή δύναμη, που δέχτηκε την καταβολή αποζημιώσεων. Σε μια επίσκεψη του Sylvio Berlusconi στη Βεγγάζη, υπεγράφησαν συμφωνίες για συνεργασία στον τομέα της λαθρομετανάστευσης και την καταβολή αποζημιώσεων εκ μέρους της Ιταλίας υπό μορφή κατασκευών, υποδομών, παροχής τεχνογνωσίας και εκπαίδευσης της τάξεως των 200 δις δολαρίων τα οποία θα αποπληρώνονταν σε διάστημα 25 ετών. Σε μια κίνηση καλής θέλησης και πλήρους

⁴² Ron Suskind, «The Tyrant Who Came in From the Cold», *Washington Monthly*, October 2006, <http://www.washingtonmonthly.com/features/2006/0610.suskind.html> (πρόσβαση 22 Αυγούστου 2014).

αποκατάστασης των σχέσεων Λιβύης-Ιταλίας, ο Berlusconi επέστρεψε ένα αρχαίο άγαλμα την «Αφροδίτη της Κυρηναϊκής» που οι Ιταλοί αξιωματούχοι απομάκρυναν από τη χώρα κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας τους.

Η Λιβύη συνέχισε να δείχνει το «καλό της πρόσωπο», οι σχέσεις κυρίως με την Ευρώπη συνεχώς βελτιώνονταν και στο πολιτικό σκηνικό της χώρας άρχισαν να φιγουράρουν και να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τα παιδιά του Qadhafi. Στην μοναδική του κόρη Ayesha, η οποία συμμετείχε στο παρελθόν με την ιδιότητα της δικηγόρου στην ομάδα υπεράσπισης του Saddam Husein, της αποδόθηκε ο τίτλος της πρέσβειρας καλής θελήσεως του ΟΗΕ και ανέλαβε την προώθηση μέτρων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των γυναικών. Ο Seif al-Islam ίδρυσε το Gaddafi International Charity and Development Foundation, δια του οποίου αποπληρώθηκαν όλες οι αποζημιώσεις προς τις οικογένειες των θυμάτων των τρομοκρατικών ενεργειών, ενώ οι υιοί του Qadhafi, Muatassim, Saadi και Hanibal, ανέλαβαν καίριες θέσεις στο στρατό και στις υπηρεσίες Ασφάλειας και Πληροφοριών.

Ένα περαιτέρω βήμα της νέας Λιβύης προς την ομαλοποίηση ήταν η αποφυλάκιση το 2007 των Βουλγάρων νοσοκόμων και ενός Παλαιστίνιου κατόπιν διαμεσολάβησης της τότε συζύγου του Γάλλου Προέδρου Nikola Sarkozy.⁴³ Είναι η περίοδος που φημολογείται η παροχή οικονομικής υποστήριξης προς τον Sarkozy για την προεδρική προεκλογική του καμπάνια. Παραμένοντας καχύποπτοι, όπως και η Λιβύη απέναντι τους, οι ΗΠΑ ήταν από τις τελευταίες χώρες που επισκέφθηκαν επισήμως τον Qadhafi. Η πρώτη επίσημη επίσκεψη πραγματοποιήθηκε από την Condoleeza Rice, όπου συζητήθηκαν μεταξύ άλλων η αντιμετώπιση της κρίσης στο Darfur (Σουδάν), η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και η περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών.

Η καχυποψία, όμως, παρά τις καλές σχέσεις, δεν έπαψε να υπάρχει. Ο Qadhafi αν και είχε στην πραγματικότητα αλλάξει πλευρά στα θέματα έναντι της Δύσης, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής του προς την Αφρικανική ήπειρο και τα αραβικά κράτη παρέμενε υπερδραστήριος. Συνέχισε να στηρίζει οικονομικά τις αφρικανικές χώρες επιδιώκοντας την

⁴³ Οι νοσοκόμοι αυτοί είχαν φυλακισθεί το 1999 με την κατηγορία της μόλυνσης 426 παιδιών με τον ιό του AIDS, ενώ εργάζονταν σε ένα νοσοκομείο στην πόλη της Βεγγάζης. Τον Δεκέμβριο 2005 καταδικάστηκαν σε θάνατο και στα μέσα Ιουλίου 2007 η ποινή αυτή μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη. Μια εβδομάδα αργότερα, ο Qadhafi τους απελευθέρωσε. Βλ. «Libya frees HIV case medics», *The Guardian*, 24 July 2007, <http://www.theguardian.com/world/2007/jul/24/libya>, (πρόσβαση 20 Αυγούστου 2014).

προώθηση του panaφρικανισμού, ενώ έναντι των αραβικών χωρών ασκούσε δριμεία κριτική. Από τις μεγαλύτερες αντιπαραθέσεις που είχε, ήταν με τη Σαουδική Αραβία, όπου δεν δίστασε να κατηγορήσει ευθέως τον βασιλιά Abdullah για δουλοπρεπισμό έναντι της Δύσης και τις πρώην αποικιοκρατικές δυνάμεις. Κατηγόρησε ευθέως τους Άραβες ότι κάνουν πραγματικότητα το όνειρο των δυτικών, να παραμένουν διασπασμένοι και ότι έμειναν άπραγοι και δεν προέβησαν σε καμία καταγγελία για τη εκτέλεση του Saddam. «Ο Saddam ήταν ένας από εμάς, ένας Άραβας. Ανεξαρτήτως των διαφωνιών που είχαμε μαζί του, όπως είχα και εγώ μαζί του. Όμως ήταν ένας Άραβας ο οποίος εκτελέστηκε δημόσια, σήμερα ήταν αυτός, αύριο μπορεί να είναι κάποιος από εμάς. Που στεκόμαστε ως Άραβες;».⁴⁴

Από την άλλη πλευρά, ο Σαουδάραβας βασιλιάς απευθυνόμενος στον ίδιο σε παλαιότερη σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου το 2009 του είπε : «Γνωρίζουν όλοι πολύ καλά, ποιος σε έβαλε στη θέση σου, ποιος είχε την υποστήριξη των δυτικών και ποιος σε αφήνει σ' αυτήν».⁴⁵ Η αντιπαράθεση με τη Σαουδική Αραβία έφτασε στο αποκορύφωμά της και ο Qadhafi απέκτησε έναν ισχυρό εχθρό που αρνούσαν να αποδεχτεί τον Qadhafi ως «Ιμάμη απανταχού των Μουσουλμάνων», θεωρώντας πως το προνόμιο αυτό το κατείχε αποκλειστικά και μόνο η Σαουδική Αραβία. Η αντιπαράθεση μεταξύ τους έμελλε να αποδειχτεί καταστροφική για τον Qadhafi και την χώρα του, καθώς η Σαουδική Αραβία και το Κατάρ ήταν οι πρώτοι που έσπευσαν να χρηματοδοτήσουν την εξέγερση του 2011 που ανέτρεψε το καθεστώς. Για τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, η εξέγερση ήταν η αφορμή που περίμεναν επί δεκαετίες. Ο Qadhafi για αυτούς ήταν η απειλή για το Ισλάμ, ήταν ο «σχιζοφρενής» δικτάτορας που απομάκρυνε τους μουσουλμάνους από τη θρησκεία τους, ήταν αυτός που παραχωρούσε δικαιώματα στις γυναίκες, ήταν αυτός που υποστήριζε ότι το Ισλάμ δεν επιτάσσει (τη σφαγή των απίστων), και επίσης ήταν αυτός που τολμούσε να καταγγείλει τις δημόσιες εκτελέσεις, υποστηρίζοντας πως «είμαστε και εμείς μουσουλμάνοι και ξέρουμε τι λέει ο προφήτης μας. Δεν δεχόμαστε από κανέναν υποδείξεις για το πώς πρέπει να λειτουργούμε ως μουσουλμάνοι.».⁴⁶

⁴⁴ Ομιλία Qadhafi στην Σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου στη Συρία το 2008, στην αραβική γλώσσα http://www.youtube.com/watch?v=VZZvPIGct_8, (πρόσβαση 18 Αυγούστου 2014)

⁴⁵ Σύνοδος Αραβικού Συνδέσμου 2009 “Saudi King Abdullah vs Gaddafi” (http://www.youtube.com/watch?v=eYY_ws6axKo στην αραβική γλώσσα (πρόσβαση 18 Αυγούστου 2014), και Abdul Hamid Ahmad, “Libyan, Saudi leaders walk out of Arab Summit after a spat”, *Gulf News*, 30 March 2009, <http://gulfnnews.com/news/gulf/qatar/libyan-saudi-leaders-walk-out-of-arab-summit-after-a-spat-1.60102>, (πρόσβαση 18 Αυγούστου 2014).

⁴⁶ Δημόσια ομιλία Qadhafi 1994 στην αραβική γλώσσα, <http://www.youtube.com/watch?v=fsWtVF3Mff4>, (πρόσβαση 18 Αυγούστου 2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΑΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

Η πλειοψηφία της ελίτ στην Λιβύη θεωρούσε πως η επανάσταση του 1969 είχε ολοκληρώσει τον κύκλο της. Ο ηγέτης της επανάστασης και ο στενός του κύκλος είχαν αρχίσει πλέον να αποστασιοποιούνται από την εποχή της επανάστασης και της αντιπαράθεσης με τη Δύση. Σε μια ομιλία του το 2004 στα Λαϊκό Κογκρέσο, ο Qadhafi είχε δηλώσει ότι η επαναπροσέγγιση με τη Δύση και η έξοδος από την απομόνωση σηματοδοτούσαν τη νίκη της Λιβύης. Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και οι δηλώσεις του τότε Πρωθυπουργού Shukri Ghanem περί ανοίγματος της Τρίπολης προς τις ξένες επιχειρήσεις, τη δημιουργία μιας ελεύθερης ζώνης εμπορικών συναλλαγών στη Μισράτα, τις φορολογικές ελαφρύνσεις προς τις ξένες επιχειρήσεις για τα πρώτα χρόνια της δραστηριότητάς τους και τις μεταρρυθμίσεις στο δημόσιο με στόχο την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας. Τα νέα μέτρα υιοθετήθηκαν την ίδια χρονιά και η Λιβύη προχώρησε στην ιδιωτικοποίηση 360 κρατικών επιχειρήσεων.

Τον Αύγουστο του 2004, μετά από δυο δεκαετίες, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να προκηρύξει πρόσκληση ενδιαφέροντος για 15 πετρελαϊκές εταιρείες να δραστηριοποιηθούν στη Λιβύη. Στην πρόσκληση ανταποκρίθηκαν περισσότερες από 120 εταιρείες, μεταξύ των οποίων αμερικανικές και ευρωπαϊκές. Η επιλογή των εταιρειών αναδείκνυε την στρατηγική και τις προτεραιότητες της χώρας. Οι 11 από τις 15 εταιρείες που επιλέχθηκαν ήταν αμερικανικές όπως η Occidental, Amerada Hess, Chevron, Texaco και άλλες. Η διαπραγμάτευση των ποσοστών από τις εξορύξεις πετρελαίου έκλεισε με κατώτατο όριο το 10,8 % και ανώτατο 38,9 % υπέρ των εταιρειών. Η συγκεκριμένη επιλογή χαρακτηρίστηκε ως απώλεια για τις ευρωπαϊκές εταιρείες, κυρίως των γαλλικών συμφερόντων, προκαλώντας τη δυσαρέσκεια της Γαλλίας, η οποία στήριζε τη Λιβύη κατά το διάστημα των διαπραγματεύσεων για την άρση των κυρώσεων.⁴⁷

Το 2005, στη διάσκεψη του Davos, ο υιός του Qadhafi, Seif al-Islam, παρουσίασε το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της χώρας του επισημαίνοντας και προς το εξωτερικό αλλά και

⁴⁷ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2011, σελ. 187.

το εσωτερικό της χώρας ότι «η παλιά εποχή» πλέον είχε περάσει για τη Λιβύη. «Η Λιβύη είναι έτοιμη να προχωρήσει ακόμα περαιτέρω στον εκσυγχρονισμό και τις μεταρρυθμίσεις όπου βασικό ρόλο θα έχουν οι ιδιοκτήτες, οι Λίβυοι ιδιοκτήτες και όχι μια μικρή ολιγαρχία όπως συμβαίνει στην Αίγυπτο και την Ρωσία».⁴⁸

Οι δηλώσεις του Seif al-Islam καθώς και η μεταρρυθμιστική πολιτική που ακολουθούσε με τον Πρωθυπουργό Shukri Ghanem έγειρε αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας και αυτό γιατί, δεδομένου ότι η βασική διοίκηση παρέμενε στην οικογένεια Qadhafi, οι δηλώσεις περί ιδιωτικοποιήσεων και ενθάρρυνση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας προκαλούσε ανασφάλειες κυρίως στο στενό κύκλο του Λίβυου ηγέτη. Το ερώτημα ήταν ποιος αποκόμιζε οφέλη από τη συγκεκριμένη πολιτική και την αποστασιοποίηση των αρχών του Πράσινου Βιβλίου. Ο Seif al-Islam, εκπροσωπούσε τη Λιβύη στα διεθνή φόρα χωρίς να κατέχει ουσιαστικά καμιά θεσμική θέση στο κράτος. Η εντονότερη κριτική και αντίθεση στις δηλώσεις του προέρχονταν από στενούς συνεργάτες του πατέρα του, τον Ahmed Ibrahim και τον Ali al-Baghdadi al-Mahmoudi, μετέπειτα αντικαταστάτη του Ghanem στον πρωθυπουργικό θώκο.

Η ανατροπή εκ των έσω

Η διαμάχη μεταξύ των μελών του «Λαϊκού Κογκρέσου» και των οπαδών της μεταρρυθμιστικής πολιτικής, του Ghanem και του Seif al-Islam απεδείκνυε την αναγκαιότητα της διεύρυνσης των μεταρρυθμίσεων στους θεσμούς της χώρας. Ο Ghanem εισηγήθηκε την παραχώρηση στον πρωθυπουργό της χώρας του δικαιώματος της σύγκλισης υπουργικών συμβουλίων κατά την κρίση του, τη διάκριση της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας και την ενίσχυση της δικαστικής με στόχο την απαγκίστρωση της από «αόρατες» δυνάμεις. Η εισήγηση Ghanem, είχε ουσιαστικά στόχο την πρωτοπόρα ιδέα της αναθεώρησης του Συντάγματος. Η ανάγκη της χώρας για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της νέας περιόδου ήταν το ισχυρό επιχείρημα των μεταρρυθμιστών και ο Qadhafi αρχικά έδειχνε να στηρίζει την πολιτική της μεταρρύθμισης. Το 2006, όμως, παρά τη υιοθέτηση δύο χρόνια νωρίτερα ενός μακροοικονομικού στρατηγικού σχεδιασμού της χώρας, άρχισε να καλεί τους Λίβυους να δραστηριοποιηθούν περισσότερο καθώς οι ξένες επιχειρήσεις απομυζούσαν τον πλούτο της χώρας όσο εκείνοι παρέμεναν εξαρτημένοι από το κράτος.

⁴⁸ Οπ.π.

Οι δηλώσεις του αυτές σηματοδοτούσαν την επιστροφή του Qadhafi στην στρατηγική της επανάστασης του 1969. Ο ίδιος, αν και γνώριζε ότι η χώρα του δεν είχε άλλη διέξοδο παρά αυτήν της προσέγγισης με τη Δύση, έδειχνε να επιστρέφει στο παρελθόν. Οι αμφιβολίες και η καχυποψία έναντι της Δύσης είχε ήδη εμφυτευτεί από τον στενό του κύκλο που γνώριζε ότι στο άμεσο μέλλον πρόκειται να χάσει την εξουσία την οποία καταχράζονταν. Η στροφή της Λιβύης και η συνεργασία με τη Δύση είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές αλλαγές στη χώρα, δεν συμβάδιζε όμως με τις αρχές του Πράσινου Βιβλίου και όσα διακήρυξε ο Qadhafi όταν ξεκίνησε την Επανάσταση. Ο Qadhafi είχε κερδίσει την εύνοια της Δύσης, έπρεπε όμως να διατηρήσει την εύνοια και του δικού του λαού.

Οι φήμες περί απομάκρυνσής του από το τιμόνι της χώρας και την αντικατάστασή του από τον υιό του Seif al-Islam τον ώθησαν σε συχνότερες δημόσιες εμφανίσεις και ομιλίες που θύμιζαν τον Qadhafi του παρελθόντος. Η μεταρρυθμιστική πολιτική του Seif και του Ghanem ανεστάλη. Ο Seif περιορίστηκε στο ρόλο του προέδρου του Φιλανθρωπικού Ιδρύματος Qadhafi, ενώ ο Ghanem συνέχισε να υπηρετεί ως Υπουργός Πετρελαίων, επικεφαλής της Εθνικής Εταιρείας Πετρελαίων και εκπρόσωπος της Λιβύης στον OPEC.

Η εγκατάλειψη της ρεφορμιστικής πολιτικής ήταν η απτή απόδειξη ότι στο κέντρο της εξουσίας της χώρας υπήρξε ρήγμα. Σε μια χώρα όπου ο Qadhafi ήταν το κράτος και το κράτος ήταν ο Qadhafi, χωρίς να υπάρχει αντίπαλο δέος, και τα πάντα λειτουργούσαν υπό τη διοίκησή του, ο στενός κύκλος του ηγέτη είχε διασπαστεί. Από τη μια πλευρά οι μεταρρυθμιστές και από την άλλη οι οπαδοί του παλαιάς φρουράς και τακτικής του καθεστώτος. Σε αυτό το κακό κλίμα προστέθηκε και η δυσαρέσκεια του λαού για την κατασπατάληση χρημάτων από την οικογένεια Qadhafi αλλά και η δήθεν διαπάλη μεταξύ των υιών για την κατάκτηση της εξουσίας την οποία τροφοδοτούν με φήμες στενοί τους συνεργάτες. Στην πραγματικότητα ουδέποτε υπήρξε τέτοια διαπάλη. Οι υιοί του Qadhafi είχαν ξεχωριστές αρμοδιότητες και αντικείμενα. Η οικογένεια Qadhafi, παρά την όποια εξουσία είχε και καταχραζόταν, στο εσωτερικό της λειτουργούσε και αυτή με το παραδοσιακό φυλετικό σύστημα και αυτό πρόσταζε την αντικατάσταση του Qadhafi από τον πρώτο του υιό Muhammad, ο οποίος ουδέποτε είχε ενεργό ρόλο στην πολιτική της χώρας. Ο ίδιος δεν το επιθυμούσε, και καθ' όλη τη διάρκεια της ηγεσίας του πατέρα του ήταν επικεφαλής της εθνικής εταιρείας τηλεπικοινωνιών της χώρας και πρόεδρος της Ολυμπιακής Επιτροπής.

Επόμενος υποψήφιος για την αντικατάσταση Qadhafi ήταν ο Seif al-Islam, ο οποίος είχε θέσει σαν στόχο του την μετάβαση σε ένα δημοκρατικό σύστημα και την διενέργεια εθνικών εκλογών. Πίστευε πως η εποχή της Επανάστασης του πατέρα του είχε ολοκληρώσει τον κύκλο της και η χώρα χρειαζόταν τεχνοκράτες που θα ήταν ικανοί να διαχειριστούν τον πλούτο της χώρας. «Η χώρα δεν χρειάζεται ηγέτες και αυλικούς, η χώρα χρειάζεται Μάνατζερ», διατείνονταν. Επιπλέον πίστευε ότι οι Λίβυοι πρέπει να ξεχάσουν το κακό τους παρελθόν και τις αντιπαλότητες. Αυτά που τους ενώνουν για να σταθούν ισάξια απέναντι στην Ευρώπη είναι περισσότερα από αυτά που τους χωρίζουν. Μέσα σε αυτό το πολιτικό πλαίσιο, και χωρίς να κατέχει θεσμικό ρόλο στο κράτος αλλά την ιδιότητα του υιού του Qadhafi, κάλεσε όλους τους Λίβυους, τόσο αυτούς βρίσκονταν στο εσωτερικό όσο και εκείνους που πολεμούσαν των πατέρα του από το εξωτερικό, να επιστρέψουν και να εργαστούν για ένα καλύτερο μέλλον της χώρας. Για τον λόγο αυτό το 2010, φρόντισε να απελευθερωθούν 705 πολιτικοί κρατούμενοι, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν μέλη ισλαμιστικών οργανώσεων που κατά το παρελθόν επιχείρησαν να ανατρέψουν τον πατέρα του. Υποσχέθηκε επίσης την αποφυλάκιση ακόμα 232 κρατουμένων και κάλεσε τους Λίβυους που πολεμούσαν με ισλαμιστικές οργανώσεις στην Αλγερία, στο Μάλι και σε άλλες περιοχές να παραδώσουν τα όπλα τους, να επιστρέψουν στην Λιβύη και να επανενταχθούν στην λιβυκή κοινωνία.⁴⁹

Η νεολαία της Λιβύης, που έζησε μόνο τη διακυβέρνηση Qadhafi και μεγάλωσε με τις ελπίδες ότι η χώρα θα είναι ισότιμη με άλλες ευρωπαϊκές γιατί είχε τη δυνατότητα του φυσικού της πλούτου, διαπίστωνε πως ενόσω η πλειοψηφία της υστερούσε έναντι των Ευρωπαίων οι συνομήλικοι υιοί του Qadhafi απολάμβαναν και προέβαιναν στην κατασπατάληση του πλούτου της χώρας. Επιπλέον, η φυλή Qadhafa, μία από τις μικρότερες της χώρας, συγκέντρωσε τεράστια εξουσία με αποτέλεσμα να υποτιμούνται οι μεγαλύτερες. Ταυτόχρονα, ο ανταγωνισμός μεταξύ πρωτεύουσας και Βεγγάζης γινόταν όλο και πιο έντονος. Οι φυλές της δύσης ένιωθαν πως πέρα από το γεγονός της εκτόπισής τους από τον βασικό κορμό της κυβέρνησης από το 1969, ο Qadhafi μεταχειριζόταν προνομιακά την Τρίπολη και τη γενέτειρά του Σύρτη. Η έλλειψη ελευθερίας σκέψης και λόγου, ο φόβος της σύλληψης σε περίπτωση αντίθεσης ή αντίδρασης στο καθεστώς σε αντίθεση με τον «βασιλικό βίο» που διήγαγε η οικογένεια Qadhafi ήταν βασικά στοιχεία της συσσωρευμένης

⁴⁹ “Libya frees more than 200 Islamist prisoners”, *BBC News*, 23 March 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8583819.stm>, (πρόσβαση 31 Αυγούστου 2014)

οργής των Λιβύων. Οι υποδομές, οι παροχές, τα μεγάλα έργα της διακυβέρνησης Qadhafi δεν ήταν αρκετά για να κρατούν πλέον σε καταστολή το λαό που δεχόταν καθημερινά ερείσματα από το διαδίκτυο και γενικότερα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Εξωτερικοί παράγοντες στην ανατροπή Qadhafi

Η περίοδος 2003-2011 υπήρξε η «χρυσή εποχή» της Λιβύης. Το εμπόριο είχε απελευθερωθεί, η Λιβύη έγινε από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς, οι Λίβυοι πολίτες ταξίδευαν με άνεση στο εξωτερικό, οι σχέσεις της Δύσης με τον Qadhafi είχαν ομαλοποιηθεί, η Δύση έβαλε στο χρονοντούλαπο τις «κακές στιγμές του Qadhafi» και τα «ειδεχθή εγκλήματα», οι συνεργασίες και τα συμβόλαια αυξάνονταν όπως και τα κέρδη των πετρελαϊκών εταιρειών.

Θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει τις σχέσεις Λιβύης και Δύσης ως λυκοφιλία. Και οι δυο πλευρές στο παρασκήνιο ήσαν επιφυλακτικοί και καχύποπτοι. Στα μέσα ενημέρωσης ο Qadhafi παρουσιαζόταν ως στενός συνεργάτης και βασικός σύμμαχος στον πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, αλλά στο παρασκήνιο παρέμενε ο σχιζοφρενής και απρόβλεπτος δικτάτορας. Στη δε λιβυκή πλευρά το νέο προφίλ της χώρας παρουσιαζόταν ως «νίκη του σοσιαλισμού και των αρχών του Πράσινου Βιβλίου», στο εσωτερικό όμως της Bab al-Azyziya, το στρατηγείο του Qadhafi, η Δύση παρέμενε ο νέος καιροσκόπος συνεργάτης που ανέμενε την κατάλληλη στιγμή να στραφεί κατά του καθεστώτος.

Από την πλευρά της, η Δύση συνέχισε να θεωρεί τον Qadhafi αναξιόπιστος. Οι επισκέψεις στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες προκαλούσαν αντιδράσεις στο εσωτερικό των χωρών με σημαντικότερες αυτές της γαλλικής αντιπολίτευσης που κατηγορήσε τον Πρόεδρο Sarkozy για τις στενές σχέσεις με το δικτατορικό καθεστώς και την ικανοποίηση των παράλογων απαιτήσεών του. Ο Qadhafi στις επίσημες επισκέψεις του απαιτούσε το στήσιμο της σκηνης του και οι Ευρωπαίοι το αποδέχονταν. Σε ομιλία του στον ΟΗΕ το 2009, εισηγήθηκε σε έντονο τόνο την παραχώρηση μιας θέσης στις Αφρικανικές χώρες στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αποκαλώντας το «Συμβούλιο Τρομοκρατίας» δεδομένου ότι δεν στάθηκε ικανό να διαχειριστεί διεθνείς κρίσεις και να αποφύγει 65 πολέμους που έλαβαν χώρα ανά τον κόσμο από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Συνέχισε να κατηγορεί την Σαουδική Αραβία ότι διακατέχεται από δουλοπρέπεια έναντι της Δύσης αγνοώντας τα εγκλήματα της Δύσης κατά του αραβικού κόσμου.

Ο ίδιος πίστευε ότι η περίοδος της ομαλοποίησης προσφερόταν για την προβολή της χώρας του και την καθιέρωσή της παγκοσμίως. Οι σχέσεις του με τη Δύση ήταν σχέση «δούναι και λαβείν». Αμέσως μετά την άρση των κυρώσεων, ο Qadhafi ανέμενε την εκπλήρωση των αντίστοιχων υποχρεώσεων της Δύσης. Δεν ήταν διατεθειμένος να θέσει εαυτόν στη θέση του ηττημένου. Αποδέχτηκε να καταβάλλει τις αποζημιώσεις αλλά για να επιτρέψει την υπογραφή πετρελαίων με τις μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες της Δύσης, σχεδόν απαίτησε την αποφυλάκιση του βασικού υπόπτου και καταδικασμένου για την υπόθεση Lockerbie, Abdel Basid al-Maghrahi, και το κατάφερε το 2009, υποδεχόμενος τον ως ήρωα στη λιβυκή πρωτεύουσα.

Το ξέσπασμα της «αραβικής άνοιξης» προσέφερε στους Άραβες την ελπίδα ότι θα αποτινάξουν τα δικτατορικά τους καθεστώτα. Ήταν η στιγμή που η Δύση έπρεπε να αντιδράσει. Η ανατροπή του Zin al-Abdin Ben Ali της Τυνησίας και του Husni Mubarak της Αιγύπτου προμήνυε την εξάπλωση της εξέγερσης και στη Λιβύη, και όταν αυτό συνέβη η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο ανέλαβαν τα ηνία της διαχείρισης της κρίσης. Κοινός στόχος ήταν η ανατροπή του Qadhafi, τα συμφέροντα όμως και οι επιδιώξεις ήταν διαφορετικές. Η Γαλλία επεδίωκε την καθιέρωση της ισχύος της και της υπεροχής της έναντι των υπολοίπων κρατών μελών της ΕΕ σε μια περίοδο όπου η Γερμανία είχε αφοσιωθεί στα εσωτερικά της και την αντιμετώπιση του ελληνικού χρέους. Το δε Ηνωμένο Βασίλειο ευελπιστούσε στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της Λιβύης και την εντονότερη παρουσία της στη μετά Qadhafi εποχή.

Η πολιτική της Γαλλίας

Η Γαλλία υπήρξε ο θερμότερος υποστηρικτής της επέμβασης, αναλαμβάνοντας να αποσπάσει τη συγκατάθεση και υποστήριξη της Διεθνούς Κοινότητας για την επέμβαση. Από τις αρχές της εξέγερσης, ο Sarkozy, με τη μεσολάβηση του εβραϊκής καταγωγής συγγραφέα Bernard Levy, συναντήθηκε στο Παρίσι με την αντιπολίτευση και τον επικεφαλής της Mustafa Abdul Jalil, αναγνωρίζοντάς την ως το μόνο νόμιμο συνομιλητή της χώρας. Ο Levy, γνωστή προσωπικότητα στην Γαλλία και πρωτοστάτης των εξεγερμένων της «αραβικής άνοιξης», βρισκόταν στον Κάιρο κατά τις πρώτες ημέρες της λιβυκής κρίσης, και με δική του πρωτοβουλία μετέβη στη Βεγγάζη όπου συναντήθηκε με στελέχη της

αντιπολίτευσης. Δεσμεύθηκε ο ίδιος στον επικεφαλής για την επίσημη υποστήριξη τους από την Γαλλία, εκθειάζοντας την εξέγερση και χαρακτηρίζοντας τη Βεγγάζη όχι απλώς πρωτεύουσα της Λιβύης αλλά και κάθε ελεύθερου ανθρώπου που μάχεται για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και την ελευθερία.

Η λιβυκή κρίση υπήρξε σημαντική ευκαιρία για την πολιτική Sarkozy. Έπρεπε να επαναφέρει τους απογοητευμένους ψηφοφόρους του που είχαν μετακινηθεί στο αντίπαλο κόμμα της Λεπέν. Θεώρησε επίσης πως ήταν η κατάλληλη ευκαιρία για να αποκαταστήσει την εικόνα του και εκείνη του κόμματός του μετά την αποκάλυψη των στενών φιλικών και εμπορικών σχέσεων που διατηρούσε η πρώην Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης του και η οικογένειά της με τον Ben Ali της Τυνησίας και τον στενό του κύκλο.⁵⁰ Επιπλέον, με την πρωτοβουλία του αυτή ο Sarkozy αποτίνασσε τον χαρακτηρισμό του “yes man” της Γερμανίδας Καγκελάρου, επαναβεβαιώνοντας τον ηγετικό ρόλο της Γαλλίας εντός της ΕΕ στο πεδίο των εξωτερικών και στρατιωτικών σχέσεων. Ταυτόχρονα, η λιβυκή κρίση του προσέφερε μία εξαιρετική ευκαιρία για κοινή δράση Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου μετά την μεταξύ τους στρατιωτική συνθήκη που υπεγράφη το Νοέμβριο του 2010⁵¹. Εμμέσως πλην σαφώς, απηύθυνε μήνυμα κατ’ αυτόν τον τρόπο στους Ευρωπαίους εταίρους ότι η αξιοπιστία της ΕΕ ως παγκόσμια δύναμη ήταν συνυφασμένη με την ισχυρή γαλλική στρατιωτική ισχύ.

Για το εσωτερικό της χώρας του, ο Sarkozy πίστευε πως με την πρωτοβουλία του για την επίθεση στην Λιβύη θα βοηθούσε στη διαγραφή από τη μνήμη του λαού του της επίσκεψης του Qadhafi στα Ηλύσια Πεδία και τη μεγαλοπρεπή υποδοχή του που προκάλεσε σάλο και δέχθηκε αρνητικές κριτικές ακόμα και από μέλη της κυβέρνησής του.⁵² Επιπλέον η αποφασιστικότητά του να ηγηθεί της επίθεσης θα βοηθούσε, κατά την άποψη του, να διατηρήσει την ψυχραιμία στους μουσουλμάνους που είναι εγκατεστημένοι στη χώρα του και να αποτρέψει μια νέα Σερμπρένιτσα του προκατόχου του Σιράκ.

Κατά την διάρκεια της ομαλοποίησης των σχέσεων Λιβύης–Δύσης, η Γαλλία υπήρξε ο πρώτος προμηθευτής όπλων του καθεστώτος Qadhafi. Όμως, η υποστήριξη προς την

⁵⁰ Soeren Kern, "Why France Was So Keen to Attack Libya", Gatestone Institute, 23 March 2011, <http://www.gatestoneinstitute.org/1983/france-libya-attack>, (προσβαση 19 Αυγούστου 2014).

⁵¹ "War in Libya: Europe's confused response", *IJSS Strategic Comments*, Vol. 17, Comment 18, April 2011.

⁵² Elaine Sciolino, "Divided, France Welcomes and Condemns Qaddafi", *New York Times*, 11 December 2007, και "Sarkozy's moral test", *The Economist*, 13 December 2007.

αντιπολίτευση και η πτώση του Λίβυου ηγέτη θα προσέφερε στην Γαλλία την ευκαιρία να πολλαπλασιάσει τα κέρδη της, προσπερνώντας τον ιταλικό πετρελαϊκό κολοσσό ENI και τον γερμανικό WINTERSHALL. Για την περίοδο 2005–2009, τα κέρδη της Γαλλίας από τις πωλήσεις όπλων άγγιζε τα 210 εκατομμύρια ευρώ.⁵³ Η πτώση της Τρίπολης στον έλεγχο της αντιπολίτευσης, όμως, θα προσέφερε περισσότερα, θα καθιστούσε δυνατή την εγκατάσταση γαλλικών εταιρειών και ασφαλώς προνομακή θέση στις εμπορικές σχέσεις της χώρας. Η ανατροπή Qadhafi θα σήμανε επίσης την παύση των καταγγελιών από το καθεστώς περί χρηματοδότησης της προεκλογικής του καμπάνιας. Ο Seif al-Islam, σε συνέντευξη του σε ευρωπαϊό δημοσιογράφο, χαρακτήρισε τον Sarkozy αναξιόπιστο, καιροσκόπο και «κλόουν» καλώντας τον «να επιστρέψει τα χρήματα της Λιβύης, που τον εξέλεξαν Πρόεδρο». Οι καταγγελίες του Seif ήρθαν να προστεθούν στο ήδη βεβαρημένο ιστορικό για διαπλοκή του Γάλλου Προέδρου στο σκάνδαλο Bettencourt.⁵⁴

Η πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου

Τα συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου εστιάζονταν κυρίως στον τομέα της ενέργειας. Η Βρετανική BP ήταν απύσχα από την Λιβύη σε αντίθεση με τις ιταλικές, γαλλικές και γερμανικές επιχειρήσεις. Το πρώτο συμβόλαιο αξίας 1 δις δολαρίων υπεγράφη μεταξύ Λιβύης και BP το 2007 και τα δικαιώματα της παραχωρήθηκαν μόλις το 2010, μετά την έκδοση του Abdul Basid al-Maghrabi στην Λιβύη. Αντιμέτωπη με την καταστροφή και τις απώλειες που υπέστη η επιχείρηση το 2010 στον κόλπο του Μεξικού, συνολικού ύψους \$ 38 δις περίπου, η βιωσιμότητά της κινδύνευε ιδίως όταν έχανε συνεχώς έδαφος έναντι του βασικού ανταγωνιστή της, την ιταλική ENI. Η δραστηριοποίηση της στην Λιβύη μετά την πτώση του Qadhafi θεωρούνταν σωτήρια.

Ο Cameron και ο Sarkozy προσπαθούσαν να πείσουν τη Διεθνή Κοινότητα και τους λαούς τους ότι η Λιβύη δεν πρόκειται να μετατραπεί σε νέο Ιράκ και ότι η επέμβαση έχει καθαρά ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Το κίνητρό τους ήταν η προστασία πολιτών και κανένα άλλο οικονομικής φύσεως, όπως υπονοούνταν από τους επικριτές τους. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός, για να ενισχύσει την εμπλοκή της χώρας του, υπενθύμιζε την εμπλοκή

⁵³ *The Guardian*, “EU arms exports to Libya: who armed Gaddafi?”, 2 March 2011.

⁵⁴ Ian Black, Kim Willsher “Sarkozy election campaign was funded by Libya – Gaddafi son”, *The Guardian*, 16 March 2011.

Qadhafi στο Lockerbie, την δολοφονία της Fletcher και την υποστήριξη που παρείχε ο Qadhafi στον IRA, ενώ ισχυριζόταν ότι ο εκδημοκρατισμός της Λιβύης αποτελούσε εθνικό συμφέρον για τη Βρετανία. «Το γεγονός ότι δεν μπορούμε να επεμβαίνουμε ανά τον κόσμο και να επιλύουμε όλα τα προβλήματα δεν συνεπάγεται ότι δεν μπορούμε να επέμβουμε σε αυτά που σχετίζονται με το εθνικό μας συμφέρον και η συνεργασία μας με περισσότερα δημοκρατικά κράτη, αποτελεί εθνικό συμφέρον». Ταυτόχρονα έσπευσε να διαβεβαιώσει ότι η Λιβύη δεν θα εξελιχθεί σε νέο Ιράκ καθώς δεν θα υπάρξει καμία παρουσία στρατιωτικών τους δυνάμεων στη χώρα.

Η πολιτική των ΗΠΑ

Την πρωτοβουλία Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου ακολούθησε η ανάμειξη των ΗΠΑ. Στην πρώτη του ομιλία σχετικά με την κρίση στη Λιβύη, ο Πρόεδρος Barack Obama ανέφερε ότι είναι καθήκον της Αμερικής να επεμβαίνει στρατιωτικά οπουδήποτε στον κόσμο όταν διακινδυνεύουν οι αρχές και οι αξίες των ΗΠΑ. Ποιες είναι όμως αυτές οι αξίες και οι αρχές των ΗΠΑ;

Από την άρση των κυρώσεων και έπειτα ο Qadhafi από εχθρός έγινε φίλος και σύμμαχος. Ο ρόλος του στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ειδικότερα μετά τη σύσταση της AFRICOM, και οι συνεργασίες των μυστικών υπηρεσιών στην ανταλλαγή υπόπτων και μελών τρομοκρατικών οργανώσεων υπήρξε σημαντικός, δεν ήταν όμως αρκετός για να πάψουν οι Αμερικανοί να τον θεωρούν αναξιόπιστο.

Η πρωτοβουλία της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου βρήκε έναν σύμμαχο στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, τους Νεοσυντηρητικούς, οι οποίοι πίεζαν τον Obama να τηρήσει τα υποσχόμενα κατά την προεκλογική του καμπάνια. Είχε υποσχεθεί στον αμερικανικό λαό ότι θα διαφυλάττει τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ελευθερία και τη δημοκρατία, και η κατάσταση στην Λιβύη επέτασσε την ανάμειξη της Αμερικής. Σε μια ανοιχτή επιστολή τους προς τον Πρόεδρο Obama στις 15 Μαρτίου 2011, σαράντα πολιτικοί αναλυτές στελέχη του νεοσυντηρητικού οργανισμού Foreign Policy Initiative (FPI), μεταξύ αυτών πρώην σύμβουλοι του Προέδρου George Bush του νεότερου, καλούσαν τον Πρόεδρο να αναγνωρίσει άμεσα το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο ως νόμιμο εκπρόσωπο της χώρας και να διαφυλάξει τις αξίες του αμερικανικού έθνους, του προστάτη κάθε ανθρώπου που

αγωνίζεται για την ελευθερία και αξιοπρέπεια ανά τον κόσμο, αποτρέποντας τις περαιτέρω βιαιότητες του Qadhafi που τον καθιστούν επικίνδυνο. Οι Νεοσυντηρητικοί έκαναν λόγο ουσιαστικά για άμεση στρατιωτική επέμβαση, θεωρώντας την ως τη μόνη κατάλληλη μέθοδο για την παύση της εγκληματικής κυβέρνησης του Qadhafi.⁵⁵ Ως ενίσχυση στο επιχείρημα υπέρ της επέμβασης στην Λιβύη, η αμερικανική ελίτ επεσήμανε την ενδεχόμενη συνεργασία της Ρωσίας και της Κίνας με το καθεστώς Qadhafi στην αγορά όπλων, η οποία συνεπάγεται απειλή για τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή της Μεσογείου και της Βορείου Αφρικής.

Από την αρχή της εξέγερσης, αναπτύχθηκε έντονος διάλογος στις ΗΠΑ για επέμβαση ή μη στη Λιβύη. Οι φωνές που αντιτίθονταν στην επέμβαση ήταν αυτές των στρατιωτικών, οι οποίοι τόνιζαν ότι μια τέτοια επέμβαση εγκυμονούσε τεράστιους κινδύνους και ταυτόχρονες οικονομικές απώλειες, καθώς και των ρεαλιστών οι οποίοι τόνιζαν ότι η επέμβαση δεν εξυπηρετεί το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ, αλλά συνδέεται με το ζωτικό και εθνικό συμφέρον των ευρωπαϊκών χωρών.. Επιπλέον, μια επίθεση και υποστήριξη στους εξεγερμένους έθετε σε κίνδυνο την διεθνή ασφάλεια αφού κανείς δεν γνώριζε την προέλευση και το ποιόν τους. Από την εποχή της συνεργασίας των μυστικών υπηρεσιών των ΗΠΑ με τον Qadhafi στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, ήταν γνωστό ότι μερικά μέλη της λιβυκής αντιπολίτευσης είχαν διασυνδέσεις με την al-Qaida επί σειρά ετών.

Στην έντονη πίεση των Νεοσυντηρητικών προς τον Αμερικανό Πρόεδρο προστέθηκε και αυτή της λιβυκής αντιπολίτευσης που δρούσε από το εξωτερικό. Η αντιπολίτευση επέκρινε την ολιγορτία του Obama κατηγορώντας τον ότι με αυτόν τον τρόπο επέτρεπε την παραμονή του Qadhafi στην εξουσία και ότι για αυτόν τα οικονομικά συμφέροντα ξεπερνούσαν την αξία της ανθρώπινης ζωής. Θερμός υποστηρικτής της λιβυκής αντιπολίτευσης ήταν ο Γερουσιαστής John McCain, ο οποίος ενέτεινε τις πιέσεις προς τον Λευκό Οίκο παρά το γεγονός ότι ο ίδιος υπήρξε από τους πρώτους αξιωματούχους Αμερικανούς που

⁵⁵ Μεταξύ των υπογραφόντων ήταν ο Paul Wolfowitz, πρώην Υφυπουργός Άμυνας της κυβέρνησης Bush, ο Elliott Abrams σύμβουλος του Bush στα θέματα Μέσης Ανατολής, οι ομιλιογράφοι του M Bush Marc Thiessen και Peter Wehner, ο John Hannah πρώην Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας του Dick Cheney καθώς και τέσσερις ακόμα διευθυντές διαφόρων οργανισμών που εντάσσονταν στο FPI.

επισκέφθηκαν την Λιβύη αμέσως μετά την άρση των κυρώσεων και ο οποίος χαρακτήρισε τον Qadhafi ως «ενδιαφέρουσα προσωπικότητα».⁵⁶

Ο McCain την περίοδο εκείνη τάσσονταν στο μπλοκ που προωθούσαν την ανάπτυξη και σύσφιξη των σχέσεων με την Λιβύη, θεωρώντας την σημαντικό πελάτη για την αμερικανική βιομηχανία όπλων. Η επιρροή του στον Λευκό Οίκο ήταν τέτοια που λίγους μήνες μετά ακολούθησε η επίσκεψη του υιού του Qaddafi, Muatassim El Qaddafi, με την ιδιότητα του επικεφαλής Εθνικής Ασφάλειας της χώρας του, και η συνάντησή του με την Υπουργό Εξωτερικών Hillary Clinton. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης, ο Muatassim εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις συνεχώς βελτιούμενες σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών και εξέφρασε την επιθυμία να προμηθευτεί η Λιβύη από τις ΗΠΑ, και όχι από την Ρωσία, οπλικά συστήματα ως ένδειξη των καλών πλέον σχέσεων και της εμπιστοσύνης μεταξύ των δυο κρατών. Η συνάντηση έλαβε χώρα μόλις το 2009, όταν η Clinton τότε χαρακτήριζε τη Λιβύη σύμμαχο και φίλη χώρα.

Σε λιγότερο από μια πενταετία ο McCain βρισκόταν στο αντίπαλο στρατόπεδο και επισκεπτόμενος τη Βεγγάζη εξέφρασε τη θερμή υποστήριξή του στους εξεγερμένους, την στρατιωτική επέμβαση της Δύσης και την αλλαγή καθεστώτος. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνταν από την πλευρά της Γαλλίας και ο Bernard Levy, ο οποίος διαβεβαίωσε τις πρώτες μέρες της εξέγερσης τον Ισραηλινό πρωθυπουργό, Benjamin Netanyahu, για την υπόσχεση της λιβυκής αντιπολίτευσης να αναγνωρίσει το Ισραήλ και να θέσει την επιστροφή των Εβραίων της Λιβύης ως πρώτη προτεραιότητα της νέας κυβέρνησης, πράγμα που μόνο θετικά θα μπορούσε να ηγήσει στο εβραϊκό λόμπι των ΗΠΑ.

Ο ρόλος των αραβικών κρατών κατά την κρίση

Η απόφαση του Αμερικανού Προέδρου έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την αξιοπιστία των Ηνωμένων Εθνών. Μια ενδεχόμενη υποχώρηση των ΗΠΑ θα έπληττε την αξιοπιστία του Συμβουλίου Ασφαλείας το οποίο δεν συγκέντρωνε την ομοφωνία για την επέμβαση κατά της Λιβύης. Σημαντικό κίνητρο για την εμπλοκή των ΗΠΑ υπήρξε η απόφαση του Αραβικού

⁵⁶ Alexis C. Madrigal, “The 2-Year-Old Zombie Tweet About Libya Now Stalking John McCain”, *The Atlantic*, 22 August 2011, <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/08/the-2-year-old-zombie-tweet-about-libya-now-stalking-john-mccain/243963/> (πρόσβαση 20 Αυγούστου 2014).

Συνδέσμου, τελώντας τότε υπό την Προεδρία του Amr Moussa (πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Αιγύπτου, η οποία καλούσε τη Διεθνή Κοινότητα να επιβάλλει Ζώνη Απαγόρευσης Πτήσεων πάνω από τη Λιβύη, απόφαση που προηγήθηκε της όποιας επίσημης ανακοίνωσης των ΗΠΑ.⁵⁷ Πιθανόν η σιγή ιχθύος που αρχικά τηρούσε η Ουάσινγκτον να λειτούργησε καταλυτικά στην απόφαση του Αραβικού Συνδέσμου, η οποία θα μπορούσε να μην είχε ληφθεί αν είχαν προηγηθεί δηλώσεις περί επέμβασης των ΗΠΑ κατά του καθεστώτος Qadhafi, δεδομένου ότι θα ήταν οξύμωρο για τους Άραβες να συντάσσονται με τις ΗΠΑ σε μια επέμβαση κατά αραβικού κράτους.

Ο ρόλος του Αραβικού Συνδέσμου κατά τις περασμένες δεκαετίες υπήρξε αμφίβολος, δεδομένης της ασυμφωνίας μεταξύ των μελών του. Ακόμα και οι ομόφωνες αποφάσεις του όπως για παράδειγμα επί του Παλαστινιακού ζητήματος ουδέποτε υπήρξαν αποτελεσματικές. Στην περίπτωση της λιβυκής κρίσης, όμως, τα δεδομένα άλλαξαν και αυτό για δυο λόγους: Κατά πρώτο λόγο, η απόφαση του Αραβικού Συνδέσμου απεδείκνυε ότι τα αραβικά κράτη μπορούν να επιτύχουν συναίνεση σε ουσιώδη πολιτικά και στρατιωτικά θέματα που απαντούν στις σύγχρονες διεθνείς προκλήσεις και, κατά δεύτερον, νομιμοποιούσε την εξωτερική επέμβαση στα εσωτερικά ενός κράτους μέλους. Παράλληλα, ο Αραβικός Σύνδεσμος εμφανιζόταν στη διεθνή σκηνή ως αξιόπιστος και ισότιμος συνομιλητής, ικανός να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο μελλοντικά στην περιοχή και ειδικότερα στην Λιβύη μετά την ανατροπή Qadhafi. Το Κατάρ και η Σαουδική Αραβία υπήρξαν οι πρώτοι υποστηρικτές των εξεγερμένων, από την πλευρά των Αράβων, παρέχοντάς τους την απαιτούμενη οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, παρά τον επιβληθέν εμπάργκο όπλων. Ταυτόχρονα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης των χωρών τους, το Al Jazeera και το al-Arabiyya, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Για τη Σαουδική Αραβία, η λιβυκή κρίση υπήρξε η ευκαιρία για την ανατροπή του Qadhafi με τον οποίο οι σχέσεις της ήταν επί σειρά ετών τεταμένες. Το δε Κατάρ, δεν θα άφηνε ανεκμετάλλευτη την ευκαιρία να εμφανιστεί στο προσκήνιο ως σημαντικός παίκτης της περιοχής. Άλλωστε, η στάση του απέναντι στο καθεστώς Qadhafi υπήρξε εξ' αρχής εχθρική δεδομένου ότι είχε ήδη αναπτύξει στενές σχέσεις με τη λιβυκή αντιπολίτευση πολλά χρόνια νωρίτερα και υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του φονταμενταλιστικού Ισλάμ.

⁵⁷ Ethan Bronner και David E. Sanger, "Arab League Endorses No-Flight Zone Over Libya" *International New York Times*, 12 March 2011, http://www.nytimes.com/2011/03/13/world/middleeast/13libya.html?pagewanted=all&_r=0, (πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2014).

Ο ρόλος της Αφρικανικής Ένωσης

Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις της Τυνησίας και της Αιγύπτου, το Συμβούλιο Ειρήνης και Ασφαλείας της Αφρικανικής Ένωσης δεν τάχθηκε υπέρ των εξεγερμένων στην κρίση της Λιβύης. Για τα κράτη της Αφρικανικής Ένωσης, ο “Brother Leader” Qadhafi υπήρξε αμφιλεγόμενη προσωπικότητα. Για κάποιους από αυτούς ο Qadhafi υπήρξε ιδιότροπος και εγωιστής, η ανατροπή του όμως φάνταζε ακόμα πιο επικίνδυνη και το μέλλον της περιοχής αβέβαιο. Μια αιφνίδια αλλαγή καθεστώτος μπορεί να σήμανε ένα νέο Τσάντ για την περιοχή, μια νέα απειλή για την σταθερότητα και ασφάλεια της αφρικανικής ηπείρου.

Η πρώτη αντίδραση της Αφρικανικής Ένωσης ήταν η σύγκληση του Συμβουλίου Ειρήνης και Ασφάλειας κατά τις πρώτες μέρες της εξέγερσης που εστίασε στη βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων από τις δυνάμεις του καθεστώτος. Ακολούθησε μια σειρά συναντήσεων με την Αφρικανική Ένωση να επιδιώκει, αν και διαμοιρασμένη, να καταστεί διαμεσολαβητής μεταξύ της Λιβυκής κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης. Κατόπιν συναντήσεως της με το λιβυκό καθεστώς παρουσίασε έναν οδικό χάρτη για την επίλυση της λιβυκής κρίσης. Το σχέδιο απορρίφθηκε από τη λιβυκή αντιπολίτευση ως απαράδεκτο δεδομένου ότι δεν έκανε λόγο για την αποχώρηση του Qadhafi, της οικογενείας του και του στενού του κύκλου από την ηγεσία ενώ το νέο αίτημα από την πλευρά της ήταν και η απομάκρυνσή τους από τη χώρα.⁵⁸

Στις επίσημες ανακοινώσεις τους, τα Ηνωμένα Έθνη έκαναν μνεία στην στήριξη των αποφάσεών τους από την Αφρικανική Ένωση, μια στήριξη που κατά τα λεγόμενα του Προέδρου Jacob Zuma της Νοτίου Αφρικής, παρερμηνεύθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη. Η Αφρικανική Ένωση προωθούσε την ειρηνική επίλυση και αναζητούσε ειρηνικό τρόπο μετάβασης σε μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση στην Λιβύη, αλλά ήταν αντίθετη με την όποια εξωτερική παρέμβαση.

⁵⁸ Kareem Fahim, “Truce Plan for Libya Is Rejected by Rebels”, *International New York Times*, 11 April 2011, <http://www.nytimes.com/2011/04/12/world/africa/12libya.html>, (πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2014).

Οι αλληπάλληλες συναντήσεις της Αφρικανικής Ένωσης με το καθεστώς και την αντιπολίτευση δεν απέδωσαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ο οδικός χάρτης που πρότεινε η ΑΕ απορρίφθηκε επανειλημμένα από την αντιπολίτευση της οποίας οι απαιτήσεις πολλαπλασιάζονταν με το πέρασμα των ημερών και την διεθνή υποστήριξη που εισέπραττε. Πέρα από την απόλυτη στάση της αντιπολίτευσης, η στάση της ΑΕ κρίθηκε ως αδύναμη και η όποια εισήγησή της προβληματική στα βασικότερα σημεία της.⁵⁹ Η ΑΕ αναζητούσε ασφαλή χώρο διαμονής για τον Qadhafi προτείνοντας την απόσυρσή του στην γενέτειρά του Σύρτη ή την Σέμπχα όπου μια μικρή στρατιωτική ομάδα θα ήταν υπεύθυνη για τη φύλαξή του. Ένα δεύτερο προβληματικό σημείο υπήρξε η πρόταση για την κατάπαυση πυρός, συμπεριλαμβανομένων παρατηρητών ενδιάμεσων θέσεων. Καμία από τις αφρικανικές χώρες δεν ήταν διατεθειμένη να διαθέσει στρατεύματά της, ειδικότερα στην περιοχή της Μισράτα, στο προπύργιο των εξεγερμένων. Τέλος, η Αφρικανική Ένωση ήταν διχασμένη. Η πλειοψηφία των χωρών μελών της τάσσονταν υπέρ της απομάκρυνσης του Qadhafi, οι πρόεδροι Yoweri Museveni της Ουγκάντα και Robert Mugabe της Ζιμπάμπουε τάσσονταν υπέρ της παραμονής του Qadhafi ενώ η στάση του προέδρου της Νοτίου Αφρικής Zuma υπήρξε αμφίσημη.

Η διάσταση των απόψεων της Αφρικανικής Ένωσης και η αδυναμία της να διαχειριστεί μια κρίση ενός κράτους μέλους της ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την αντιπολίτευση και τη Δύση να προβεί στη λήψη μέτρων κατά του λιβυκού καθεστώτος. Η ΑΕ απέτυχε να πείσει τους Λίβυους και συνολικά τους Αφρικανούς ότι είναι αξιόπιστος συνομιλητής στη λιβυκή κρίση και η αποτυχία της θα την ακολουθεί μελλοντικά στις όποιες δράσεις της για την διαχείριση των κρίσεων εντός του κόλπου της, δίνοντας έτσι το προβάδισμα στη Δύση να επεμβαίνει κατά το δοκούν σε ανάλογες περιπτώσεις.

Το τέλος της εποχής Qadhafi

Στην ετήσια αναφορά του το 2000, έχοντας υπόψη τις τραγωδίες της περασμένης δεκαετίας στα Βαλκάνια και την Ρουάντα, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ έθεσε το ερώτημα στα

⁵⁹ Alex Dewall, “The African Union and the Libya Conflict of 2011”, *World Peace Foundation*, 12 December 2012, <http://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2012/12/19/the-african-union-and-the-libya-conflict-of-2011/> (πρόσβαση 9 Σεπτεμβρίου 2014)

κράτη μέλη του οργανισμού για το πώς θα πρέπει να αντιμετωπιστεί η κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απειλή μαζικών δολοφονιών πολιτών, τη στιγμή που η ανθρωπιστική παρέμβαση αποτελεί παραβίαση της κρατικής κυριαρχίας, Ποια θα ήταν η «Ευθύνη Προστασίας»;⁶⁰

Ως απάντηση στο ερώτημα του Γενικού Γραμματέα, η Διεθνής Επιτροπή περί Επέμβασης και Κρατικής Κυριαρχίας (International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS), το Δεκέμβριο του 2001 διευκρίνισε ότι η κρατική κυριαρχία κατοχυρώνει στο ίδιο το κράτος την πρωταρχική ευθύνη για την προστασία των πολιτών του. Σε περίπτωση δε, που το κράτος αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να προστατεύσει τους πολίτες του η ευθύνη μετατοπίζεται ευρύτερα στη Διεθνή Κοινότητα.⁶¹

Τον Φεβρουάριο του 2011, με το ξέσπασμα της λιβυκής κρίσης συστάθηκε η λιβυκή αντιπολίτευση ως οργανωμένο σώμα με έδρα τη Βεγγάζη. Στη δομή της διακρίνονταν τρεις βραχίονες: α) στο Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο (*National Transitional Council – NTC*), το οποίο αποτελούσε το βασικό διοικητικό σώμα της αντιπολίτευσης, β) η Ομάδα Κρίσης (*Crisis Team - CT*) που αποτελούνταν από ειδικούς εμπειρογνώμονες στους τομείς της οικονομίας και της εξωτερικής πολιτικής και γ) το Στρατιωτικό Συμβούλιο (*Military Council – MC*). Συγκροτήθηκε αρχικά από 31 μέλη εκ των οποίων μόνο 13 έγιναν δημοσίως γνωστά. Ηγετικά στελέχη της αντιπολίτευσης ήταν πρώην αξιωματούχοι της διακυβέρνησης Qadhafi όπως ο Mustafa Abdul Jalil, πρώην Υπουργός Δικαιοσύνης ο οποίος ανέλαβε την ηγεσία της αντιπολίτευσης, ο Abdul Fatah Younes πρώην Υπουργός Εσωτερικών που τοποθετήθηκε ως επικεφαλής του επιχειρησιακού τομέα, ο Mahmud Jibril πρώην συνεργάτης του μεταρρυθμιστή Seif al-Islam, ο Khalifa Hafter πρώην ανώτατος αξιωματικός, αυτοεξόριστος στις ΗΠΑ από τη δεκαετία του '80, διάφορες ομάδες αντιφρονούντων και πρώην πολιτικοί

⁶⁰ “International Commission on Intervention and State Sovereignty: Responsibility to Protect Report”, December 2001, *Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/humanitarian-intervention/international-commission-intervention-state-sovereignty-responsibility-protect-report/p24228>, (πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2014).

⁶¹ “The Responsibility to Protect”, *Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations*, UN-Department of Public Information, March 2014, <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/Backgrounder%20R2P%202014.pdf>, (πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2014).

κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονταν μέλη ισλαμιστικών οργανώσεων, καθώς και μέλη της αδελφότητας των Sanusi.⁶²

Επίσημη ημερομηνία σύστασης της αντιπολίτευσης ανακηρύχθηκε η 5^η Μαρτίου. Λίγες μέρες αργότερα στις 10 Μαρτίου 2011, οι Mahmoud Jibril and Ali al-Esaw ως εκπρόσωποι του NTC μετέβησαν στο Παρίσι, με τη διαμεσολάβηση του Bernard Levy, όπου συναντήθηκαν με τον Γάλλο Πρόεδρο και αναγνωρίστηκαν από την Γαλλία ως οι μόνοι νόμιμοι εκπρόσωποι του λιβυκού λαού. Το γεγονός αυτό, κατέστησε τον Sarkozy επικεφαλής των χωρών της Δύσης που στήριζαν σθεναρά την αντιπολίτευση και επεδίωκαν τη διεθνή αναγνώρισή της. Ο Γάλλος Πρόεδρος στη συνέχεια κατάφερε να πείσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να αναγνωρίσει τη λιβυκή αντιπολίτευση, παρά το γεγονός ότι η ΕΕ αναγνωρίζει κράτη και όχι κυβερνήσεις. Με βάση αυτή την πολιτική στήριξη, το Παρίσι ηγήθηκε της «καμπάνιας» για την στρατιωτική επιχείρηση κατά της Λιβύης, εμμένοντας σε μια επιχείρηση ακόμα και εκτός NATO, δεδομένου ότι ο οργανισμός αντιμετώπιζονταν αρνητικά και με καχυποψία από τον αραβικό κόσμο. Την ίδια λογική ακολούθησε και ο Υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας Alain Juppe ο οποίος στο παρελθόν ήταν αντίθετος στην ιδιότητα πλήρους μέλους της χώρας του στο NATO.

Οι Υπουργοί Εξωτερικών του Αραβικού Συνδέσμου, και ενώ έχει προηγηθεί η αναγνώριση της αντιπολίτευσης από την Γαλλία, υπό την πίεση κυρίως του Κατάρ, ζήτησαν την επιβολή Ζώνης Απαγόρευσης Πτήσεων (*no-fly zone – NFZ*) για την προστασία του άμαχου πληθυσμού. Η υποστήριξη της στρατιωτικής λύσης από την πλευρά του Αραβικού Συνδέσμου κατά ενός κράτους μέλους της ήταν πρωτόγνωρη και θεωρήθηκε από πολλούς ως υποκριτική. Ενώ τάχθηκε και ψήφισε υπέρ της NFZ και επεδίωκε την ανατροπή Qadhafi, υπό το μανδύα της προστασίας των πολιτών, η Σαουδική Αραβία και τα υπόλοιπα μέλη του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (*Gulf Cooperation Council*) απέστειλαν στρατεύματα στο Μπαχρέιν για την προστασία του καθεστώτος και την καταστολή των διαδηλώσεων.⁶³

Στις 14 Μαρτίου 2011, και ενώ η λιβυκή κρίση διένυε τον πρώτο μήνα, ο Πρόεδρος Obama κάλεσε τον Qadhafi σε παραίτηση αποφεύγοντας να κάνει λόγο για επέμβαση. Όμως, οι

⁶² Barak Barfi, “Who are the Libyan Rebels?”, *New Republic*, 30 April 2011, <http://www.newrepublic.com/article/world/87710/libya-rebels-gaddafi-ntc-saif>, (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2014).

⁶³ “Saudi soldiers sent into Bahrain”, *al-Jazeera*, 15 March 2011, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011314124928850647.html> (πρόσβαση 9 Σεπτεμβρίου 2014).

νικές των δυνάμεων του Qadhafi και η υποχώρηση των εξεγερμένων συνετέλεσαν στην απόφαση της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ να ενεργήσουν άμεσα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ώστε να διακόψουν τη νικηφόρα πορεία του προς τη Βεγγάζη η οποία, κατά τις δικές τους εκτιμήσεις, απειλούνταν με αφανισμό. Η υιοθέτηση του ψηφίσματος Σ.Α.1973 της 17^{ης} Μαρτίου 2011 ήρθε να συμπληρώσει το πρώτο ψήφισμα του Σ.Α. 1970 της 25^{ης} Φεβρουαρίου 2011, σύμφωνα με το οποίο η Λιβύη καλούνταν να παύσει τη βίαιη καταστολή, να λάβει μέτρα για την ασφάλεια των ξένων υπηκόων στο έδαφός της, και να εξασφαλίσει την διέλευση ανθρωπιστικής βοήθειας. Στο ίδιο Ψήφισμα, πρόδρομο του ψηφίσματος 1973, το Σ.Α είχε επιβάλλει τις πρώτες κυρώσεις κατά της Λιβύης όπως τη δέσμευση των καταθέσεων της οικογένειας Qadhafi και άλλων κυβερνητικών στελεχών καθώς και την απαγόρευση εισόδου και διαμονής τους στα εδάφη τους, το εμπάργκο όπλων και την παραπομπή της λιβυκής κρίσης στην εισαγγελία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Το ίδιο ψήφισμα προέβλεπε την επαναφορά του ζητήματος προς συζήτηση μετά την πάροδο του ενός μηνός. Το νέο ψήφισμα του Σ.Α (1973/2011) προέβλεπε τώρα την λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων για την προστασία των πολιτών από τις δυνάμεις του Qadhafi, δίνοντας έμμεσα έτσι το πράσινο φως για στρατιωτική επέμβαση.⁶⁴ Για τους επόμενους οκτώ μήνες που ακολούθησαν μέχρι και τη δολοφονία του Qadhafi τον Οκτώβριο του 2011, η μάχη της προπαγάνδας των εμπλεκόμενων μερών δυσχέραινε την όποια σαφή εκτίμηση της κατάστασης που επικρατούσε στο έδαφος. Η Δύση παρά τις αντιρρήσεις που εκφράζονταν, τους φόβους και τις υποψίες για την άμεση εμπλοκή ηγετικών στελεχών της al-Qaida στην εξέγερση, συνέχισε να εξοπλίζει τους αντάρτες.

Το πρώτο χτύπημα σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις στη Λιβύη πραγματοποιήθηκε στις 19 Μαρτίου από τις γαλλικές δυνάμεις, προτού ολοκληρωθεί η Σύνοδος Κορυφής για την Υποστήριξη του Λιβυκού Λαού στο Παρίσι, με τη συμμετοχή της ΕΕ, του Αραβικού Συνδέσμου και εκπροσώπους των ΗΠΑ, Καναδά και του Γραμματέα των Η.Ε. Το κυρίαρχο ζήτημα για τη Δύση ήταν αν η επιχείρηση θα συνεχιζόταν από το NATO, την Ευρωπαϊκή Ένωση ή μια σύμπραξη των δυο. Η καταληκτική απόφαση ήταν να διεξαχθεί από το NATO το οποίο προσέφερε το πλεονέκτημα της συνεργασίας με χώρες μη μέλη της συμμαχίας και επιπλέον τη συμμετοχή και συναίνεση αραβικών κρατών. Οι δυνατότητες NATO στο πεδίο της διοίκησης του ελέγχου ήταν σαφέστερα ανώτερες και κρίθηκε καταλληλότερη η

⁶⁴ Resolution 1973, Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf (πρόσβαση 10 Αυγούστου 2014).

ανάληψη της δράσης από αυτό, παρά από μια σύμπραξη γαλλο-βρετανικών δυνάμεων. Παρόμοιες δυνατότητες διέθεταν μόνο οι Ηνωμένες Πολιτείες αλλά είχε διευκρινιστεί ότι οι ΗΠΑ δεν θα ηγούνταν της συγκεκριμένης επίθεσης και δεν θα δρούσαν μονομερώς. Μέσω της έμμεσης συμμετοχής τους στο ΝΑΤΟ, όμως, διατηρούσε ρόλο και λόγο στην τελική διευθέτηση του ζητήματος.

Η περίοδος που ακολούθησε ήταν από της βιαιότερες της χώρας. ο Qadhafi αρνούσαν να παραιτηθεί και οι πρώτες αποσκιρτήσεις από το καθεστώς αποδυνάμωναν τη θέση του. Σημαντικά στελέχη της λιβυκής κυβέρνησης όπως ο μέχρι τότε Υπουργός Εσωτερικών Abdul Fatah Younes, και ο Υπουργός Δικαιοσύνης Mustafa Abdul Jalil, ενώ μετέβησαν στη Βεγγάζη με σκοπό τις διαπραγματεύσεις με την αντιπολίτευση κατά τις πρώτες ημέρες της εξέγερσης, τάχθηκαν υπέρ της αντιπολίτευσης και κάλεσαν τον λαό να αγωνιστεί για τα δίκαια αιτήματά του.

Ως απάντηση στις αποσκιρτήσεις και στην κλιμάκωση της εξέγερσης ο Qadhafi σε δημόσια ομιλία του από το στρατηγείο του, Bab al-Azyzyia, κάλεσε τους Λίβυους να συνεχίσουν την αντίσταση κατά των πρώην αποικιοκρατικών δυνάμεων να παραμείνουν ενωμένοι και χαρακτήρισε τους εξεγερμένους ως ξένους προδότες, εγκληματική οργάνωση που συνδέεται με την τρομοκρατική οργάνωση al-Qaida, και «αρουραίους» που λειτουργούν υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών.⁶⁵ Τόνισε πως δεν πρόκειται να αποχωρήσει από τη χώρα και ότι είναι διατεθειμένος να γίνει «μάρτυρας» στη μάχη για την δημοκρατία, την ελευθερία και την ανεξαρτησία της χώρας του. Η ομιλία Qadhafi χαρακτηρίστηκε από τη Δύση και την αντιπολίτευση ως παραλήρημα και προκάλεσε ακόμα περισσότερη οργή στους κόλπους της αντιπολίτευσης, οι οποίοι λειτουργώντας υπό το φυλετικό σύστημα, που στην ουσία ποτέ δεν εγκατέλειψαν, θεώρησαν τους χαρακτηρισμούς ακραίους και προσβλητικούς.

Οι αρχικές δηλώσεις της Δύσης για την επέμβαση στην Λιβύη έκαναν λόγο για προστασία των πολιτών και όχι για ανατροπή του καθεστώτος. Στόχος τους ήταν να πλήξουν τις στρατιωτικές υποδομές της χώρας και όχι τον ίδιο τον Qadhafi, παρ' όλα αυτά, όπως παραδέχτηκε ο Βρετανός Υπουργός Άμυνας Liam Fox ο Qadhafi, ενδεχομένως «να

⁶⁵ Δημόσια Ομιλία Qadhafi, 22 February 2011, (http://www.youtube.com/watch?v=7njB_LmjU0, πρόσβαση 08 Αυγούστου 2014).

αποτελέσει στόχο».⁶⁶ Οι συνεχείς βομβαρδισμοί κατά στρατιωτικών στόχων και δημοσίων υπηρεσιών φανέρωναν ότι η συμμαχία είχε στοχοποιήσει τον Qadhafi με απώτερο σκοπό την αλλαγή καθεστώτος (*regime change*). Ο ίδιος φρόντιζε να κάνει αιφνιδιαστικές εμφανίσεις καλώντας τον λαό του να τον στηρίζει και να διαφυλάξει την πατρίδα του από τους «σταυροφόρους» και τις ισλαμιστικές οργανώσεις. Στις απέλπιδες προσπάθειές του να διατηρήσει το λαό με το μέρος του προέβη στον διπλασιασμό των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, υποσχέθηκε ελευθερίες και εισήγαγε το ανώτατο όριο στις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης. Φρόντιζε να υπενθυμίζει το φυλετικό σύστημα στο οποίο στηριζόταν καθ' όλη τη διάρκεια της διακυβέρνησής του και προέβη σε μια κίνηση ακόμα πιο παράλογη, για όσους δεν γνώριζαν την ιδιοσυγκρασία του. Διένειμε όπλα στον λαό, λέγοντας τους σε μια δημόσια ομιλία του: «Σας παραδίδω όπλα για την προστασία σας. Είστε ελεύθεροι να τα χρησιμοποιήσετε είτε εναντίον μου, είτε κατά των εισβολέων».⁶⁷

Το αξιοσημείωτο στην λιβυκή κρίση, σε αντίθεση με αυτές της Αιγύπτου και της Τυνησίας, ήταν ο πόλεμος της προπαγάνδας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Τα ΜΜΕ τροφοδοτούνταν καθημερινά με εκατοντάδες πληροφορίες οι οποίες κάθε άλλο παρά αξιόπιστες ήταν. Το Κατάρ και η Σαουδική Αραβία με τα δικά τους μέσα φρόντιζαν να διαρρέουν ειδήσεις και εικόνες τις οποίες έσπευδε το καθεστώς να διαψεύσει, και αντιστρόφως. Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης και η ψυχολογία των πολιτών έπαιξε σημαντικό ρόλο στην έκβαση της κρίσης. Και οι δυο πλευρές χρησιμοποίησαν κάθε δυνατό μέσο για να κερδίσουν τις εντυπώσεις παρουσιάζοντας στα Μέσα ακραία εγκλήματα αποδίδοντας την ευθύνη στην άλλη πλευρά.

Στόχος της αντιπολίτευσης ήταν η κατάληψη της πρωτεύουσας που θα τους έδινε το προβάδισμα έναντι του λιβυκού στρατού και θα τους έφερνε ένα βήμα πιο κοντά στην ανατροπή του Qadhafi. Η αντιπαλότητα όμως που αναπτύχθηκε μεταξύ Βεγγάζης και Τρίπολης δυσχέραινε την πορεία των ανταρτών προς την πρωτεύουσα. Οι βιαιότητες, οι σταυρώσεις, οι απαγχονισμοί κατά των στρατιωτών του λιβυκού στρατού, ο τρόπος με τον οποίο δολοφονούνταν όσοι «συνεργάζονταν ή εργάζονταν» για τον Qadhafi, έκανε την

⁶⁶ Patrick Wintour και Ewen MacAskill, “Gaddafi may become target of air strikes, Liam Fox admits”, *The Guardian*, 20 March 2014, <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/20/coalition-criticism-arab-league-libya>, (πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2014).

⁶⁷ Harriet Sherwood, “Gaddafi arms Libyan 'home guard' – minimum age 17”, *The Guardian*, 27 April 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/apr/27/gaddafi-arms-17-libyan-nato>, (πρόσβαση 12 Σεπτεμβρίου 2014).

Τρίπολη όλο και πιο επιφυλακτική έναντι της αντιπολίτευσης για το ποιόν των ανταρτών και την αλήθεια πίσω από την εξέγερση. Τα εγκλήματα, πραγματικά ή εικονικά, που διεπράχθησαν από τον λιβυκό στρατό ήταν «επώνυμα». Ο «εχθρός» ήταν γνωστός ήταν ο Qadhafi, ο στενός του κύκλος, οι υιοί του και οι «μισθοφόροι» του. Τα εγκλήματα της άλλης πλευράς αναζητούσαν ταυτότητα. Ο τρόπος των εκτελέσεων θύμιζε κατά πολύ αυτόν των Ισλαμιστών και είχαν ήδη προκαλέσει τις πρώτες αντιπαραθέσεις μεταξύ της αντιπολίτευσης και όλων των ομάδων εκείνων που είχαν ενταχθεί στην ομπρέλα της.

Οι αμφιβολίες για την ταυτότητα των εξεγερμένων που εξόπλιζε η Δύση και το Κατάρ πολλαπλασιάστηκαν μετά την αποτρόπαια δολοφονία του αρχηγού του επιχειρησιακού τομέα της αντιπολίτευσης, Abdul Fatah Younes. Ο πόλεμος των φυλών εξαιτίας της δολοφονίας του εντάθηκε. Ο Younes, περί τα μέσα της κρίσης έκανε λόγο για «απογοήτευση από το NATO». ⁶⁸ Έκανε έκκληση για μεγαλύτερη υποστήριξη από τη Δύση έτσι ώστε να υποχωρήσουν οι δυνάμεις του Qadhafi που επανέκτησαν στρατηγικά σημεία της περιοχής, μεταξύ των οποίων και οι περιοχές εξόρυξης πετρελαίου.

Η δολοφονία προκάλεσε τον ακόμα πιο έντονο διχασμό της αντιπολίτευσης και δεκάδες ερωτηματικά στους επικριτές της επιχείρησης. Οι ευθύνες για τη δολοφονία αποδόθηκαν και στις δυο πλευρές. Το καθεστώς χρησιμοποίησε το γεγονός ως απόδειξη για την ύπαρξη εξτρεμιστικών ισλαμιστικών κινημάτων, ενώ κάποια μέλη της αντιπολίτευσης ενοχοποίησαν το καθεστώς υποστηρίζοντας ότι ο Younes υπήρξε διπλός πράκτορας. ⁶⁹

Η Δύση έπρεπε προφανώς να αντιδράσει άμεσα στο γεγονός. Η πλάστιγγα είχε γείρει υπέρ του καθεστώτος που συνέχισε να διοργανώνει μαζικές διαδηλώσεις κατά της επέμβασης. Την ίδια περίοδο πύκνωναν οι κατηγορίες από μέλη της αντιπολίτευσης, που υπήρξαν μέλη ισλαμιστικών οργανώσεων όπως του Abdulhakim Belhadj της Λιβυκής Ομάδας Ισλαμικού Αγώνα (*LIFG*), για τη συνεργασία ξένων μυστικών υπηρεσιών με αυτές του Qadhafi καθώς και οι υπόνοιες ότι η Δύση επιθυμεί την παραμονή του Qadhafi στην εξουσία. Από την άλλη,

⁶⁸ “Libyan rebel leaders say they are “disappointed” by NATO’s efforts”. *CNN news*, 6 April 2011, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/04/05/libya.war/>, (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2014).

⁶⁹ Emily Allen, “Was Libyan rebel chief killed by his own forces? Mysterious circumstances surround Younis’ death”, *Daily Mail*, 30 July 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2019982/Libya-Was-rebel-chief-Abdel-Fattah-Younis-killed-forces.html>, (πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2014).

η Αφρικανική Ένωση και ο Αραβικός Σύνδεσμος έκαναν λόγο για παραβίαση του R2P.⁷⁰ Τόνιζαν πως το NATO υπερέβη τη δικαιοδοσία του με τους συνεχείς βομβαρδισμούς προκαλώντας το θάνατο αμάχων και την κλιμάκωση της κρίσης.⁷¹

Έχοντας περιέλθει σε αδιέξοδο, το NATO ενέτεινε τους βομβαρδισμούς στην πρωτεύουσα, και τη Σύρτη, τα προπύργια του Qadhafi. Η πτώση των συγκεκριμένων πόλεων θα λειτουργούσε ενισχυτικά υπέρ της αντιπολίτευσης και θα καταρράκωνε την ψυχολογία των πολιτών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις των πολιτών της Τρίπολης, οι βομβαρδισμοί του NATO αποσκοπούσαν στην εκ των έσω ανατροπή του Qadhafi, του οποίου τα ίχνη αγνοούνταν. Καθημερινώς πλήττονταν πιθανά σημεία-κρησφύγετα στην Τρίπολη, τη Σύρτη και το Μπάνι Ουαλίντ, οι τρεις περιοχές οι οποίες βρίσκονταν πλήρως υπό τον έλεγχο του καθεστώτος, ενώ ταυτόχρονα το NATO έπληττε στρατηγικές εγκαταστάσεις και υποδομές του κράτους, αποκόπτοντας την πρόσβαση του καθεστώτος από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Το αποκορύφωμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων ήταν τον Αύγουστο με την πτώση της Τρίπολης. Ο στενός κύκλος του Qadhafi είχε εγκαταλείψει την πρωτεύουσα, στις 20 Αυγούστου όταν οι αντάρτες εισήλθαν στην πόλη υπό την κάλυψη έντονων βομβαρδισμών από νατοϊκά αεροσκάφη. Όπως αποδείχθηκε αργότερα, ο Qadhafi εγκατέλειψε την πρωτεύουσα για την γενέτειρά του Σύρτη όπου και δολοφονήθηκε στις 20 Αυγούστου.⁷²

Ο στόχος της αντιπολίτευσης και της Δύσης είχε μόλις επιτευχθεί. Η ανατροπή του Qadhafi ήταν πλέον πραγματικότητα, αλλά, παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος της χώρας βρισκόταν πλέον υπό τον έλεγχο της αντιπολίτευσης, το NATO δεν αποσύρθηκε από τις επιχειρήσεις. Η απαίτηση της αντιπολίτευσης ήταν η σύλληψη του Qadhafi και των υιών του που είχαν παραμείνει στη χώρα – τον Seif, Khamis και Muatassim. Ο Khamis Qaddafi, που ηγούνταν της 32ας Ταξιαρχίας του Λιβυκού Στρατού είχε παρουσιαστεί πολλακίς από τα ξένα τηλεοπτικά δίκτυα, κυρίως το al-Jazeera και al-Arabiyya ως νεκρός στο πεδίο της μάχης. Στο παιχνίδι της προπαγάνδας περιελήφθη και η εμφάνιση σωρών ως απόδειξη του θανάτου του, κάτι που διέψευδε το καθεστώς με απευθείας μεταδόσεις των εμφανίσεων του

⁷⁰ Ian Traynor, "Arab League chief admits second thoughts about Libya air strikes", *The Guardian*, 21 June 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/jun/21/arab-league-chief-libya-air-strikes> (πρόσβαση 19 Αυγούστου 2014).

⁷¹ Emily O' Brien και Andrew Sinclair, *The Libyan War: A Diplomatic History / February – August 2011*", Center for International Cooperation, New York University, 2011, σελ. 12.

⁷² Συνέντευξη του στενού συνεργάτη του Qadhafi, Mansour Daw, Επικεφαλής Θεμάτων Εσωτερικής Ασφαλείας στο τηλεοπτικό δίκτυο al-Arabiyya στις 21 Οκτωβρίου 2011, στην αραβική γλώσσα (<http://www.youtube.com/watch?v=uvEaaJiCkpY> πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2014).

σε νοσοκομεία, στρατόπεδα και εγκαταστάσεις που είχαν πληγεί από τους βομβαρδισμούς. Ο θάνατος του φημολογείται ότι τελικώς προήλθε από νατοϊκό πύραυλο που έπληξε το όχημα του στις 28 Αυγούστου, και σήμανε την οριστική παύση των επιχειρήσεων του μέχρι τότε Λιβυκού Στρατού. Ο Qadhafi συνελήφθη και δολοφονήθηκε στη Σύρτη στις 20 Οκτώβρη επίσης κατόπιν νατοϊκών βομβαρδισμών, όπως και ο υιός του Muatassim, ενώ ο «διάδοχος» Seif κρατείται μέχρι σήμερα από τη φυλή Zintan σε άγνωστο σημείο και αποτελεί το «μήλο της έριδος» μεταξύ των φυλών, προκαλώντας συνεχή ένταση στον εμφύλιο και το χάος που επικρατεί σήμερα στη χώρα.

Μετά τη δολοφονία του Qadhafi τον Οκτώβριο του 2011, ο Mustafa Abdul Jalil ως εκπρόσωπος του NTC διακήρυξε την ελευθερία της χώρας. Η σημαία του κράτους που είχε υιοθετηθεί επί Qadhafi άλλαξε και στη θέση της επανήλθε επισήμως αυτή του μοναρχικού καθεστώτος. Η Λιβύη βρισκόταν στο κρίσιμο σταυροδρόμι. Οι μεγάλες καταστροφές στις υποδομές του κράτους, η ισοπέδωση πολλών περιοχών από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς και κυρίως η μεγάλη και ανεξέλεγκτη διασπορά όπλων αποτελούσαν ζητήματα προτεραιότητας της χώρας. Η πρώτη μέρα της «ελεύθερης» Λιβύης έφερε τους πολίτες της αντιμέτωπους με έναν εμφύλιο που είχε μόλις ξεκινήσει. Οι ομάδες των πρώην Μαχητών Ελευθερίας (Freedom Fighters) αρνήθηκαν να παραδώσουν τα όπλα και σχημάτισαν ανεξάρτητες πολιτοφυλακές αναλαμβάνοντας τη διοίκηση και την ασφάλεια των περιοχών που είχαν υπό τον έλεγχο τις οποίες κατέλαβαν σύμφωνα με τα δικά τους συμφέροντα και ανάγκες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η «αραβική άνοιξη» υπήρξε μια σειρά αντικυβερνητικών διαδηλώσεων, ειρηνικών αλλά και ένοπλων εξεγέρσεων που εξαπλώθηκαν στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής από το 2011. Το αποτέλεσμα των εξεγέρσεων ήταν η ανατροπή των άλλοτε ισχυρών καθεστώτων της Τυνησίας, της Αιγύπτου και της Λιβύης. Στις δυο πρώτες χώρες η κατάσταση φαίνεται σταδιακά να σταθεροποιείται χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ιδρύονται δημοκρατικά καθεστώτα που ήταν και ο βασικός στόχος των εξεγερθέντων. Αντίθετα, στην Λιβύη η εξέγερση ήταν η απαρχή ενός ατέρμονου εμφυλίου μεταξύ φυλών και ομάδων, πολιτοφυλακών και επίσημης κυβέρνησης.

Η δε Δύση, στην παρούσα φάση, βρίσκεται αντιμέτωπη με τον αναβρασμό που επικρατεί στην περιοχή και την υπερίσχυση του ισλαμικού στοιχείου που φαίνεται να εξαπλώνεται όλο ένα και περισσότερο στην περιοχή. Μπροστά σε αυτή την πρόκληση, η Δύση φαίνεται να μη μπορεί να ελέγξει την περιοχή και να διαχειριστεί αποτελεσματικά την κατάσταση.

Η περίπτωση της Λιβύης και η ανατροπή του ηγέτη της από το NATO, οδηγεί σε μια σειρά συμπερασμάτων ενώ ταυτόχρονα γεννά γενικότερα ερωτήματα σχετικά με τις Διεθνείς Σχέσεις.

α) Η πολιτική τακτική του αποκλεισμού

Μετά το πραξικόπημα του Qadhafi το 1969 και την ανατροπή του φιλοδυτικού μοναρχικού καθεστώτος ήταν αναμενόμενη η αλλαγή πλευσης της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Οι εσωτερικές και διεθνείς συγκυρίες της εποχής συνετέλεσαν στην επιτυχή έκβαση του πραξικοπήματος και η αντικομμουνιστική ρητορική του Qadhafi, «εξασφάλισε» την ανοχή των μεγάλων Δυτικών Δυνάμεων. Η Δύση ακολούθησε τη λογική «ο εχθρός του εχθρού είναι "φίλος"».

Αυτή η ανοχή επέτρεψε στον Qadhafi να αναπτύξει επιθετική πολιτική τόσο έναντι των γειτόνων του και των αραβικών κρατών όσο και έναντι της Δύσης. Πρωταρχικός σκοπός της

Δύσης μέχρι την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η διατήρηση ενός τέτοιου καθεστώτος δεδομένου ότι εξυπηρετούσε τα δικά της στρατηγικά συμφέροντα στη Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική. Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης εξαλείφθηκαν οι λόγοι διατήρησης αυτής της ανοχής και ως εκ τούτου η Δύση άρχισε να εφαρμόζει μια πολιτική αντιπαλότητας έναντι καθεστώτων τύπου Qadhafi, Saddam, και Assad. Ως κύριο μοχλό της διπλωματίας της στην αντιπαλότητα αυτή χρησιμοποίησε τη τακτική της επιβολής εμπορικού αποκλεισμού και κυρώσεων. Αρχικά, η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε στο Ιράκ από το 1991, τη Λωρίδα της Γάζας υπό τη διακυβέρνηση της Hamas μετά το 2007, στο Σουδάν όπου επέφερε τη διχοτόμηση της χώρας, και πρόσφατα στην Λιβύη. Σήμερα η ίδια πολιτική εφαρμόζεται στη Ρωσία για το ζήτημα της Ουκρανικής κρίσης. Απώτερος στόχος της είναι να προκαλέσει οικονομική δυσχέρεια που θα πυροδοτήσει λαϊκή δυσαρέσκεια και κατά συνέπεια την αποσταθεροποίηση του καθεστώτος, το οποίο θα αναγκαστεί να προβεί σε αλλαγή της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής του προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία. Σε περίπτωση που η αλλαγή αυτή δεν επέλθει και ξεσπάσουν ταραχές στη χώρα, τότε οι ΗΠΑ με την συμπαράσταση συμμάχων τους θα επέμβουν για «ανθρωπιστικούς λόγους», είτε με τη νομική κάλυψη του ΟΗΕ είτε όχι, για να επιβάλλουν στη συνέχεια αλλαγή καθεστώτος (*regime change*). Η περίπτωση της Λιβύης δείχνει ότι η πολιτική του αποκλεισμού και των κυρώσεων έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να πετύχει όταν εφαρμόζεται σε κράτη που δεν έχουν διαφοροποιημένη οικονομία και εξαρτούνται από τις εξαγωγές τους για να χρηματοδοτήσουν τις εισαγωγές τους και κρατικά έξοδα. Πάντως, η πολιτική αυτή είναι ουσιαστικά ο προθάλαμος μιας επίθεσης, καταληκτικός στόχος της οποίας είναι η ανατροπή καθεστώτων.

β) Responsibility to Protect (R2P) και τα όριά του.

Βάσει του ψηφίσματος 1970 του Φεβρουαρίου 2011, το Σ.Α του ΟΗΕ επέβαλλε στην Λιβύη «ζώνη απαγόρευσης πτήσεων» και σε λιγότερο από ένα μήνα το επανήλθε με νέο ψήφισμα, το 1973, στο οποίο έκανε λόγο για την Ευθύνη Προστασίας των πολιτών από τις δυνάμεις του Qadhafi. Η μεγάλη συζήτηση που προκλήθηκε στην πορεία σχετικά με την επέμβαση κατά της Λιβύης ήταν η ερμηνεία και τα όρια του «δόγματος» R2P. Το συγκεκριμένο δόγμα σαφώς περιορίζει την έννοια της κυριαρχίας και μετατοπίζει την ευθύνη προστασίας των πολιτών στη Διεθνή Κοινότητα, εξουσιοδοτώντας την να επέμβει αν, και μόνο εάν, συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις και αφού εξαντληθούν όλα τα διπλωματικά μέσα. Στην περίπτωση της Λιβύης αποδείχτηκε ότι, πρωτοστατούσης της Γαλλίας, το δόγμα

παρερμηνεύθηκε και η Διεθνής Κοινότητα προέβη σε κατάχρηση των διατάξεων του, και αυτό γιατί:

α) Δεν προηγήθηκε καμία άλλη διπλωματική ενέργεια για την επίλυση της κρίσης. Αντιθέτως, παρακάμφθηκαν όλα τα μέσα που προβλέπονται και η υιοθέτηση του ψηφίσματος σήμανε άμεσα την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά της Λιβύης. Η Γαλλία αρνήθηκε, προφανώς, να συνομιλήσει με το καθεστώς και προέβη στην άμεση αναγνώρισή της αντιπολίτευσης, με αποτέλεσμα αυτό να καθορίσει τις επόμενες εξελίξεις.

β) Ακόμα και στην περίπτωση της επέμβασης, στο πνεύμα του δόγματος R2P, η επέμβαση θα πρέπει να έχει την εξουσιοδότηση του Σ.Α των ΟΗΕ όπως προβλέπεται από τον Καταστατικό Χάρτη. Στην περίπτωση της Λιβύης, τέτοιο ψήφισμα δεν υπήρξε ποτέ. Η Γαλλία πρώτη, και εν συνεχεία το NATO, ανέλαβαν δράση παρακάμπτοντας τη νόμιμη διαδικασία που προβλέπεται από τον ΟΗΕ, γνωρίζοντας ότι η απουσία της Ρωσίας και της Κίνας από τα προηγούμενα ψηφίσματα του Σ.Α θα μετατρέποταν σε βέτο και η επιχείρηση θα παρακωλύοταν. Συνεπώς, η όλη επιχείρηση δεν ήταν νομιμοποιημένη.

Η έλλειψη νομιμότητας και η σημερινή κατάσταση της Λιβύης είναι αυτά που καθόρισαν τις εξελίξεις στη σημερινή κρίση της Συρίας με τη Ρωσία να δηλώνει πως δεν θα επιτρέψει να μετατραπεί η Συρία σε μια νέα Λιβύη.

γ) Οι «εύστοχες» εκτιμήσεις

Αυτό που επίσης χρήζει εξέτασης είναι το κατά πόσο οι εκτιμήσεις της Δύσης για τη διάδοχη κατάσταση είναι εύστοχες, ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και το τελικό αποτέλεσμα την εξυπηρετεί. Στην περίπτωση της Λιβύης, η ανατροπή Qadhafi προφανώς διέψευσε τις όποιες ελπίδες και εκτιμήσεις είχε η Δύση. Ο Qadhafi ουδέποτε υπήρξε φίλος της Δύσης. Διοικούσε, όμως, μια χώρα που η οικονομία της εξαρτιόνταν αποκλειστικά και μόνο από την εξαγωγή πετρελαίου. Οι κατά καιρούς κυρώσεις που επεβλήθησαν στη χώρα του είχαν ως αποτέλεσμα, πέραν της διεθνούς απομόνωσης, την κατάρρευση της οικονομίας. Μοναδική του διέξοδος ήταν η ομαλοποίηση των σχέσεων που θα του εξασφάλιζε ταυτόχρονα την παραμονή στην εξουσία. Οι εκσυγχρονιστικές δυνάμεις που εμφανίστηκαν στη χώρα, όπως ο Seif al-Islam και Shukri Ghanem, προσέφεραν στη Δύση αυτό που επιθυμούσαν. Είχαν, όμως, να αντιπαρατεθούν με τις ομάδες συμφερόντων που δημιουργήθηκαν και ρίζωσαν

κατά τη διάρκεια σαράντα ετών, και οι οποίες επωφελούνταν από την επιθετική πολιτική του Qadhafi που τους παρείχε ισχύ και χρήμα.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα, δεδομένου ότι φιλοδυτικές δυνάμεις υπήρχαν στη χώρα, γιατί η Δύση στράφηκε κατά του Qadhafi και συντάχθηκε με τους εξεγερμένους των οποίων η αδιευκρίνιστη ταυτότητα δεν παρείχε εγγυήσεις;. Η στάση των ΗΠΑ προφανώς απαντά στο ερώτημα αυτό. Οι ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της λιβυκής κρίσης απέφυγαν να λάβουν θέση παρά την άμεση αντίδραση της Γαλλίας που, για δικούς της λόγους, ήθελε να επιβληθεί και επιζητούσε την απομάκρυνση του Qadhafi. Στις 21 Φεβρουαρίου, ο Seif Al-Islam σε τηλεοπτική του εμφάνιση κρατώντας χαμηλότερους τόνους από τον πατέρα του προειδοποίησε ότι *«η Λιβύη, δεν είναι Αίγυπτος ούτε Τυνησία. Η Λιβύη είναι οι φυλές της»*, και ότι τα επεισόδια απειλούν την ασφάλεια και τάξη της χώρας. Ταυτόχρονα τους προειδοποίησε ότι η χώρα απειλείται με εμφύλιο. Οι αποσκιρτήσεις από το καθεστώς ενίσχυσαν τους εξεγερμένους και η άμεση αναγνώρισή τους από την Γαλλία προκάλεσε την οργή του καθεστώτος.

Οι κύκλοι του καθεστώτος γνωρίζουν ότι οι παρασκηνιακές διαπραγματεύσεις του καθεστώτος με τη Δύση δεν έπαψαν ποτέ. Η Δύση, όμως, φαινόταν άκαμπτη παρά τις εκκλήσεις του Seif Al-Islam. Είχε σχεδόν ξεκαθαριστεί ότι ο στόχος ήταν η ανατροπή του καθεστώτος. Έγκυρες πηγές αναφέρουν ότι ζητήθηκε από τον Seif να ανατρέψει τον πατέρα του με την υπόσχεση να διατηρηθεί αυτός στην εξουσία. Η λύση αυτή θα προσέφερε στον Seif τον «θρόνο», στον Qadhafi διέξοδο και στη Δύση πλούτο. Ο Seif αρνήθηκε και η αντιπαράθεση έφτασε στα άκρα της και από τις δυο πλευρές. Ο εκσυγχρονιστής Seif που φάνταζε η καλύτερη δυνατή διάδοχη κατάσταση τάχθηκε στο πλευρό του πατέρα του, αρνούμενος να εγκαταλείψει τη χώρα, διατηρώντας ταυτόχρονα έντονο και επιθετικό ύφος έναντι της Δύσης.

Μετά την «απώλεια» του Seif ως «συμμάχου» η απόφαση της Γαλλίας να κινηθεί κατά του καθεστώτος βρήκε εύκολα ανταπόκριση και στις ΗΠΑ. Η παραμονή οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας Qadhafi σήμαινε την ήττα της Δύσης ενώ η μελλοντική διακυβέρνηση της χώρας από την αντιπολίτευση θα προσέφερε πολλαπλά οφέλη και, αν ακόμα η κατάσταση δεν θα ήταν πλήρως ελεγχόμενη, θα ήταν επωφελέστερη της επικράτησης Qadhafi.

Η επίθεση ισλαμιστών στο προξενείο των ΗΠΑ στη Βεγγάζης στις 11 Σεπτεμβρίου 2012 και η δολοφονία 4 μελών της διπλωματικής της αποστολής, μεταξύ αυτών και του Πρέσβη Christopher Stevens, πρωτοπόρου και ένθερμου υποστηρικτή των εξεγερμένων, απέδειξε ότι οι συσχετισμοί δυνάμεων είχαν ανατραπεί και η κατάσταση βρισκόταν εκτός ελέγχου. Το NATO πέτυχε τον στόχο του, οι εκτιμήσεις όμως και η πολιτική των μεγάλων δυνάμεων απέτυχαν. Η νέα κυβέρνηση αδυνατεί να επιβληθεί στις παραστρατιωτικές οργανώσεις και τους πρώην Μαχητές Ελευθερίας, οι οποίοι αμέσως μετά την πτώση της Τρίπολης εγκατέλειψαν την ομπρέλα του NTC και δρουν ανεξάρτητα αρνούμενοι να παραδώσουν τον οπλισμό τους.

δ) Το μέλλον

Η ανατροπή του καθεστώτος έφερε στην επιφάνεια τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των πόλεων που επί τέσσερις δεκαετίες βρίσκονταν σε «καταστολή». Η Βεγγάζη διεκδίκησε τον κυρίαρχο ρόλο και λόγο θεωρώντας ότι δικαιωματικά αυτός ο ρόλος της ανήκει. Οι φήμες για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στη Βεγγάζη διαψεύστηκαν από τη νέα κυβέρνηση αμέσως μόλις αυτές διέρρευσαν επιδιώκοντας να τηρηθεί ενωτικό πνεύμα στη χώρα. Οι ομάδες, όμως, και οι οργανώσεις που άρχισαν να λειτουργούν ανεξέλεγκτα και η ανασφάλεια που επικρατούσε εμποδίζαν την ανάπτυξη αυτού του πνεύματος. Η ακύρωση της «πράσινης σημαίας» της χώρας και η επαναφορά αυτής του μοναρχικού καθεστώτος επανέφερε τους νοσταλγούς του στο προσκήνιο. Υπήρξαν, και υπάρχουν, πολλές φωνές που στηρίζουν την επαναφορά του μοναρχικού συστήματος στη χώρα, με τη Βεγγάζη κυρίαρχη και πρωτεύουσα. Στις αρχές του 2012 η «σκιάδης κυβέρνηση» της Βεγγάζης ανακήρυξε την ανεξαρτησία της και την ονομασία της περιοχής της Κυρηναϊκής σε Barqa (όπως συνηθιζόταν να αποκαλείται κατά την περίοδο της μοναρχίας). Το NTC έσπευσε και πάλι να κάνει δηλώσεις περί μη αναγνώρισης της ανακήρυξης αυτής αλλά φαίνεται ανίσχυρη να ανακόψει την πορεία και την επιρροή της σκιώδους κυβέρνησης σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Το πραγματικά αξιοπερίεργο σήμερα στη χώρα είναι ότι λειτουργεί μια «επίσημη» κυβέρνηση που οδηγείται σε συνεχείς ανασχηματισμούς και ταυτόχρονα ανταγωνίζεται άλλες δυο σκιώδεις κυβερνήσεις σε Βεγγάζη και Μισράτα, ενώ βρίσκεται αντιμέτωπη με τις δεκάδες παραστρατιωτικές οργανώσεις που έχουν αυτοπροσδιοριστεί διοικητές πόλεων και

αρνούνται να «υποταχθούν» στην κεντρική εξουσία. Το βασικό ερώτημα, λοιπόν, που απασχολεί το εσωτερικό αλλά και τη Δύση είναι σε τι κράτος θα μετεξελιχθεί η Λιβύη. Μετά τον Qadhafi τι? Μία απάντηση είναι η τριχοτόμηση της χώρας, λύση που θεωρείται η πιο πιθανή αλλά εμπεριέχει τον κίνδυνο να απολέσει η Δύση όλα όσα ανέμενε μετά την ανατροπή του.

Θα μπορούσε, όμως, να πει κανείς ότι η τριχοτόμηση είναι το «καλύτερο» από τα «κακά» σενάρια. Η εξάπλωση του ισλαμιστικού στοιχείου από την Βεγγάζη και η επικράτησή του στην Τρίπολη, της οποίας απέκτησε σχεδόν πλήρως τον έλεγχο, γεννά μια μεγαλύτερη απειλή. Η μετατροπή όλης της Λιβύης σε ισλαμικό κράτος με ανεξέλεγκτη τη δράση των ισλαμιστών θα δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στρατηγικής και ασφάλειας για τη Δύση στη Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική.

Η τελική αποτίμηση της όλης κατάστασης είναι ότι θα πρέπει να αποφεύγονται οι σχεδιασμοί και εκτιμήσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη τις παραμέτρους που ισχύουν σε κάθε χώρα και περιοχή. Η αντίληψη των εννοιών της Δημοκρατίας και της ατομικής ελευθερίας έχουν διαφορετική υπόσταση στις αραβικές και μουσουλμανικές χώρες σε σχέση με τις ευρωπαϊκές. Είναι βέβαιο πως δεν μπορούν να στηριχθούν οι όποιοι σχεδιασμοί και ελπίδες σε έναν λαό που ένα μεγάλο μέρος του πιστεύει ότι ο Qadhafi διατηρούσε την εξουσία χάριν μαύρης μαγείας και ότι θα επανέλθει γιατί έχει προμηθευτεί ειδικό ενέσιμο υγρό από την Κίνα αξίας πολλών εκατομμυρίων που θα τον αναστήσει την κατάλληλη στιγμή. Η μοιρολατρία και η κουλτούρα μπορούν να καθοδηγήσουν τα πλήθη με την κατάλληλη προπαγάνδα και στην προκειμένη περίπτωση, τα πλήθη μπορούν να πανηγυρίσουν μια ενδεχόμενη τριχοτόμηση, ή την επικράτηση του ισλαμικού στοιχείου, ή την επιστροφή του «αθάνατου Qadhafi» και των υιών του και μπορεί να καταστήσει έναν λαό βορά στις ορέξεις του οποιουδήποτε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Αγγλόφωνες εκδόσεις

- Boyle, Francis A. *Destroying Libya and World Order: The Three-Decade U.S. Campaign to Terminate the Qaddafi Revolution*, Francis A. Boyle, Countercurrents.org, 2013.
- Calvocoressi, Peter *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα, 2004.
- Craig Harris, Lilian *Libya: Qadhafi's Revolution and the Modern State*, Westview Press 1986.
- Davis, John «Libyan Politics: Tribe and Revolution», στο Michael Gilsenan (ed.), *Society and Culture in the Modern Middle East*, I. B. Tauris, London, 1987.
- Chivvis, Christopher S. *Toppling Qaddafi. Libyan and the Limits of Liberal Intervention*, Cambridge University Press, 2014.
- Driault, Eduard «*Το Ανατολικό Ζήτημα Από τις Αρχές του έως τη Συνθήκη των Σεβρών*», Μέρος Β', Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 2000.
- Evans-Pritchard, Edward *The Sanusi of Cyrenaica*, Oxford University Press, 1949.
- Goldschmidt, Arthur *A Concise History of the Middle East*, Westview Press, 2001.
- Metz, Chapin Helen ed. *Libya: A Country Study*, Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.
- Vandewalle, Dirk *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, 2011.

Ελληνικές Εκδόσεις

- Driault, Eduard «*Το Ανατολικό Ζήτημα Από τις Αρχές του έως τη Συνθήκη των Σεβρών*», Μέρος Β', Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 2000.

ΑΡΘΡΑ

- Bolton, John, “Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction”, *The Heritage Foundation*, 6 May 2002, <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil> .

- Dewall, Alex, “The African Union and the Libya Conflict of 2011”, *World Peace Foundation*, 2011.
- Hweio, Haala, “Tribes in Libya: From Social Organization to Political Power”, *African Conflict & Peacebuilding Review*, Vol.2, No.1 (Spring 2012).
- Jonathan B. Schwartz, “Dealing with a "Rogue State": The Libya Precedent” , *American Journal of International Law*, Vol. 101, No.3 (July 2007).
- O’Brien, Emily και Sinclair, Andrew, *The Libyan War: A Diplomatic History, February – August 2011*”, Center for International Cooperation, New York University, 2011.
- Schumacher, Edward, “The United States and Libya”, *Foreign Affairs*, Issue 87, (Winter 1986).
- Sciolino, Elaine, “Divided, France Welcomes and Condemns Qaddafi”, *New York Times* (11 December 2007).
- Solomon, Hussein & Sward, Gerrie, “Libya’s Foreign Policy in Flux”, *African Affairs*, Vol. 104, No. 416 (July 2005).
- Takeyh, Ray, “Qadhafi’s Libya and the Prospect of Islamic Succession” *Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/world/qadhafis-libya-prospect-islamic-succession/p7437> (February 2001)
- Vandewalle, Dirk, "Qadhafi's 'Perestroika': Economic and Political Liberalization in Libya," *The Middle East Journal*, Vol. 45, No. 2 (Spring 1991).
- “Case Studies in Sanctions and Terrorism: Economic Impact”, *Peterson Institute for International Economics*, <http://www.piie.com/research/topics/sanctions/libya3.cfm#economic>
- “International Commission on Intervention and State Sovereignty: Responsibility to Protect Report”, December 2001, *Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/humanitarian-intervention/international-commission-intervention-state-sovereignty-responsibility-protect-report/p24228>.
- “Sarkozy’s moral test”, *The Economist*, (13 December 2007).
- “War in Libya: Europe’s confused response”, *IISS Strategic Comments*, Vol. 17, Comment 18 (April 2011).

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ – ΕΓΓΡΑΦΑ ΟΗΕ

Ψήφισμα Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ , υπ’ αριθμ. A/RES /41/38, 20 Νοεμβρίου 1986.

Ψήφισμα Συμβουλίου Ασφαλείας ΟΗΕ 883 (1993)

Ψήφισμα Συμβουλίου Ασφαλείας ΟΗΕ 1192 (1998), S/1999/726, June 30, 1999.

United Nations, «Letter from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council», S/1999/378, April 5, 1999.

Resolution 1973, Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011,

The Responsibility to Protect”, *Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations*, UN- Department of Public Information, March 2014, <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/Backgrounder%20R2P%202014.pdf>.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ – ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ

Al Arabiya, Al Jazeera, BBC news, CNN, Daily Mail, International New York Times New Republic, New York Times, The Atlantic, Gulf News, The Guardian, Times, Washington Monthly, Washington Post.

ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

The Presidents News Conference, <http://www.presidency.ucsb.edu>

Congressional Research Service, 7-5700, www.crs.gov , February 18, 2011

Αραβόφωνες πηγές

Ομιλία Qadhafi στην Σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου στη Συρία το 2008, στην αραβική γλώσσα, http://www.youtube.com/watch?v=VZZvPIGct_8

Σύνοδος Αραβικού Συνδέσμου 2009 “Saudi King Abdullah vs Gaddafi”, http://www.youtube.com/watch?v=eYY_ws6axKo

Δημόσια ομιλία Qadhafi 1994 στην αραβική γλώσσα, <http://www.youtube.com/watch?v=fsWtVF3Mff4>

Συνέντευξη του στενού συνεργάτη του Qadhafi, Mansour Daw, Επικεφαλής Θεμάτων Εσωτερικής Ασφαλείας στο τηλεοπτικό δίκτυο al-Arabiyya στις 21 Οκτωβρίου 2011, (στην αραβική γλώσσα), <http://www.youtube.com/watch?v=uvEaaJiCkpY>

Δημόσια Ομιλία Qadhafi, 22 February 2011, http://www.youtube.com/watch?v=7njB_LmjU0,